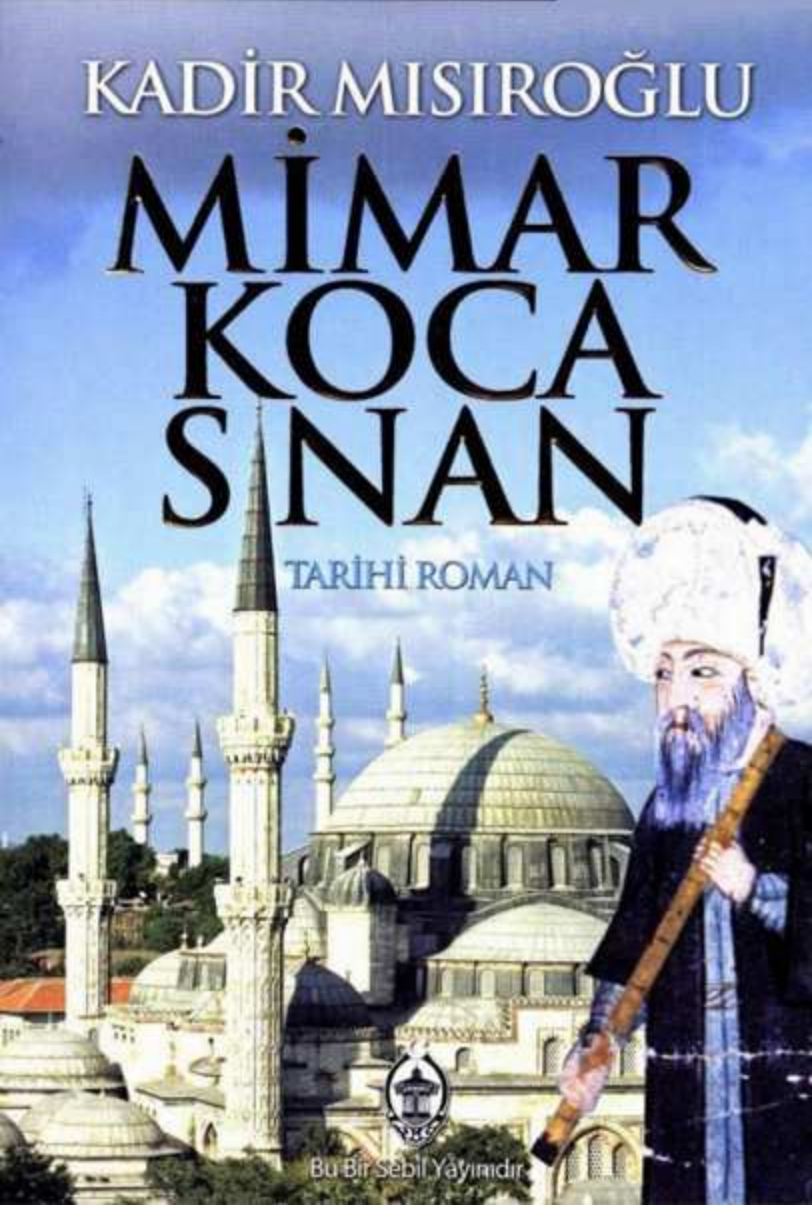
KADİR MISIROĞLU

MİMAR KOCA SİNAN

TARİHİ ROMAN

Bu Bir Sebil Yayınıdır

-MİMAR KOCA SİNAN-
(Târihî Roman)

SEBİL YAYINLARI Nu: 276
DİZGİ: **Mus'ab CAN**
BASKI-CİLD: **İHLAS GAZETECİLİK A.Ş.**
Tel: 0212 454 30 00
KAPAK: **Mustafa AKSAY**
YAYINA HAZIRLAYAN: **Ali İhsan BAHADIR**

©Copyright **SEBİL YAYINEVİ**
ISBN 978-975-580-

1. Basım 2011

İSTANBUL
2016

KADİR MISIROĞLU

MİMAR KOCA SİNAN

-Târihî Roman-

ÜÇÜNCÜ BASIM

SEBİL YAYINEVİ
Tunusbağı cad. Nu: 16 Doğancılar
ÜSKÜDAR-**İSTANBUL**
Tel: 0216 553 51 51
www.sebilyayinevi.com

Üstâd
KADİR MISIROĞLU
'nun Kaleminden
Târihî Romanlar Serisi

1- KANLI DÜĞÜN
2- UZUNCA SEVİNDİK
3- KIRIK KILIÇ
4- KAVUKLU İHTİLÂLCİ
5- DÜZMECE MUSTAFA
6- ZAĞANOS PAŞA
7- CEM SULTAN'IN PAPAĞANI
8- MALKOÇOĞLU KARDEŞLER
-BÂLÎ BEY VE YAHYA PAŞA-
9- VELÎ BÂYEZİD'İN BEDDUÂSI
10-MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA
11- BARBAROS HAYREDDİN PAŞA
12- SOKOLLU MEHMED PAŞA
13- MİMAR KOCA SİNAN
14- ZORAKİ ASİ
15- PİRİ REİS

İTHAF:

Sevgili

SÂLİH TAŞKIRAN,

evlâdıma!..

-Hayat boyu başarı temennîlerimle!.-

Kadir Mısıroğlu

İÇİNDEKİLER

I - KUŞ OLUP UÇSA BİLE!.. 9
II- HIRİSTİYAN TÜRK'TEN DEVŞİRME! 23
III- İLK GÖZE GİRME FIRSATI 43
IV- SERMİMARÂN-I HASSALIK YOLUNUN AÇILIŞI ... 71
V-Mimarîde Zirveye Giden Yolda:ÇIRAKLIK TECRÛBESİ..85
VI- CİNNET Mİ, YOKSA DEHÂ MI?! 95
VII- HACI SİNAN 117
VIII- SU MEDENİYETİ 131
IX- NİYETLE DEĞİL, KISMETLE 141
X- ÇIRAKLIK, KALFALIK VE USTALIK 151
XI- HER NEFİS ÖLÜMÜN LEZZETİNİ TADACAKTIR!..169

Heykeltıraş **Hüseyin Anka**'nın büyük bir taş kütlesini oyarak ortaya çıkardığı bu **Sinan** heykeli, Ankara Üniversitesi Dil ve Târih-Coğrafya Fakültesi'nin bahçesindedir.

I
KUŞ OLUP UÇSA BİLE...

Osmanlı Padişahları başka devletlerin hükümdarları gibi taht üzerinde oturmazlardı. Onlar toplantılarda vezirlerin ortasında ve aynı seviyedeki sedirlerde yer alırlardı. Gerçi sarayda kendilerine mahsus bir taht mevcuddu. Fakat bunu sadece ilk hükümdar olduklarında yapılan **"Biat Merâsimleri"**nde ve bir de **"muâyede"** denilen bayramlaşmalarda kullanırlardı. Hükümdarlık alâmeti olan **"taç"** ise bu devletin tarihinde asla kullanılmamıştır. Onlar taç yerine biat merâsiminden sonra **Ebâ Eyyub el-Ensâri** Türbesi'ne giderek burada **"adâlet"** ve **"cihad"**ıyla ünlü **Hz. Ömer**'in kılıcını kuşanırlardı. Devirlerinin en mûteber din adamı tarafından kendilerine bu kılıcın kuşatılmasından sonra devirlerinin başarılı geçmesi için veciz bir dua yapılmasıyla merâsim nihayetlenir ve bu sûretle padişahlık selâhiyetini kullanmaya başlarlardı.

Giyim kuşam itibâriyle de bir padişahı, O'nun vezirlerinden ayırt etmek hemen hemen imkânsız-

dı. Padişah ilk zamanlarda bugünkü "**hükümet**" demek olan vezirlerin toplantısına başkanlık eder ve yapılacak işler "**divan**" denilen bu toplantılarda kararlaştırılırdı.

Âlemlere rahmet olan Hz. Peygamber tarafından müjdelenen İstanbul'un fethini gerçekleştirerek, O'nun bu hususdaki meşhur hadisinde tebcil edilen (yüceltilen) kumandan olmak şerefini kazanan **Fâtih Sultan Mehmed Han** devrine kadar **"Kubbealtı Vezirleri"** denilen hükümet erkânının divan toplantılarına yukarıda söylediğimiz gibi padişahlar başkanlık ederdi. Haftanın muayyen bir gününde halktan insanların, şikâyetlerini dinleyen Divan'a bir gün ayağı çarıklı bir köylü gelip, elini kalçasına dayamış ve toplantıda hazır bulunanları bir bir süzdükten sonra kıyafet ve oturduğu yer itibariyle paşalardan bir farkı olmayan padişahın kim olduğunu tâyin edemediğinden:

"-Kanginiz (hanginiz) saâdetlü hünkârsınız?" yani padişahsınız diye sordu.

Bunun üzerine vezirler bu duruma üzülerek İstanbul Fâtihi'nden toplantılara katılmayıp, toplantı salonuna açılan kafesli bir pencere arkasından müzâkereleri takip etmesi ve bu toplantılara bundan böyle Vezir-i Azam denilen baş vezir yani Sadrazam'ın riyâset etmesi teklifinde bulundular. **Fâtih**, paşaların ittifakla teklif ettikleri bu durumu kerhen yani istemeyerek kabul etmiş ve o günden sonra toplantılar bu sûretle yapılır olmuştur.

1490 senesi Mayıs Ayı sonlarında Divan'da hararetli bir toplantı yapılmaktaydı.Tarihte takvasıyla ünlü ve bu yüzden "**Veli Bâyezid**" diye anılan **Sultan II. Bâyezid**'in saltanatının ilk yıllarıydı. **Fâtih**'in ölüm tarihi olan 1486 yılından beri

Mısır'daki Kölemen Devleti ile güney hududlarında sürüp giden çatışmalardan kâh ileri kâh geri mantığıyla bir türlü zafer kazanılıp istikrar sağlanamıyordu. Bunun sebebi **Veli Bâyezid'**in her ne sebeple olursa olsun müslüman kanı dökmekten şiddetle çekinir olmasıydı.O hassas ve takva sahibi padişah'ın Memlûklar üzerine şimdiye kadar büyük bir ordu sevkine gönlü râzı olmamıştı. Fakat şimdi Osmanlı ordu kumandanı Anadolu Beylerbeyi **Hersekzâde Ahmed Paşa'**nın Memluklar eline ikinci defa esir düşmesi ve O'nun elleri ayakları prangalanarak Kahire'ye götürülmüş olması gibi bir durumla karşı karşıya kalınmıştı. Divan o gün cepheden gelen bir raporu müzâkere edecek ve alınacak kararı **"telhıs"** denilen bir yazılı özetle padişaha arz edecekti. Zira artık Padişahlar, Divan toplantılarına katılmamaktaydı.

Paşalar, Padişah'ın fikir ve hislerine vâkıf oldukları için Memlükler üzerine katî bir netice alacak derecede kuvvetli bir ordu gönderip bu müslüman devletle kan dökerek hesaplaşmaya O'nun kolay kolay razı olmayacaklarını bildiklerinden O'nu iknâ etmenin güçlüğünün farkındaydılar. Bu sebeple müzâkerelerin çetin geçeceği anlaşılıyordu. Divan toplantısı başladığında **Sadrazam Dâvud Paşa** söze saded dışı bir durumun izâhı ile başladı:

"-Paşa kardeşlerim,müzâkereye başlamadan evvel sizlere -maâlesef- üzücü bir haber vermek mecburiyetindeyim. Günümüzün büyük şahsiyetlerinden **Şeyh Ebu'l Vefâ** Hazretleri bugün vefat etmiş bulunuyorlar. Merhûma Cenâb-ı Hakk'tan vâsi (geniş) rahmet ve mağfiret diliyorum. Ayrıca ikindi namazını müteâkip kılınacak cenâze namazına katılmak istediğimden dolayı müzakerelerin

o vakte kadar -mümkün mertebe- bitirilmesini sizlerden rica ediyorum. Hattâ sizlerin de bu büyük zâtın cenâzesine katılmanızı tavsiye ederim." dedi.

Divâna katılanlardan **Hadim Ali Paşa** sordu:

"-Paşa hazretleri, **Şeyh Ebu'l Vefâ** Hazretleri'nin bir rahatsızlığını duymamıştık. Bu ânî ölüm nasıl olmuştur?"

Sadrazam **Dâvud Paşa** bu suâl üzerine şu izâhatta bulundu:

"-Biliyorsunuz" dedi. "Efendimiz **Sultan Bâyezid** Hazretleri'nin, **Sûfî Fatma Sultan** adında genç ve güzel bir kerimesi(kızı) vardır. O'na sûfî denilmesinin sebebi devrin mânevî sultanı **Şeyh Ebu'l Vefâ** Hazretleri'ne intisab etmesinden dolayıdır." dedi.

Mâlum olduğu üzere hanedan mensubu erkeklere "**şehzâde**", hanımlara ise "**sultan**" diye hitab edilirdi. Bunların her ikisi de "**efendi**" lâkabıyla anılırdı. Sultan, padişahların sıfatı olduğu halde hanedana mensub kadınlar da bu nâm ile anılırlardı. Bunlar, şâyet hanedan mensubu olmayan biri ile evlenirlerse, erkek çocuklarına "**beyzâde**" veya analarına nisbetle "**sultanzâde**", kız çocuklarına ise "**hanımsultan**" denilirdi. Beyzâde veya hanımsultanlar hanedan mensubu olmayan biriyle evlenirse hanedana mensubiyet onlarda nihâyet bulurdu.

Dâvud Paşa izâhatına devamla :

"-Belki sizler de duymuşsunuzdur, **Sûfi Fatma Sultan**'ın sık sıkı şeyhini ziyârete gitmesi saray çevrelerinde yakışık olmayan bir dedikoduya sebep olmuştur. Bu durum Padişah Efendimizin

de kulağına gitmiş olmalı ki, bir gün **Sûfi Fatma Sultan**'ı huzûruna çağırıp O'na :

"-Evlâdım!...Sen genç ve bekâr bir Sultan Efendi'sin. Ziyâret ettiğin bir şeyh de olsa işte böyle dedikodular çıkar. Bir daha şeyhinin ziyâretine gitme." diye tembihlemiş.

Sûfi Fatma Sultan da :

"-Efendimiz!.."demiş. "-Emriniz başım üstüne. Lâkin izin verirseniz son bir defa şeyhimin ziyâretine giderek bundan sonra gelemeyeceğimi söyleyip O'nunla vedalaşayım." ricâsında bulunmuş.

Osmanlılar'da tahta oturan bir padişaha, muhatapları çocukları bile olsa O'na "**baba**" diye hitab edilemez "**Efendimiz**!." denilirdi.Yeğenleri ise "**amca,dayı**" diye söze başlayamaz, onlar da mutlaka "**efendimiz**" derlerdi.

Dâvud Paşa sözlerine devamla:

"-Benim öğrendiğime göre **Efendimiz**, kızının istediği bu müsaadeyi vermiş. **Sûfî Fatma Sultan** da son defa olarak **Şeyh Ebu'l Vefâ** Hazretleri'ni ziyâret ederek babasının kararını O'na arz etmiş. Şeyh efendi, padişah buyruğuna itiraz etmemekle beraber **Fatma Sultan** Efendi'ye nezdinden ayrılırken Padişah'a verilmek üzere bir kutu enfiye takdim etmiş. **Efendimiz** bu enfiye kutusunu açınca hayretten dona kalmış. Zirâ kutunun içinde bir öbek pamuk, pamuğun üstünde ise mangaldan alınmış ak kor halinde bir ateş parçası varmış. Pamuğu yakmayan bu ateşle **Şeyh Ebu'l Vefâ**, -hiç şüphesiz- Padişah'ın endişelerine kerâmetiyle cevap vermiş oluyordu.

Bu hâdise üzerine Efendimiz, **Şeyh Ebu'l Vefâ** Hazretleri'nin mânevî büyüklüğüne hayran

kalarak kendisini ziyâret etmek istediğini bildirmiş. **Şeyh Ebu'l Vefâ** Hazretleri'nden gelen cevap şaşırtıcıydı:

"-Padişah'a saygımız sonsuzdur. Lâkin sakın ola gelmeye! Çünkü bu fânî âlemde görüşmemiz mukadder değildir!.."

Padişah Efendimiz, bu cevabı bir gönül zenginliği icabı olarak devlet adamlarından uzak durmak husûsundaki bir kararın icabı sanarak bugün öğle üzeri **Şeyh Ebu'l Vefâ** Hazretleri'nin tekkesine doğru yola çıktı. Bendeniz de beraberdim. Padişahın âlâ-yı vâlâ ile tekkeye yaklaştığı sırada müridler **Şeyh Ebu'l Vefâ** Hazretleri koşarak Efendimizin mâiyeti ile birlikte Tekke'ye doğru gelmekte olduğunu haber vermiş olmalılar ki, **Şeyh Ebu'l Vefâ** Hazretleri sedirin üzerinde yüzü kıbleye dönük olarak uzanmış ve kelime-i şahâdet getirerek son nefesini vermiştir. Padişah Efendimizle, O'nun yanına geldiğimizde, O çoktan ruhunu yüce rabbine teslim etmiş bulunuyordu. **Veli Bâyezid Efendimiz**, O'nun göndermiş olduğu cevaptaki:

"-Bu fânî âlemde görüşmemiz mukadder değildir." sözünün de aynen enfiye kutusu gibi bir kerâmet olduğunu kavramakla bu tekkenin tâmir edilip genişletilmesini ve şeyhe şânına lâyık bir türbe yapılmasını emrederek mahzun bir halde saraya döndü. Bendeniz de O'nunla birlikte oradan ayrılıp buraya geldim.

İşte bu sebeple **Şeyh Ebu'l Vefâ** Hazretleri'nin bugün ikindi namazını müteâkiben cenâze namazı kılınacak, tekkesi civarındaki hazireye(küçük mezarlığa) defnolunacaktır. Padişahımızın dahî katılacağı bu dinî merâsime biz de hep birlikte katılırsak çok iyi olur. Bu sebeple müzâkereleri, mümkün

mertebe kısa tutmaya gayret edelim. Bu durumu size arz etmiş oldum. Artık esas meselemizin müzâkeresine başlayabiliriz." dedikten sonra , görüşülecek olan mesele hakkında da şu kısa izâhatta bulundu:

"-Biliyorsunuz.Mısır'daki **Kölemen Devleti** ile, güney hududlarımızda tâ Cennet Mekân **Fâtih Sultan Mehmed Han** Hazretleri'nin zamanından beri devam eden bir çekişme mevcuddur. Bir türlü sûlh ve istikrar sağlanamamıştır. Bu durum aynen **"Karamanoğulları Beyliği"** ile olan münasebetlerimize benzemektedir. Onlar da devletimiz aleyhine bir çok kere huzursuzluk çıkardıkları halde **Padişah Efendiler**'imiz –her ne pahasına olursa olsun- müslüman kanı dökmek istemedikleri için bu gâile uzun zaman devam edip gitmiştir. Ordumuz her ne zaman **Rumeli'**de bir sefere çıkarsa **Karamanoğulları** hududlarımıza tecâvüz ediyorlardı. Hattâ duymuşsunuzdur, devletimizi meş'um(uğursuz) **"Timur Gâilesi"**nden sonra, tekrar ayağa kaldırmış olmasından dolayı **"Bân-î Sân-î"** (ikinci kurucu) diye anılan **Çelebi Sultan Mehmed Han,** Karaman Hükümdarı **Ali Bey'**i Bursa'ya getirtmiş ve O'na, bir daha ordu **Rumeli'**de sefere çıktığında, hududlarımıza tecâvüz etmeyeceği hususunda yemin ettirmişti. **Karamanoğlu**, ihtimâl bu durumu tahmin ettiğinden Padişah'ın huzuruna girmeden önce göğsü üzerine ve elbisesinin altına bir güvercin saklamış, ve kendisine yemin teklif edildiğinde sağ elini göğsü üstüne bastırarak :

"-Bu can bu tende durduğu müddetçe vallâhi de billâhi de **Osmanlı Devleti**'ne tecâvüz etmeyeceğim."demiş.

Sonra dışarıya çıkınca göğsünden çıkardığı

güvercinin kafasını keserek artık yeminin bir hükmü kalmadığı düşüncesi ile aynî mel'unâne tecâvüzlerine devam etmiştir. İhtimâl bu sebepledir ki, halkımız hileli bir işten bahsederken :

"-**Karaman'ın koyunu sonra çıkar oyunu**" sözünü söylemektedir.

Şimdi ise, **Mısır Kölemenleri, Karamanlılar**'ın yaptıklarını âdeta tekrar etmektedirler. Uzun süren **Kölemen Tecâvüzleri**'nin şimdi bir yenisiyle karşı karşıyayız. Başında **Emir Özbek** adında bir kumandanın bulunduğu bir **Memlük Ordusu, Kayseri** vilâyetimize kadar ilerleyerek, halkın mallarını yağmalamış, pek çok mâsum insanı da katletmiş bulunmaktadır. Bu haberin **Dârüssaâde**'ye(İstanbul'a) ulaşması üzerine -malumunuz olduğu üzere-, **Efendimiz** bu hâinlerin üzerine arkadaşımız Rumeli Beylerbeyi **Hersekzâde Ahmed Paşa**'yı bir kısım kuvvetlerle sevk etmişti. Bu kuvvetler -gerekli çoğunlukta olmadığı için - maâlesef mağlub olmuşlar, **Ahmed Paşa** kardeşimiz de ikinci defa onlar tarafından esir edilmiştir. Esir edilip, elleri ayakları prangalı bir sûrette **Kahire**'ye götürülmüştür. "**İkinci defa olarak**" diyorum, çünkü; **Hersekzâde** kardeşimiz daha önce de Kölemenler'e esir düşmüştü. Hepinizin bildiği bir gerçektir amma ben yine de kısaca hatırlatmak istiyorum." dedi ve 1486 yılında cereyân etmiş olan Osmanlı-Memlük çatışması hakkında şu izâhatta bulundu:

"-Paşa kardeşlerim!.." dedi. "O tarihte Memlük Devleti'nin hududu Malatya'yı içine alarak Divriği istikametinde Anadolu içlerine doğru sarkmış bulunuyordu. Bizimle Memluklar arasında sıkışıp kalan Maraş'taki **Dülkadir Beyliği** Memluk teh-

didi altındaydı. Bu yüzden Dülkadir Beyi **Alâüddevle** Padişah Efendimiz Hazretlerine mürâcaatla yardım talebinde bulunmuştu.

Bendeniz o zaman Kayseri'de bulunuyordum. Dulkadir Beyliği'ne yardım etmekle emrolundum. **Alâüddevle** ile birleşerek Memlûklar'ı geriye püskürttük. Malatya'yı onların ellerinden almak üzere harekâta geçtiğimizde, **Emir Özbek** kumandası altında cepheye gönderilen Memluk Kuvvetleri'nin öncülerine kumanda eden **Biş-Beg**'in kurduğu bir pusuya düşen bir kısım askerimiz mağlub ve esir olmuştu.

Bizim mâruz kaldığımız bu musibete rağmen daha güneyde "**Gülek Boğazı**" çevresinde Memluklar'la savaşmakta olan **Karagöz Paşa** kardeşimiz bir çok Memluk Kalesini ele geçirmişti. Fakat bu değerli kumandanımız o sırada ciddi bir hata ile yerine **Musa** ve **Ferhad** beyleri bırakarak cepheden ayrıldı. Halbuki Memluklar'ın karşı koyma güçleri henüz tamamıyla bertaraf edilmiş değildi. **Emir Özbek** kumandasındaki Memluk Ordusu pusuda bekliyor ve fırsat kolluyordu. Bunlar, **Karagöz Paşa**'nın cepheden ayrılması üzerine bize intikal etmiş olan kalelerde bırakılan bir avuç askerimiz üzerine harekete geçtiler. Ne yazık ki; kuvvetler arasındaki dengesizlik sebebiyle bizimkiler mağlub oldular. **Musa** ve **Ferhad Bey**'ler şehid oldular.

Bunun üzerine o cepheye **Hersekzâde Ahmed Paşa** kardeşimiz tâyin edildi. **Karagöz Paşa** ile **Mehmed Paşa** da O'nun mâiyetine tâyin olundu. Bu iki Paşa, **Hersekzâde Ahmed Paşa**'dan kıdemli idiler. O'nun emrinde bulunmayı hazmedemediler.

Adana istikametinde ilerleyen **Hersekzâde**, kendisini çekemeyen bu iki Paşa'nın âtıl kalıp O'na yardım etmemeleri yüzünden **Emir Özbek** kumandasındaki Memluk Ordusu'na mağlub oldu. **Ahmed Paşa** yaralı olarak Memluklara esir düştü. Esir düşen bir çok Osmanlı kumandanı ve askeri ile birlikte zincire vurulmuş olarak Kahire'ye götürüldü. Bunlar, Memluk Sultanı **Kayıtbay**'ın huzuruna çıkarıldılar. Mısır'da zafer şenlikleri yapıldı. Osmanlı esirleri halkın önüne zincirli ve kelepçeli olarak çıkarılıp teşhir edildiler. Böylece aşağılandılar.

Hersekzâde Ahmed Paşa kardeşimizin bu 1486 yılındaki şu esâreti ilkti. O'nun için şimdiki esâreti hakkında "**İkinci defa olarak**" sözünü kullandım. Nihayet Memluklular Osmanlı ile bir anlaşma zemini hasıl olması için beş ay sonra Osmanlı esirlerini serbest bıraktılar. Fakat onlarla kolay kolay bir anlaşma imkânı bulunamayacağı çok geçmeden görülmekle ertesi yıl (1487) bu cepheye bendenizin tâyin edilmiş olduğum hepinizin malumudur!.Zira çoğunuz benimle birlikte bu hadiselerin içinde bulundunuz!. Bu yüzden o günden bu güne kadar olup bitenleri anlatmaya lüzum görmüyorum.

Şimdi şu içinde bulunduğumuz günlerde bizimle Memlüklar arasında cereyân eden çatışmaya dâir konuşacak ve gerekli olan tedbirleri kararlaştıracağız. Bu sebeple ilk olarak şimdi cephede vâkî olan hâdiselere dâir Divân'ımıza ulaşan raporu okutturup dinleyeceğiz. Sonra da alınacak tedbirleri görüşeceğiz." dedi.

Okunan raporda, bu harbin tafsîlâtı veriliyor ve **Hersekzâde**'nin mâruz bırakıldığı fâcialar an-

latılıyordu. O'nun prangaya vurularak ve yaya olarak **Adana** havâlisinden Kahire'ye kadar aç susuz götürülmesindeki acıklı vak'aları nakleden satırlar okunurken paşalar sıcak gözyaşlarını tutamıyorlardı.

Müzâkerelerin harâretlendiği sırada umulmadık bir hâdise oldu. Divan kâtipleri **Osmanlı Devleti** ile **Kölemenler** arasında arabuluculuk yapmak için **Tunus**'tan bir elçi geldiğini haber verdiler. Bu elçinin gelişi **Kölemenler**'in de çok iyi durumda olmadıklarını, onların da bir an evvel sulh akdetmeye ihtiyaçlarının bulunduğunu gösteriyordu. Ferâsetli paşalar bunu anlamakta gecikmediler. Elçiyi Divan'a kabul edip O'nun talebini dinlediklerinde rahat bir nefes aldılar. Sulh teklifinin **Kölemenler**'den gelmesi ve bunu kendileri söylemeye cür'et edemeyip araya **Tunus**'lu birini koymaları, vezirlerde istedikleri gibi bir barış andlaşması imzalamak şansının mevcud olduğu kanaatini uyardığından elçinin sarayda bir müddet misafir edilmesini, kararlarının durum **Padişah**'a arz edildikten sonra bildirileceğini söylediler. Elçi, Divan'dan dışarı çıkarıldıktan sonra vezirler toplantıyı özetleyen ve **telhıs** denilen **Padişah**'a arz edilecek özet yazıyı hazırlarken **Hadım Ali Paşa**:

"-Paşa kardeşlerim!..Unuttuğumuz bir şey var gâliba! Bugünkü müzâkeremiz sadece Kölemenler'le olan mesele hakkında değildi. Biliyorsunuz, meşhur **İtalyan** ressam ve mimârı **Leonardo da Vinci, Sadrazam Dâvud Paşa** Hazretleri'ne bir mektup yazarak, İstanbul'a gelip, yeni fethedilen bu şehri câmilerle donatmak istediğini bildirmiştir. Bu hususta da bir karar alarak, onu da bu telhısle Padişahımıza arz edelim."teklifinde bulundu.

Dâvud Paşa teşekkür ettikten sonra elindeki evrak arasından **Leonardo da Vinci'**nin kendisine yazdığı mektubu bulup tercümesini okudu. Bütün paşalar bunu İstanbul'un geleceği için çok hayırlı görerek takdirkâr sözler söylediler. Kendisinin teklifi veçhiyle İstanbul'a dâvet edilmesine dâir bir kararı telhısın altına eklediler.

Sadrazam toplantının nihâyetinde Padişah'ın huzûruna çıkarak alınan kararların özetinin okuyup arz ederken, **Veli Bâyezid**:

"-Paşa Hazretleri, yorulmayınız!.. Ben kafes arkasından sizin müzâkerelerinizi dinledim. Kat'î kararım odur ki, Memlûklar üzerine kuvvetli bir ordu ile bizzat sefere çıkacağım ve onları bir daha **Osmanlı** ülkesine saldıramayacak şekilde sindireceğim. Yaptıkları sulh teklifi bence bir aldatmacadan ibârettir. Bunlara artık güvenim kalmamıştır. Kayseri vilâyetine kadar ilerleyerek halkı katliam eden, mal yağmalayan bu adamlar müslüman olsalar da onların zulümlerine karşı sefer câizdir. Biraz sonra **Şeyhülislâm Efendi**'yi çağırıp ondan da bu hususta fetva isteyeceğim! Fakat asıl ehemmiyetli olan şu!" dedi ve sözlerine şöyle devam etti:

"- Sizin aldığınız son bir karar var. Ona dâir müzâkerelerinizi hayretle dinledim. Nasıl bir hıristiyan mimarın ülkemize gelerek bize câmi yapmak teklifini kabul edebildiğinize doğrusu pek şaştım. Unutmayınız ki; O bir hıristiyandır. Siz hiç bir hıristiyan mâbedi görmediniz mi?!.. Bir kilisenin kaktüs dikeninden ne farkı vardır. Rica ederim herhangi biriniz herhangi bir kiliseye giriniz! İçindeki kasveti(insan ruhunu sıkıcılığını) müşâhede ediniz. Kilise mimarisindeki kırık çizgileri gözlerinizin önüne getiriniz. Onu buraya getirip câmi yaptırmak

burada melez bir mimârînin doğmasına sebep olur. O hıristiyan mimar kuş olup ülkemin üzerinden uçmak istese buna bile müsaadem yoktur!.. Zira ben burada İslâm'ın ruhuna uygun bir mimarî doğacağına, Cenab-ı Hakk'ın bize o mimarîyi gerçekleştirecek dehâlar ihsan edeceğine inanıyorum."dedi.

Veli Bâyezid'in bu sözü hakikaten **Şeyh Ebu'l Vefâ** Hazretleri'nin kerâmetine benzer bir kerâmetti. Çok geçmeden gerçekleşecekti. Hakikaten O'nun bu sözleri söylediği gün, Kayseri'nin "**Kesi Bucağı**"na bağlı **Ağırnos Köyü**'ndeki hıristiyan Türkler'den marangoz ustası **Doğan Yusuf**'un bir torunu doğmaktaydı: **Yusuf Sinan**!.. O, mimarî tarihinin zirvesinde yer alacak **Mimar Koca Sinan** olarak anılacaktı. **Leonardo da Vinci**'nin kuş olup **Osmanlı** ülkesi üzerinden bir kuş gibi uçmak istese buna bile müsaade etmem, diyen **Veli Bâyezid**, geleceği görmüş ve islâmî mimârîye çok sonralardan "**Barok Mimarî Uslübu**"nun karışmasıyla ortaya çıkmış olan melez bir mimari gibi asâletsiz bir mimarinin doğmasına engel olmuştur. Demek ki, milletin inanç ve kültürlerine göre şekillemesi gereken mimârîde **Leonardo da Vinci**'nin eliyle gerçekleşecek bir islâmî mimârînin melez olacağını kavrayarak O'nun "**Bir kuş olup uçsa bile, ülkesinin üzerinden geçmesine müsaade edilmemesi** gerektiğini" asırlar öncesinden görüp böylece ifade eden **Veli Bâyezid** -hiç şüphesiz- gerçek bir dâhî idi. Bunu isbata,bu bir tek tarihî vak'â bile kâfi gelse gerektir!.."

Sadrazam **Dâvud Paşa**, kendileri ile Padişah arasındaki bu görüş farkı karşısında hayrete düşmüş ve Divan'ın kararını müdafaa için söyleyecek hiç bir söz bulamamıştı. Arkadaşlarının yanına dö-

nerken Padişah'ın büyük bir kararlılıkla söylediği sözler kulaklarında çınlıyordu:

"Kuş olup ülkemizin üstünden uçmaya kalksa bile!.. Kuş olup ülkemizin üzerinden uçmaya kalksa bile..."

II
HIRİSTİYAN TÜRK'TEN DEVŞİRME!..

"Bu hakîr Sultan Selim Han gülistân-ı saltanatın devşirmesi olup Kayseriyye Sancağı'nda ibtida oğlan devşirmek ol zamanda vâkî olmuştur."

TEZKİRETÜ'L-BÜNYÂN

Azerbaycan'daki **Erdebil Şehri**'nde kurulmuş olan "**Safevî Tarikatı**" **Velî Beyâzid**'in saltanatının son yıllarında büyük bir gelişme kaydederek Devlet haline gelmiş bulunuyordu. Şeyh **Safiyüddin** adında bir azerî türkü tarafından kurulduğu için "**Safevî Tarikatı**" diye anılan bu Tarikatın Şeyhi **İsmail Safevî** "**Şeyhlik Postu**"ndan "**Şahlık tahtı**"na geçerek **Şah İsmail Safevî** adıyla komşu devletlere dehşet saçan bir hükümdar hâline gelmiş bulunuyordu..

Gerçekten Tebriz Şehri'ni kendine Pâyitaht (başşehir) yapan **Şah İsmail** kuruluşundan itibaren ilk 14 sene zarfında civardaki bir çok küçük devleti ve emirlikleri hâkimiyeti altına almaya muvaffak olmuştu. Bunlar arasında **Şirvanşahlar**, **Dülkadi-**

roğulları beylikleri ile **Akkoyunlu Devleti** ve **Özbek Hükümdarlığı** gibi oldukça kuvvetli ve itibarlı devletler de vardı. Bu arka arkaya kazanılan zaferler **Şah İsmail**'i öylesine sarhoş etmişti ki; O, ciddi bir devlet adamına hiçbir sûrette yakışmayacak bazı pespâye işlere kalkışmaktan bile çekinmiyordu. Meselâ 1510 yılında mâhud **Timur**'un torunlarından **Hüseyin Baykara**'yı yenip öldürdükten sonra Ceyhun Nehri'nin öte yakasına geçmiş ve burada ki Özbek hükümdarı **Şeyban Han'**ı da mağlub edip esir almıştı.

Bir hükümdara asla yakışmayacak bir hareketle **Şeyban Han**'ın kafatasından kendisine içki kadehi yaptığı gibi Osmanlı'ya aba altından sopa göstermek nevinden O'nun kafatasının derisini baharatla doldurarak **Veli Bâyezid**'e göndermek küçüklüğünü de göstermiştir.

Mensub olduğu tarikat aslen sünnî olduğu hâlde Osmanlı'ya karşı muârız bir görüşü benimseyerek rakip bir devlet olabilmek maksadıyla şiîleşip Şia'nın **"isnaaşeriye"** veya **"Caferî"** Mezhebi'ni devletin resmi mezhebi yapmış bulunuyordu. Gariptir ki **"on iki imam"** mezhebi de denilen bu mezhep **"hilâfet"** yerine **"imamet"**i benimseyerek birincisi **Hz. Ali** ikincisi **Hz. Hüseyin** ve üçüncüsü de O'nun oğlu **Zeynel Âbidin** olmak üzere diğerleri de **Zeynel Âbidin**'in torunları olarak on iki imam kabul etmekteydi. Bunlar, adı **"Mehdi"** olan on ikinci imamın kaybolduğuna ve kıyamete yakın ortaya çıkarak âlemi adâletle dolduracağına inanmaktaydılar ki; bu durum hâlâ da böyledir. **Hz. Hasan, Hz. Hüseyin**'in büyük kardeşi olduğu hâlde O'nun hilâfeti belli şartlarla **Hz.Muâviye**'ye devretmiş olmasından dolayı kendisini yok farz ediyorlardı. **Hz. Hüseyin**'in ise

bir çok evlâdı olduğu hâlde on iki imam mezhebinde O'nun küçük oğlu **Zeynel Âbidin** üçüncü imam olarak kabul edilmektedir. Bunun sebebi O'nun İran'ın "**Kadisiye Harbi**"nde mağlub olması üzerine İran'daki son Sâsânî hükümdarı **Yezdicerd**'in müslümanlar eline esir düşen kızı olup **Hz. Hüseyin**'le evlendirilmiş olan **Şehbânu**'nun evlâdı olmasıydı.

Buna göre Şia'nın **Hz. Ali** ve **Hz. Hüseyin** hâriç olmak üzere benimsediği ve bütün imamlar ana tarafından İran'ın eski hanedanına mensub demektir. Sırf bu nokta bile şiîlik dâvâsının dinî olmaktan ziyâde Acem Irkı'na mahsus bir kavmiyetçilik olduğunu göstermeye kâfi geldiği hâlde aslen süt be süt türk olan **Şah İsmail-i Safevî** etrafına Arap, Türk, Kürt ve İranlı olmak üzere bölgedeki bütün insanları toplayarak Şia'yı dâvâ eden bir devlet haline getirmeye muvaffak oldu.

Daha önce Mısır'da kurulmuş bulunan "**Fâtımîler**" de bir şiî devletti. Fakat onların hükümdarları "**halife**" sıfatını taşıyor ve **Şah İsmail** gibi saldırgan bir siyâset takip etmiyorlardı. **Şah İsmail** ise etrafındaki on dört küçük devleti yutmakla iktifa etmek istemiyor Anadolu dâhiline saldığı dâîleri (propagandacıları) vasıtasıyla halkı alevîleştirip Osmanlı aleyhine tahrike başlamış bulunuyordu.

Bu durumu vâli bulunduğu Trabzon Sancağı'ndayken yakinen görüp kavrayan **Şehzâde Selim** Mısır'daki Kölemenler kadar Osmanlı Devleti için de müstakbel bir tehdid hâline gelen **Şah İsmail** hakkında babasını uyandırmak maksadıyla yaptığı müracaatlardan hiçbir netice elde edememesinden dolayı endişeliydi. Bu sebeple iki defa babasının ordusuyla karşı karşıya gelmiş ve sonunda O'nu tahttan ferâgat edip çekilmeye mecbur bırak-

mıştı. Hattâ O, babasının ordusuyla Rumeli'de Uğraş Köyü Mevkii'nde karşı karşıya geldiği 1511 yılında Anadolu'da "**Şahkulu**" adındaki bir kızılbaşın başlattığı isyan bütün şiddetiyle devam etmekteydi.

Osmanlı târihlerinde tercihan "**şeytan kulu**" diye anılan **Şah Kulu**'nun asıl adı "**Karabıyıkoğlu Hasan**"dı. Bunun babası vaktiyle **Şah İsmail**'in babası **Şeyh Haydar**'ın hizmetinde bulunmuştu. Âilesi daha sonra o zaman "**Teke İli**" adıyla anılan Antalya civârında yerleşmişti. Bu bölgeye **Şeyh Haydar**'ın halifesi sıfatıyla O'nun tarafından bölgedeki alevîleri İran'a bağlamak maksadıyla gönderilmişti. Bunlar gâyet kurnaz davranarak hayatlarının bir kısmını Antalya civârındaki mağaralarda ibâdetle geçirdikleri için etrafta zühd ve takvâ sâhibi kimseler olarak sahte bir ün sâhibi olmuşlardı. Onların bu durumu **Veli Bâyezid**'in kulağına kadar gitmiş bulunduğundan her sene Osmanlı hükümeti müstecâb (!) olacağına inanılan duâlarını almak üzerine kendilerine altı-yedi bin akçe ihsan gönderilmekteydi.

Hasan Karabıyıklıoğlu, etrâfına toplanan insanların on bin kişiye ulaştığını görünce "**Şah Kulu**" adıyla isyan etti. O sırada ülkeye hâkim olan şehzâdeler arasındaki kavga dolayısıyla zemini isyana müsâid görmüş olmalıydı. **Şah Kulu** isyana soygunculukla başladı. **Şehzâde Korkut**'un Manisa'ya gitmekte olan eşyalarını Elmalı civârında bir baskınla ele geçirerek bir hayli zengin oldu. Kendisine katılmayanları asıp keserek, mallarını yağmalayarak müthiş bir tehlike hâline gelince üzerine merkezden Anadolu Beylerbeyi **Karagöz Ahmed Paşa** bu isyanı bastırmak maksâdıyla gönderildi. Düşmanını küçümseyen **Karagöz Ahmed Paşa**'yı pusuya düşürerek kazığa oturtmak sûretiyle idam eden **Şah**

Kulu, bu başarı üzerine kuzeye yöneldi. Bu isyanı bastırmak üzere bu defa **Hadım Ali Paşa** vazifelendirildi. Fakat ne yazık ki **Veli Bâyezid**'in yaşça büyük oğlu **Şehzâde Ahmed** ile birlikte hareket etmesi emredilmiş olmasından dolayı ciddi bir başarı elde edilemedi. Zirâ Karaman Beylerbeyi **Haydar Paşa**'yı da öldürmüş olan **Şah Kulu** sarp bir dağda kuşatılmışken O'nu bertaraf etmekten ziyâde tahta geçmeyi düşünen **Şehzâde Ahmed**, yeniçerilerden kendisine "**biat**" etmeleri talebinde bulundu. Hâlbuki yeniçeriler o sırada babasıyla karşı karşıya gelmiş olan **Şehzâde Selim**'e taraftardılar. Bu sebeple **Şehzâde Ahmed**'in talebini reddettiler. Bu duruma kızan **Şehzâde Ahmed**, bu isyanı bastırmaktan vazgeçip kendi sancağına çekilince otuz günden ziyâde muhâsara altında kalmış olan **Şah Kulu** kaçmayı başardı. Ankara istikametinde ilerlediyse de **Hadım Ali Paşa**, Çubuk Ova mevkiinde O'na yetişti. Burada bir ok isâbetiyle **Şah Kulu** öldürülmüşse de etrafındaki adamlar Osmanlı askerleriyle çarpışmaya devam ettiler. Lâkin burada da Karaman eyâlet askerlerinin yüz geri etmeleri sebebiyle **Hadım Ali Paşa** cesûrâne bir sûrette âsiler üzerine at sürünce büyük bir tâlihsizlik eseri olarak şehid oldu. Başsız kalan Osmanlı askerleri savaşa devam etmeyerek geri çekildiler. Âsiler ise İran toprağına sığınarak izlerini kaybettirdiler.

İşte **Şehzâde Selim**'in bu gibi tehlikeleri bertaraf etmek üzere babasıyla karşı karşıya gelmeyi göze aldığı hengâmda ülke bu derecede ehemmiyetli bir Kızılbaş tehlikesiyle karşı karşıya idi.

Aslında yerine büyük oğlu **Şehzâde Ahmed**'in geçmesini arzu eden ve mâiyetindeki paşaları da bu kanaatte olan **Veli Bâyezid** yeniçerilerin **Şehzâde**

Selim lehinde olmaları sebebiyle bu emr-i vâkiyi kabul edip tahttan ferâgat etmiş ve **Şehzâde Selim** İstanbul'a gelip "**Yavuz Sultan Selim Han**" ünvanıyla muazzam Osmanlı tahtına geçebilmişti. Babasını Şia tehlikesine karşı pasiflikle itham ederek tahtı ele geçiren **Yavuz Sultan Selim**'in karşısında bir nevi "**ateş topu**" gibi âcilen halli gereken iki mühim mesele mevcuddu. Bunlardan biri ağabeyi **Şehzâde Ahmed**'in isyanı diğeri ise devletin dâhili huzurunu bozan Şiîlik hareketinin kökünü kazımak üzere **Şah İsmail**'e bir ders vermekti. Bunların ikisi de her şeyden önce kuvvetli bir orduyla çözülebilecek meselelerdi. Bu sebepledir ki; ilk icraat olarak hükümet merkezindeki askerî gücü teftiş etti. Gördüğü noksanlıkları telâfi için gerekli emirleri verdikten sonra devletin bütün ileri gelenlerini toplayarak bir durum müzâkeresi ihtiyacını hissetti. Ordunun durumu hakkında anlatılanları dinledikten sonra yeniçerilerin sayılarını az buldu. Bunları çoğaltmak düşüncesiyle **Turnacıbaşı**'yı huzuruna çağırttı. O'ndan "**devşirme usulü**"nün nasıl tatbik edile geldiğine dâir izahat istedi.

O zamanda yeniçeriler "**tabur**" mâhiyetinde olmak üzere "**orta**" denilen bölüklerle anılmaktaydılar. Yeniçeri ortalarının adedi yüz doksan altı idi. Bu yüz doksan altı orta, üç kısma ayrılmaktaydı. İlk altmış bir ortaya "**Ağa Bölükleri**", yüz bir ortaya "**Cemaat**", müteâkip otuz bir ortaya da "**Sekban Bölükleri**", adı verilirdi. Ocağa ilk kaydolunduğunda "**Acemi oğlanlar**" adı verilen devşirme çocuklar için de ayrıca dört orta mevcuddu. Her ortanın kendine mahsus bir filâması vardı. Bu ortaların altmış sekizincisinin başkanına "**Turnacıbaşı Ağa**" denilir ve devşirme işi onun tarafından gerçekleştirilirdi.

Devşirilen Hristiyan çocuklar bir "**turna sürüsüne**" benzetildiği için onları devşiren yeniçeri ağasına **"Turnacıbaşı"** denilmekteydi. Yeniçerilere "**ulûfe**" denilen bir maaş verilirdi. Bir de her yeni padişahın tahta çıkışında "**Cülûs Bahşişi**" alırlardı. Huzura çağırılan Turnacıbaşı yeni padişahın bu devşirme işini nasıl yapılmakta olduğuna dâir suâli üzerine şu izahatta bulundu:

"– Efendimiz!.." dedi. "Hristiyan çocuklarını devşirerek onları müslüman yapıp orduda kullanma işi mübârek ceddiniz **Murad Hüdâvendigâr** zamanında "pençik"(pençüyek= beşte bir) kanunu ile başlamıştır. **Çandarlı Kara Halil Paşa**'nın sadrazamlığı zamanında O'nun teklifiyle beşte biri padişaha âid olan harb esirlerinin genç ve gürbüz olanlarının asker edilmesi esası kabul edilmiş ve bunlara "**yeniçeri**"(yeni asker) denilerek bildiğimiz askerî ocak ortaya çıkarılmıştır. Fakat zamanla bu pençik kanununun ihtiyaca cevab verememesi sebebiyle "**Devşirme Kanunu**" adıyla diğer bir kanun daha çıkarılmıştır.

Tesbit edilen ihtiyaca göre muayyen senelerde Turnacıbaşı kulunuzun riyâseti altında bir heyet çalınan davullarla büyük bir şenlik halinde Rumeli'ye gidip 8 ilâ 18 yaşları arasındaki askerliğe elverişli Hristiyan çocuklarının toplanıp "**Sürücü Ağa**" mârifetiyle İstanbul'a getirilip sünnet ettirildikten sonra islâmî terbiye verilmek üzere önce Anadolu'da bir müslüman âile yanına verilip hem Türkçe ve hem de islâmî terbiyeyi almaları sağlandıktan sonra "**Acemi Oğlanları**" denilen bir eğitim kurumuna getirilirler..."

Yavuz Sultan Selim Hân bu noktada Turnacıbaşının sözünü keserek sordu:

"– Devşirdiğiniz çocuklarda hangi vasıfları aramaktasınız?" Turnacıbaşı bu suâle elindeki devşirme kanunundan okuyarak cevab verdi. Buna göre yaş, sağlık durumları ve âile asâletine bakıldığını, kırk haneden bir çocuğun alındığını, evli olanların, doğuştan sünnetli veya âilenin tek çocuğu olanların alınmadığını ve bu gibi şartları bir bir sayıp döktü. Yaş için mahallenin papazıyla kilisedeki vaftiz defterinin kayıtlarının esas alındığını söyledi ve en son katıldığı devşirme işinde yaptıklarını anlattı.

Padişah anlatılanları dikkatle dinledikten sonra Turnacıbaş Ağaya bir suâl daha sordu:

"– 18 yaşından yukarı olanları devşirmez misiniz?.."

Turnacıbaşı:

"– Belî (evet) padişahım. Aradığımız vasıfları hâiz bir delikanlı ise, bazen 20 hatta 22 yaşına kadar olanları da devşiririz!" cevabını verdi.

Padişah:

"– Bu devşirme işi şimdiye kadar sâdece Rumeli'deki Hristiyan reâya (teb'a)dan mı yapılagelmiştir?!"

Turnacıbaşı:

"– Belî Efendimiz!.." cevabını verince padişah sesini biraz yükselterek:

"– Neden Anadolu dâhilindeki Hristiyan teb'amızın çocukları devşirilmez?!" suâlini sordu. Bunun üzerine Turnacıbaşı:

"– Deb-i Derin-i Osmâniyâna (Kadim Osmanlı örfüne) uygun değildir. Şimdiye kadar âdet olan devşirme kanununun Rumeli'deki Hristiyan teb'amıza tatbik olunmasıdır.!" Karşılığını verdi.

Yavuz Sultan Selim Han bu cevabı beğenmedi ve:

"– Ağa!.. Senin Deb-i derin-i Osmâniyân dediğin benim gibi bir padişahın irâde ve ihtiyarı (tercih etmesi) demek değil midir? Şu anda irade ediyorum ki, bu defa Rumeli'ye değil Anadolu içlerine gidesin! Burada yaşayan Hristiyan teb'am arasında dolaşıp devşirme kanununu âcilen onlar arasında da tatbik edesin! Devletimizin başında büyük gâileler var. Şimdi bize daha çok asker gereklidir. Huzurumdan çıkar çıkmaz sadrazam paşa hazretleriyle istişâre eyle! Kendine O'nun uygun göreceği bir mıntıka seç! Vakit geçirmeden yola çık!" tâlimatını verdi.

Padişah bu sözleri söyledikten sonra ayağa kalktı. Bunun manası huzurunda bulunanlara "müzâkere bitti, artık çıkabilirsiniz!.." demekti.

Turnacıbaşı Ağa huzurdan çıkar çıkmaz padişahın emrettiği üzere artık sadrazam olmuş bulunan **Hersekzâde Ahmed Paşa**'yla durumu müzâkereye koyuldu. Bu istişâre ve müzâkereden sonra devşirme kanunun tatbik edilecek yer olarak Kayseri Vilâyeti seçildi. Zirâ bu bölgede tâ Bizans devrinden kalma pek çok hıristiyan yaşamaktaydı. Mâiyetini yanına alıp yola giren Turnacıbaşı Ağa beş gün sonra Kayseri Vilâyet Merkezi'ne ulaştı.

Başta Kayseri Sancakbeyi olmak üzere Eyâletin ileri gelir insanlarıyla bir toplantı yapan **Turnacıbaşı Ağa**, onlara Padişah'ın emrini anlattıktan sonra buradaki hristiyanların yaşadıkları yerler ve nüfus miktarları hakkında sualler sorup aldığı cevapları elindeki deftere kaydetti. Vergi listeleri esas alınarak bölgedeki hristiyanlar tesbit edilirken bazı isimlerin öz türkçe olduğunu görünce bir yanlışlık yapıldığını sanan Turnacıbaşı, Sancakbeyi'ne:

"- Gâliba bir yanlışlık yapıyoruz. Bana yazdırdığınız isimlerin bazıları öz türkçedir. Bunlar müslü-

man değiller mi?!"diye sordu.

Sancakbeyi:

"- Hayır!.." dedi. "Size yazdırdığımız bu isimler Türkçe olduğu halde bunların hepsi de hristiyandır. Hatta türk asıllı oldukları gibi sizin, benim gibi de Türkçe konuşurlar. Başka dil bilmezler. Hatta ellerinde "**İncil**"in bile Türkçesi vardır. Onu okurlar!.." dedi.

Turnacıbaşı:

"- Acâib bir şey!.. böyle bir durumla ilk defa karşılaşıyorum!.." dedikten sonra bir sual daha sordu:

"- Bunlar, ne zamandan beri bu çevrede yaşamaktadırlar?!"

Bu suale Sancakbeyi şu cevabı verdi:

"- Turnacıbaşı Ağa!... bunların bir kısmı Anadolu'ya Bizans hâkimiyetinin muhtelif zamanlarında, Asya'dan gelip yerleşmişler ve Bizanslılarca hristiyanlaştırılmışlardır. Bu daha çok "**Moğol İstilâsı**" zamanında olmuştur. Hatta bazı köylerde Moğol asıllılar bile vardır. Fakat büyük çoğunluğu Bizanslılar tarafından Balkanlar'dan getirilip buraya yerleştirilmiş olan "**Peçenek Türkleri**"dir. Bu da Bizans üzerine Arap istilâları başladığı hengâmda olmuştur. Çünkü bunlar çok muharip insanlardır. Koruyucu bir kalkan gibi hudud boylarına yerleştirilen bu insanlar arasında hâlâ Müslüman Arap Orduları'na karşı mukavemet eden ecdadlarına âid menkıbeler ağızdan ağza naklolunmaktadır! Zehi gaflet!.."

Sancakbeyi bu sözlerden sonra;

"- Turnacıbaşı Ağa!.." dedi. "Senin bunlardan oğlan devşirmeye selâhiyetin var mıdır?!" diye sordu.

Turnacıbaşı:

"- Bildiğime göre Türkler'den oğlan devşirme yasaktır!.." deyince,

Sancakbeyi:

"- Bu belki de Türkler'in kâmilen müslüman farzedilmesinden dolayıdır!.." karşılığını verince bu hususta bir tereddüd hâsıl oldu.

Turnacıbaşı yanındaki zenbili karıştırıp "**Devşirme Kanunu**"bu bulup çıkardı ve ona göz gezdirmeye başladı. Toplantıya kısa bir sükût hâkim olunca Sancakbeyi:

"- Turnacıbaşı Ağa! Lütfen yüksek sesle oku da biz de öğrenelim!.." diye bir teklifte bulundu.

Bunun üzerine Turnacıbaşı elindeki Devşirme Kanunu'nu yüksek sesle okumaya başladı:

Okunan kanunda her defasında "**hıristiyan reâya**" sözü geçtiği ve hiçbir kavmin zikredilmediği görülmekle bu hususdaki tereddüd giderildi ve ırkan türk de olsa Hıristiyan olanlardan da oğlan devşirilebileceği kanaati üzerinde ittifak hâsıl oldu.

Turnacıbaşı bu devşirme işini birçok kereler yapmış olan tecrübeli biriydi. Tatbikatta Türk, Kürt, Acem, Slav, Gürcü ve Yahudiler'den oğlan devşirilmemenin kadim (eski) bir an'ane olduğunu biliyordu. Devşirmeye çıkılmadan önce buna dâir bir "**ferman**" yani padişah buyruğu hazır edilerek bunda nereden ne kadar ve ne şartlarla devşirme yapılacağı belirtilirdi. Ferman aynı zamanda Turnacıbaşı'ya verilmiş bir tâlimat demekti. Bu sebeple bir kere de nezdindeki fermanı inceledi. Onda da böyle bir yasak görmeyince bölgede yaşayan hıristiyan Türkler'den de oğlan devşirmeye karar verdi. Bu hususta kadîm bir an'ane mevcûd olsa bile yeni Padişah'ın onu da "**Rumeli**" ve "**Anadolu**" mes'elesi gibi değiştirmiş olduğu kanâatine varıldı. Bu esas dâhilinde hazırla-

nan ilân metinleri gayri müslimlerin yaşadığı köy ve kasabalarda tellâllar vâsıtasıyla halka duyurularak belli bir günde sancak merkezi önündeki meydanlıkta toplanılması bildirildi.

Devşirme yapılacağı gün Kayseri sancak konağının önündeki meydanlık bir pazar yeri gibi hıncahınç insan dolmuştu. Her taraf bayraklar ve filâmalarla donatılmıştı. Davul zurna refâkatinde (eşliğinde) kafileler halinde gelip meydanı dolduran âileler, devşirilmesi muhtemel evlâtlarını da beraber getirmişlerdi. Beraberlerindeki papazlar da ellerinde "**Vaftiz Defterleri**" olduğu halde hazır bekliyorlardı.

Sancakbeyi, mahallin kadısı, Turnacıbaşı ve kâtibi yerlerini alınca davul zurna sustu ve devşirme işi başladı. Turnacıbaşı elindeki listeye göre içinde hıristiyanların yaşadığı bir beldenin adını söylüyor, orada hazır bulundurulan tellâl bu ismi kalabalığa karşı yüksek sesle bağırıp o beldenin hıristiyanlarını çocukları ile birlikte heyetin önüne gelmeye dâvet ediyordu. Önce oranın papazı elindeki vaftiz defteri ile heyetin önüne gelip yaşadığı köy ve kasabanın halkı hakkında kısa bir izahatte bulunuyordu. Defter incelendikten sonra devşirilecek oğlanlar tesbit ediliyordu. Bu sûretle devşirilmesine karar verilenlere âid bütün bilgiler adı, sanı, âile fertleri ve vücud husûsiyetleri gözlerinin rengine kadar tesbit edilerek bir deftere kaydediliyordu. Hatta devşirilen oğlanların vücudça bir ârızası olup olmadığı, sünnetli veya sünnetsiz bulunduklarını tesbit için çırılçıplak soyundurularak bir paravan arkasında muâyene ediliyorlardı. Zirâ sünnetli çocukları devşirmek yasaktı. Hatta bir çocuk "**peygamber sünneti**" denilen şekilde doğuştan sünnetli olsa bile devşirilmesi yasaktı.

Bu şekilde birkaç saat oğlan devşirildikten sonra sıra "**Kesi Bucağı**"na bağlı "**Ağırnos Köyü**"ne (o zaman ki adıyla **Agranos**) gelmişti. Turnacıbaşı bu ismi telâffuz edince tellâl yüksek sesle Ağırnos Köylüleri'ni ön plâna çıkıp heyetin önüne gelmeye dâvet etti. Önce köyün papazı **Hristo Efendi** elindeki defterle heyetin önüne gelip köy halkı hakkında şu izahatta bulundu:

"- Bizim köyümüzde üçü müslüman olmak üzere yetmiş dokuz âile yaşamaktadır. Yetmiş altı hristiyan âilenin hepsi de devşirmeniz muhtemel olan evlâtları ile buradadırlar!.." dedi.

Turnacıbaşı elindeki vergi mükellefleri listesine bakınca bu söylenenin doğru olduğunu anladı. Bu listedeki hristiyanların bir kısmının isimleri **Yorgi**, **Mihal**, **İstafanos**, **Kristo**, **Vasil**, **Todori** ve **Anastos** gibi Rumca isimler olduğu halde diğer bir kısmının **Karyağdı**, **Kudanşeh**, **Arslan**, **Tanrıvirmiş**, **Aydoğdu**, **Evren**, **Sultanşeh**, **Tursun**, **Çapu**, **Saru**, **Yağmur**, **Demürcü**, **Devecibaşı** gibi Türkçe olduğunu görmekle bunların Sancak Merkezi'nde daha önce bahsi geçen Hristiyanlık Dini'ne mensub Türk asıllı kimseler olduğunu anladı. Onlar hakkında öğrendiklerinin doğru olup olmadığını tahkik için papaz **Hristo Efendi**'ye sordu:

"– Şu isimleri Türkçe olanlar hangi dili konuşurlar?!"

Papaz:

"– Ağa hazretleri! Onlar Türk asıllı ortodoks hristiyanlardır. Bir kelime bile Rumca bilmezler! Ellerinde kadim(çok eski) bir İncil mevcuddur ki; bu dahi Türkçedir. Ben de bir rum olduğum halde onlara dinî nasihatta bulunabilmem için Türkçe öğrendim. Minel evvel (eskiden beri) bunlar Türkçe konuşurlar.

Başka bir dil bilmezler." deyince,

Turnacıbaşı:

"– Peki buraya nereden ve ne zaman gelmişler?" diye sordu.

Bunun üzerine köyün papazı **Hristo Efendi** şu izahatta bulundu:

"– Bunlar kendilerinin Peçenek ırkından olduklarını söylerler. Ecdadlarından böyle dinlemişler. Fakat Türk Irkı'nın Peçenek kolundan olsalar gerektir Eskiden beri rivâyet edildiğine nazaran önce Araplar sonra da Türkler Anadolu'yu istilâya başlayınca Bizans Devleti bunları Rumeli'den alıp getirerek buralara yerleştirmiştir. O zamanlar bu mıntıka Araplar'la Bizanslılar arasında sık sık el değiştiren bir hudud mıntıkasıymış. Böyle bir rivâyet duydum. Ama doğru olup olmadığını bilemem! Gerçekten bunlar çok kavgacı insanlardır. İzzet-i nefisleri gayet yüksektir. Hatta gururludurlar da diyebilirim. Bizans'ın onları bu vasıfları sebebiyle hudud boylarına yerleştirmiş olduklarını düşünmekteyim. Doğrusunu Allah bilir." dedi.

Turnacıbaşı, papaz **Hristo Efendi**'nin bu izahatı üzerine Sancak Merkezi'nde bunlar hakkında söylenmiş olan sözlerin doğru olduğuna kanaat getirerek:

"- Pekâlâ, pekâlâ!.." dedi. "mâdem ki hıristiyandırlar, onların çocuklarından da oğlan devşireceğiz!.. ver şu vaftiz defterini de önce bir inceleyip bakalım devşirilecek kimler var?!" dedi.

Papaz **Hristo Efendi**:

"- Hay, hay, efendim!.." diyerek elindeki vaftiz defterini Turnacıbaşı Ağa'nın önüne koyarken, O'nun hemen yanı başında bulunup da bu konuşmaya şâhid olan yaşlı bir çınar gibi ihtiyar fakat gürbüz birisi

gâyet güzel bir Türkçe ile:

"– Turnacıbaşı Ağa!" dedi. "Papaz Efendi'nin söyledikleri doğrudur. Biz büyüklerimizden hep böyle işitmişizdir. Bizans zamanında bizim gibi civar köylerdeki bütün Hristiyan Türkler, Araplara karşı çok yararlılıklar göstermişiz. Büyüklerimizden bu hususta menkıbeler dinlemişizdir ki, bunlar hâlâ aramızda anlatılmaktadır"

Turnacıbaşı, bu mükemmel Türkçe konuşan dev cüsseli adama hayretle baktı ve:

"– Senin adın nedir?" diye sordu.

Adam:

"– **Toğan Yusuf**" cevabını verince,

Turnacıbaşı:

"– Ne iş yaparsın?" dedi.

Toğan Yusuf:

"– Gençliğimde marangozdum. Fakat işi ilerlettim. Artık mimarlık yapmaktayım. Papaz Efendi beni bilir. Bu civarda mimarlık sanatında üstüme adam yoktur. Birçok kilise inşa etmişimdir!" dedi.

Turnacıbaşı:

"– Vallahi güzel mesleğin varmış. İhtimal sen köprü yapmasını da bilirsin!. Genç olsaydın seni devşirir Osmanlı ordusunda asker yapardım. Zira seferlerde sık sık köprü yapılması ihtiyâcı ile karşılaşılmaktadır." deyince,

Toğan Yusuf:

"– Ben artık ihtiyar oldum. Benden geçti. Fakat istersen sana beni aratmayacak biri olarak torunumu verebilirim. O da uzun müddet benim yanımda çalışmış olduğundan mimar sayılacak derecede bilgi sahibidir. Benimle civardaki birçok vilâyeti dolaşmış oralardaki mimarî eserleri incelemiştir. Bazen öyle harika fikirleri vardır ki; duyanlar hayran kalır." dedi

ve ilâve etti:

"- Benimle birlikte civar vilâyetleri gezip görmüştür. Her gittiğimiz yerde O'nun alâkasını celbeden dâima mimârî eserler olmuştur. Câmi, kilise ayırdetmeden, kale surları, köprü ve kervansaray gibi karşısına çıkan her eseri inceden inceye tetkik etmiştir. Meselâ Avanos'taki "**Sarı Han**", Aksaray yolu üstündeki "**Alay Hanı**" ile Malatya yolundaki "**Karatay Hanı**" ve Palas Köyü yakınındaki "**Sultan Hanı**", ayrıca sayısız "**kümbet**", "**şifâhâne**" ve "**kale surları**" O'nun günlerce incelemiş olduğu eserlerdir. Vallahi, bu saydığım eserler yıkılsa O, bunları yeniden inşâya muktedirdir, desem yalan olmaz!.."

Dedesinin bu kadar methettiği bu genci görmek merâkına kapılan Turnacıbaşı:

"– Buradaysa O'nu da görelim." dedi.

Toğan Yusuf:

"– Yalnız," dedi. "Siz sekiz ilâ on sekiz yaş arasındakileri çağırmışsınız. O'nun yaşı biraz büyüktür!"

Turnacıbaşı sordu:

" – Kaç yaşındadır?"

Toğan Yusuf:

"– Yirmi iki yaşındadır!." deyince,

Turnacıbaşı:

"– Olabilir." karşılığını verdi ve "Eğer aradığımız vasıfları hâizse bence mahzuru yoktur. O şimdi burada mıdır?" diye sorması üzerine **Toğan Yusuf**:

"– Evet, seyre gelmiştir. İsterseniz O'nu görebilirsiniz." karşılığını verdi.

Turnacıbaşı:

"– Hele bir görelim." deyince,

Toğan Yusuf yüksek bir avaz ile:

"-**Yusuf Sinan** ! **Yusuf Sinan** !" diye iki kez bağırdı. Kalabalıkta bir kaynaşma oldu. Toplananların sağa sola açılmasıyla aralarında çam yarması gibi levend endamlı, güzel yüzlü bir delikanlı öne çıkıp Turnacıbaşının önünde durdu ve:

"- Selâmün Aleyküm Turnacıbaşı Ağa! Şehrimize hoş sefa gelmişsiniz!" dedi. Turnacıbaşı bu yağız delikanlıyı tepeden tırnağa süzdükten sonra:

"- Aleyküm Selâm evlât! Hoşbulduk." dedi ve ilâve etti:

"- Delikanlı sen ne güzel Türkçe konuşuyorsun. Hem de islâmî usullere vâkıf olmalısın ki bize bir müslüman gibi selâm verdin!.."

Yusuf Sinan:

"- Turnacıbaşı Ağa biz hristiyan olmakla beraber Türk'üz. Üstelik kapı komşularımızdan biri müslüman olduğundan bizim âilede herkesin islâmî usullere -az çok- vukûfu vardır. Hatta Müslümanlığın mâhiyetini dahi -az çok- biliriz. İhtimâl bu sebepledir ki; dedem babama bir müslüman adı olan "**Abdülmennan**" ismini vermiştir. Bizimle bu köyün Müslümanları arasında örf, âdet bakımından hiçbir fark yoktur. Biz burada hep birlikte yaşadığımız için Rum ve Ermeni olanlar bile az çok Türkçe öğrenmişlerdir." dedi.

Turnacıbaşı delikanlının bu izahatından fevkalâde memnun kalarak O'na yaşını sordu.

Yusuf Sinan, dedesini teyid ederek:

"- Yirmi iki" dedikten sonra şu sözleri de ilâve etti:

"- İşittiğime göre siz 18 yaşından büyükleri almıyormuşsunuz. Ah ne olaydı yaşça biraz daha küçük olaydım da beni de buralardan alıp götüreydiniz. Bizim küçük köyde sıkılıyorum. Hayatımın en

güzel günleri dedemle civar vilâyetleri dolaştığımız zamanlar olmuştur."

Turnacıbaşı:

"- Üzülme evlâdım. Senin için bir istisna yapabilirim!.." deyince,

Yusuf Sinan:

"- Allâh!." diyerek yüksek sesle haykırdı.O'nun bu sevinmesine de memnun olan Turnacıbaşı, O'na:

"- Kaç kardeşsiniz?!" diye sordu.

Yusuf Sinan:

"- Dört kardeşiz!.." deyince

Turnacıbaşı:

"- Öyleyse, seni bu köyden devşirilen ilk çocuk olarak yazıyorum." dedikten sonra yanındaki kâtibe döndü ve :

"- Yaz!" dedi. " Numara bir, **Yusuf Sinan ibni Abdülmennan**!..

Kâtip **Yusuf Sinan**'un kaydını yaparken Turnacıbaşı:

"- Senin adın olan bu "**Sinan**" acaba ne demekmiş! Hiç merâk edip öğrenebildin mi?!" diye sordu.

Yusuf Sinan hiç tereddüd etmeden cevap vererek:

"- '**Sinan**' öz Türkçe bir kelimedir ve '**mızrak demiri**' demektir." dedi.

Turnacıbaşı:

"- Belî (evet) evlâd, doğru söylersin!" dedi ve sonra kendi kendine mırıldanır gibi şu sözü söyledi:

"- Tevekkeli değil, bizdeki '**Sinan Paşa**'da mızrak demiri gibi pek sivri dillidir!"

Turnacıbaşı'nın bu cümle ile kastettiği iki üç

sene sonra vezir-i a'zam olacak olan "**Hadım Sinan Paşa**"ydı.

Bundan sonra devşirilen diğer çocuklar listelendi. Liste papaz ve devşirme heyetine dâhil olan herkes tarafından imzalandıktan sonra Kayseri vilâyet merkezine gelindi. Burada Sürücübaşı'ya teslim edilen devşirme çocuklar hep birlikte İstanbul'un yolunu tuttular.

İstanbul'da devşirmelerin her biri bir müslüman âile yanına gönderilirken **Yusuf Sinan** da Yalova, **Orhan Gâzi** arasındaki bir tımarın sâhibi olan **Davud Ağa**'nın çiftliğine gönderildi. Lâkin burada öğreneceği çok bir şey yoktu. Zira o hem Türkçe biliyor ve hem de İslâm hakkında kâfî derecede bilgi sâhibi bulunuyordu. Bu sebeple aradan bir iki ay gibi kısa bir müddet geçtikten sonra O'nun ahvâline vâkıf olan ve kendisi de eski bir yeniçeri ağası bulunan **Davud Ağa**, **Yusuf Sinan**'ı karşısına alıp:

"- Sen" dedi "Burada fuzûli vakit harcıyorsun. Seni çiftliğimize gönderenler yanlış yapmışlar. Doğrudan "**Acemi Oğlanları**" kışlasına kabul edilebilirdin. Çünkü sen buraya kabul edilebilecek vasıfları hâiz bulunuyorsun. Acemi oğlanları kışlasının başındaki yeniçeri ağası benim eski bir arkadaşımdır. Yarın seninle İstanbul'a gidelim. Ben seni oraya kabul ettirebileceğimi düşünüyorum!.." dedi.

Davud Ağa'nın bu teklifine fevkâlade memnun olan **Yusuf Sinan**'ın o gece gözüne uyku girmedi. Sabahı iple çekti. Sabah namazından sonra iki çifte atla çekilen arabaya binerek öğlen vakti Acemi Oğlanlar kışlasına vâsıl oldular.

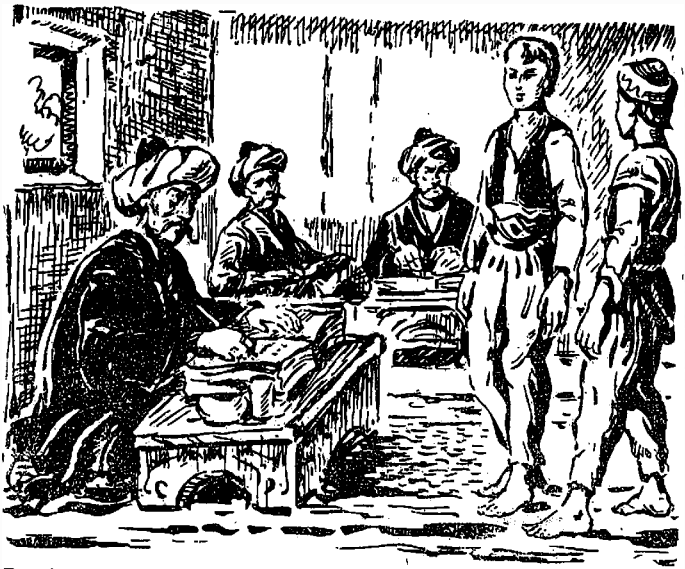
Davud Ağa kışla kumandanı olan eski arkadaşıyla konuşurken **Yusuf Sinan** kapıda heyecanla bekliyordu. Biraz sonra kendisini içeriye çağırdılar.

Acemi oğlanların kışlası kumandanı bu levend endamlı devşirme çocuğu görünce O'na hayran kaldı. Lâkin O'nun hristiyan türkler arasından devşirilmiş olmasına da hayret ederek:

"- Bu da bir bid'at. **Hıristiyan Türkten devşirme**!.. Bunu da ilk duyuyorum." Diye mırıldanınca **Davud Ağa**:

"- Bu yeni padişahımızın emriyle olmuştur. "**bid'at**" diyerek bunu kerih (kötü) görmek doğru değildir aziz arkadaşım." karşılığını verdi.

Yusuf Sinan o gün kaydı yapılarak "**Acemi Oğlanlar**" kışlası kayıt defterine yazıldı ve "**Hristiyan Türk'ten devşirme!**" olarak ilk yeniçeri namzedi oldu.

Devşirme oğlanların hüviyeti birkaç kütük defterinde tesbit edilirdi.

III
İLK GÖZE GİRME FIRSATI

"Olup yeniçeri çektim cefâyı
Piyâde eyledim nice gazâyı"
MİMAR
KOCA SİNAN

"**Acemi oğlanları**" odası (kışlası) otuz bir tane idi. Bunların on beşi "**Kethüdâ Dâiresi**"ne diğer on beşi ise "**Çavuş Dâiresi**"ne bağlıydı. Otuz birinci oda ise "**Ağalar Bölüğü**" olup bu da Kethüdâ Dâiresi'ne bağlıydı. Zirâ "**Kethüdâ**" adındaki yeniçeri subayı bu teşkilatın en yüksek âmiriydi.

Devşirilen çocuklar Anadolu'da bir müslüman âile yanında Türkçe'yle birlikte İslâmî örf ve âdetleri kavradıktan sonra buraya getirilir ve odalara tevzi edilirlerdi. Önceleri böyle bir âdet yoktu. Devşirme çocuklar bu Acemi Oğlanları kışlasındaki eğitim esnâsında dinî ilimlerle birlikte Türkçe'yi de öğrenirlerdi. Fakat **Fâtih Sultan Mehmed Han** zamanında görülen bir vak'a böyle bir usûl konulmasına sebep olmuştu:

Sultan Fâtih, fethi müteâkiben birgün saraya dönmekte iken sağlı-sollu kendisini alkışlayan halk arasında bir kısım yeniçeriler de selâma dur-

muşlardı. Onlara:

"-Selâmün Aleyküm Ağalar!" diye hitâb etmesi üzerine yeniçeriler:

"-Ve Aleyküm Selâm **Mehmed Bâşe**!" sûretinde karşılık vermişlerdi.

Bunun üzerine O, saraya döndükten sonra Vezir-i Âzam **Mahmud Paşa**'yı huzuruna çağırıp:

"- **Mahmud Paşa**, biraz önce asker benim selâmımı 'Aleyküm Selâm **Mehmed Bâşe**' sûretinde mukâbelede bulundu. Bu acep ne sözdür. Onlara müslüman terbiyesini ve devletin usûl ve erkânını niçin lâyıkıyla öğretmiyorsunuz?!" deyince, kendisi de devşirme olan **Mahmud Paşa** onların hâline vâkıf bulunduğundan, bu târize karşılık şöyle dedi:

"- Efendimiz! Onlar kâfir evlâtlığından dönme müslümanlardır. Kendi örflerinden birçok şeyi muhâfaza etmektedirler. Onlar nezdinde '**Bâşe**' sözü en büyük bir hürmet ifâdesidir. Kendilerince böyle söylemekle karşılarındakine en büyük bir hürmeti göstermiş olduklarına kaanidirler."

Bunun üzerine **Fâtih Sultan Mehmed Han**:

"- Paşa!" dedi. "Bundan böyle devşirilen çocukların en az üç-beş sene Anadolu'da bir müslüman âile yanında bulunup dilimizi ve örfümüzü hakkıyla öğrendikten sonra Acemi Oğlanlar kışlasına kabullerini irâde ettim."

İşte o günden sonra bu âdet bir kanun hâlinde tatbik edilir olmuştu.

Yusuf Sinan evvelce anlatıldığı üzere aslen Türk olduğu ve müslüman komşularından Türk örf ve âdetlerini öğrenmiş bulunduğu cihetle Yalova'daki çiftlikte kısa bir müddet çalıştıktan sonra bu çiftliğin zeâmet sâhibi olan şahıs tarafından

Acemi Oğlanlar kışlasına getirilip kaydettirilmişti.

"**Acemi Oğlan**" sözü "**Acemi**" ile "**Oğlan**" kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiş bir tâbir olup asla kötü bir mânâya gelmek üzere kullanılmamıştır. Araplar "**Acem**" kelimesini "Arap olmayanlar" mânâsına kullanırlar. Bundan dolayı Peygamberimiz hakkında "**Seyyid-ül Arabi vel Acem**" yani "**Arapların ve Arap olmayanların efendisi**" tâbiri kullanılır. Türkçe'de yabancı mânâsına "**yâd**" kelimesi kullanılır. "**Yâd eller**", "**yabancı memleketler**" demektir. "**Acemi**" kelimesiyle ise Türkçe'de bir işe yeni başlamış, tecrübesiz kimseleri kastederiz. Ayrıca "**Acem**" kelimesi de Türkçe'de İranlıları ifâde eder. Bu da Türkçe'ye mahsustur. Arapça'da İran -daha doğru olarak- **Fars** ülkesi, İranlılar ise **fârisî** sûretinde isimlendirilir. Bu son tâbir onların aynı zamanda dillerini de ifâde eder.

"**Oğlan**" kelimesi ise "**genç**" veya "henüz tüyü bitmemiş delikanlı" demektir. Bunun kötü bir mânâda kullanılmış olması sonradan ortaya çıkmış olup galattır. "**Galat**" ise bir kelimenin dilde yanlış bir mânâda yerleşmesi demektir. "**Oğlan**" karşılığı olarak önceleri "**tor**" veya "**torlak**" kelimeleri kullanılırdı. Târihte **Şeyh Bedreddin İsyanı**'nda adı geçen yahudi asıllı "**Torlak Kemâl**"e de gençliğinden dolayı bu isim verilmişti. Aslında "**oğlan**" kelimesi de "**oğul**" kelimesinin çoğulu olduğu hâlde Türkçe'de tekil olarak kullanılır.

Devşirmelere sekiz ilâ on sekiz yaş arasında olmalarından dolayı "**Acemi Oğlanları**" denilmiştir. Acemi Oğlanları hristiyanlar arasında her kırk hâneden bir olmak üzere devşirilir ve ora halkı -devşirilmeye teşvik olsun diye- vergiden muaf tu-

tulurlardı.

Acemi Oğlanlar kışlasına getirilen devşirme çocukları bu kışlada dinî ve askerî eğitim gördükleri gibi aynı zamanda bir takım ayak hizmetlerini de ifâ ederlerdi. Kışlaların süpürülüp temizlenmesi ve yiyecek vesâire getirip-götürme gibi işler dışında bir kısmı da denizde gemilerde basit işlerde kullanılırlardı.

Yusuf Sinan, Acemi Oğlanlar kışlasına geldiğinin haftasında "**kethüdâ**"ya âid gemide vazifelendirilmişti. Buradaki hizmetini çok beğenen kethüdâ bir gün kendisini huzûruna çağırarak O'na şu teklifte bulundu:

"- **Sinan Ağa**!" dedi. "Sarayın '**Enderun Mektebi**' denilen bir mektebi vardır. Burada seçkin âilelerin çocuklarıyla senin gibi yeniçeri namzedleri arasından seçilen gürbüz, güzel yüzlü, levend endamlı, zeki ve çalışkan olanlar okutulurlar. Ben senin gemideki çalışmalarına dikkat ettim. Enderun'a kabul olunmak için gerekli vasıfların hepsi sende var. İstersen seni Enderun Mektebi'ne kaydettirebilirim."

Yeniçeriler gibi yeniçeri namzedi olan Acemi Oğlanları kışlasına mensub olanlara da "**Ağa**" diye hitâb edilirdi. **Yusuf Sinan**, kethüdânın bu teklifi üzerine sordu:

"- Bu Enderun nasıl bir mektebdir?! Orayı bitirenler ne sûrette istihdam olunurlar?!"

Kethüdâ, O'nun saray ve teşkilâtı hakkında fazla bir bilgisinin olmadığını anlayarak şu izahatta bulundu:

"- Osmanlı Devleti'nin idâre edildiği saray yâni hükümet merkezi başlangıçta çok basitti. Onu geliştiren **Sultan II. Murad** efendimiz olmuştur.

Sultan II. Murad ilk olarak Edirne'de oldukça mükemmel bir saray tesis etmişti. Bu sarayda büyüklerin çocukları için Enderun adında bir mektep kurmuştu ki; burada ülkemizin en yüksek eğitimi yapılmaktaydı.

İstanbul fâtihi cennet-mekân **Sultan Mehmed Han**, İstanbul'u fethettikten sonra ilk sarayını şimdiki Bayezid semtinde kurmuş ve Edirne'deki Enderun Mektebi'ni de buraya nakletmişti. Fakat aradan kısa bir müddet geçince bu yer seçiminin pek de doğru olmadığını düşünerek "**Sarayburnu**"nda şimdi ki "**Topkapı Sarayı**"nı inşâ ettirdi. Bu saray büyükçe bir kasaba gibidir. Sadece şunu söyleyeyim ki, orada hergün yirmi bin kişiden ziyâde insana yemek çıkar. Bu sana Topkapı Sarayı'nın kalabalık kadrosu hakkında bir fikir verse gerektir.

Topkapı Sarayı' yapıldıktan sonra Bayezid'deki saraya (şimdiki üniversite bahçesinde) "**Saray-ı Atik**" yâni eski saray, Topkapı Sarayı'na ise "**Saray-ı Cedid**" yâni yeni saray denilmeye başlanmıştı...

Kethüdânın bu noktada duraklamasından istifade eden **Yusuf Sinan** sordu:

"- Efendim! Şimdi bu saraya '**Saray-ı Cedid**' değil de '**Topkapı Sarayı**' denilmesinin sebebi nedir? Öğrendiğime göre '**Topkapı**' bu saraya oldukça uzak bir semtin adıdır."

Kethüdâ, bu suâle şu karşılığı verdi:

"- Haklısın!.. Topkapı semti başka bir yerdedir. Fakat bu Saray-ı Cedide, inşâsından itibâren aynı zamanda Topkapı Sarayı denilmiş ve zamanla bu tâbir yerleşip '**Saray-ı Cedid**' sözü unutulmuştur. Çünkü belki görmüşsündür, geniş bir araziyi kaplayan bu sarayın etrafı yüksek surlarla çevri-

lidir. Bu surlarda iki kapı vardır. Bunlardan birisi '**At Meydanı**' (bugünkü Sultan Ahmed meydanı) cihetindeki '**Bâbüsselâm**' dır. Buradan devlet erkânı girip çıkarlar. Asıl herkesin girip çıktığı kapı Sarayburnu'nu çeviren surlar üzerindedir. Âdet odur ki Haliç'e giren gemiler Saray'ın önüne geldiklerinde Padişah'ı selâmlamak üzere top atışları yaparlar. Bunlara mukâbelede bulunmak üzere bu kapının iki kenarına birer top yerleştirilmiştir. Bu toplarla gemilerin selâmlamasına mukâbele edilir. İşte bu kapıya bundan dolayı önceleri '**Topkapusu**' denilmiş ve bu tâbir zamanla '**Topkapı**' hâline gelerek bütün saray için bir isim olarak kullanılır olmuştur. Sana, saray ve Enderun hakkında vermek istediğim izahatın devamı şudur" dedi ve sözünü şöyle bitirdi:

"- Çok kalabalık olan bu saray iki kısımdır. Bunların birine '**Birûn**', diğerine ise '**Enderun**' denilir. Enderun sarayı, Birûn ise devlet teşkilatını ifâde eder. Bundan dolayı yüksek kademedeki devlet adamlarına '**Birûn Ricâli**' denilir. Ayrıca Enderun kısmında bir de padişahımız, efendimiz hazretlerinin âile efrâdının barındığı '**Harem**' denilen bir kısım vardır.

Senin anlayacağın sadece Enderun denildiğinde Saray anlaşılırken, seni kaydettirmek istediğim mektep için '**Enderun Mektebi**' denilir. Saray'a dâhil olan Enderun Mektebi, devletin yüksek kademedeki memurlarının yetiştiği bir eğitim merkezidir. Oradan pek çok vezir ve vezir-i âzam yetişmiştir. Bunlar arasında Yeniçeri ocağından yetişme kimseler de mevcuddur. Esâsen bütün yeniçeriler, padişahın etrafında bulunan bir '**Hassa Ordusu**' durumunda olduğundan bunlara '**Kapıkulu As-**

kerleri' de denilir. Buradaki '**kul**' sözü hiç şüphesiz '**teb'a**' mânâsınadır. Sendeki istidâdı gördüğümden senin de Enderun'a ayrılarak orada yetişip yüksek devlet ricâlinden (adamlarından) biri olabileceğini düşünüyorum!.."

Yusuf Sinan, verilen bu izahat üzerine teşekkür etmekle beraber:

"- Müsaade buyurursanız, tecrübeli arkadaşlarımla bir istişâreden sonra cevap vermek isterim." dedi.

Kethüdâ:

"- Hay hay! Öyle olsun. Fakat görürsün herkes seni tebrik edecektir. Çünkü her yeniçeri namzedi Enderun'a gidemez. Bu senin için bir imtiyazdır." karşılığını verdi.

O gün, günlerden perşembe idi. Öğleden sonra kışla efrâdı şehirde dolaşabilirdi. Çünkü resmî hafta tâtili perşembe öğleden sonra başlar, Cuma günü akşamı nihâyet bulurdu.

Yusuf Sinan, kışladaki arkadaşlarından bir gurup ile At Meydanı'ndaki kışladan çıkıp şehirde bir gezinti yaptı. Bunlar öğle namazını Bayezid semtindeki cennet-mekân **Sultan Bayezid Han**'ın yaptırdığı ve henüz yeni olan câmide kılıp dinî bir vaaz dinledikten sonra **Yusuf Sinan**, bu câmi-i şerîfin mükemmelliğine hayran kalarak O'nu tedkike koyuldu. Bu câmi şimdiye kadar gördüklerinin en güzeliydi. Esâsen her hafta tâtilinde burayı ziyâret eden, **Yusuf Sinan**'ın yaptığı tahkikata göre 1501 yılında yapımına başlanıp 1505'de tamamlanan bu câmi ve külliyesi daha önce yapılmış olan **Fâtih Câmi**-i şerifi gibi simetrik bir yapılar manzûmesi değildi. Arazinin durumuna göre dağınık inşa edilmiş, câmi, sıbyan mektebi, hamam, medrese ve

şifâhâneden müteşekkildi. Yapımında **Hayreddin, Kemaleddin** ve **Ya'kub Şah** gibi o devrin mimarları çalışmış ve hatta birçok yeniçerinin de bu eserin inşâsında emeği geçmişti.

Gerçekten bu câmi inşâ olunurken birçok yeniçeri fiilen çalışmış olduğu gibi pencerelerin mâdenî parmakları Sertopçu **Bâlî Bey** ve topçular kethüdâsı **Atmaca Bey** idâresinde Topçular Ocağı tarafından dökülmüş, nakışlar, nakkaşlar cemaati sanatkârları eliyle yapılmış, avize zincirleri **Derviş Mehmed** adlı bir usta tarafından îmal edilmişti.

Bu bilgileri, hafta tâtillerinde sık sık burayı ziyâret eden **Yusuf Sinan** sağdan soldan soruşturarak öğrendikten sonra bu güzel câmi-i şerifi âdeta bir yeniçeri eseri sayarak daha çok benimsemiş bulunuyordu. Burayı her ziyâretinde yeni bir şeyler daha öğrenen **Yusuf Sinan** o gün kıble istikametindeki mezarlığa girdi. Burada ustalar harıl harıl çalışarak güzel bir türbe inşâ etmekteydiler. Onlara yaklaşan **Yusuf Sinan** bu türbenin padişahın emriyle **Veli Bayezid**'in kabr-i şerifi üzerine inşâ edilmekte olduğunu öğrendi. Arkadaşlarının bir an önce kışlaya dönmek üzere ısrarlarına aldırış etmeyerek ustalarla derin bir sohbete daldı.

Ustalardan biri bu sohbetin sonlarına doğru O'na sordu:

"- Arkadaşım! Bu câmie sık sık gelmekte misin?!"

Yusuf Sinan:

"- Evet! Hemen her perşembe veya cuma günü tâtilden istifâde ile buraya gelmekteyim!.." deyince muhâtabı:

"- Çok güzel! Gel, gel! Belki birgün burada **Hızır** Aleyhisselâm'la karşılaşırsın! Zirâ biz usta-

mızdan her haftanın gayri muayyen bir gününde **Hızır**'ın mutlaka burada bir vakit namaz kıldığını duymuşuzdur. Cennet-mekân **Veli Bâyezid Han** hazretlerine bu hususta bir söz vermiş imiş." dedi ve bunun nasıl olduğunu merâk edip soran **Sinan Yusuf**'a bu rivâyetin aslını şöyle anlattı:

"- Biz ustalarımızdan işittik ki; bu câmi-i şerif henüz inşâ edilmekte iken garip bir vak'a olmuş!.." dedi ve kendisini pür-dikkat dinleyen **Yusuf Sinan**'a o vak'ayı şöyle nakletti:

"- Bu câmi-i şerif henüz inşa hâlinde iken **Sultan Bâyezid Han** hazretleri birgün teşrif edip ustaların çalışmalarını teftiş etmekteymiş. Ustanın birinin çok sür'atli bir şekilde önündeki duvarı yükselttiğini görüp hayret etmiş. Kalp gözü açık olan o mübârek pâdişah bu ustanın yanına gidip selâm verdikten sonra onunla musafaha etmiş (el sıkışmış). Elini sıkıaca tuttuktan sonra O'na şöyle demiş:

"- Bu ne hâldir?! Ben seni biraz seyrettim. Senin duvar yapmanda bir gariplik var. Şu duvarı beş dakika içinde mâhir bir ustanın bir günde yükseltemeyeceği kadar yükselttin. Sen **Hızır** olmalısın. Seni bırakmam!.."

Gerçekten o usta **Hızır** Aleyhisselâmmış. Padişahın, inşaatın çabuk bitmesini istemesinden dolayı ustalar arasına karışıp Hünkâr'ın emeline hizmet etmek istemiş imiş! Sırrının açığa çıktığını görünce de padişaha:

"- Aman efendimiz!.. Kerem buyurunuz! Elimi bırakınız ki; gideyim" demiş.

Padişah:

"- Asla!.. Bana her namaz vakti burada olacağına dâir söz vermezsen seni bırakmayacağım gibi

yüksek sesle "**Hızır**'ı tuttum!" deyû bağırıp herkesi başına toplayacağım!.. deyince **Hızır** yalvarıp, önce senede bir defa olabilir demiş. Padişah'ın ısrarı karşısında:

"- Ayda bir olsun" demiş.

Padişah yine kabul etmeyip tekrar ısrar edince haftada bir gün herhangi bir vakit namazında burada bulunmak üzere **Hızır**'la anlaştıktan sonra O'nu serbest bırakmış" dedi.

Bu menkıbeyi dinleyen **Yusuf Sinan**:

"- Desene **Sultan Bâyezid** Hazretlerine bundan dolayı "**velî**" denilmektedir." deyince, usta:

"- Sadece bundan dolayı değil! O'nun böyle nice kerâmetine şâhid olunmuştur!.. İstersen sana bir kerâmetini daha nakledeyim!.." dedi.

Yusuf Sinan:

"- Lütfen anlat!.." diye rica edince, usta tekrar söze başlayıp dedi ki:

"- Ben bu câmi-i şerifin inşaatında başından nihâyete erene kadar dâimî bir sûrette çalıştım. Mimar, O'nun temelini atarken kıbleyi yanlış tâyin etmiş. **Sultan Bâyezid Han** mimarı ikaz etmişse de o tesbitinin doğru olduğunda ısrar edince, O'na şöyle emretmiş:

"- Ayağıma bas ve dört bir tarafına bak!.. Kâbeyi göreceksin! Ona göre yanlışını düzeltirsin!.."

Mimar özür dileyerek Padişah'ın ayağına basamayacağını söylemişse de **Sultan Bâyezid** emrini daha sert bir şekilde tekrarlayınca denileni yapmış, Kâbe'yi görmüş ve hatasını düzeltmiş!.."

Bu câmi-i şerifin açılışında da buna benzer bir şey olmuştur." dedi ve sözlerine şöyle devam etti:

"- Bu câmi-i şerif bir mübârek Cuma günü ibâdete açıldı. Seçkin devlet adamları ve âlimler

hep oradaydı. Bizim gibi inşaatta emeği geçmiş olanlar da bu kalabalık cemaatin arkasında saf tutmuştuk. Vakit öğlendi. Sünneti kıldıktan sonra bir müddet bekledik. Çünkü hiç kimse mihraba geçip farzı kıldırmaya teşebbüs etmiyordu. Her halde bunu yapmasını Padişah Efendimizden bekliyorlardı. Bunu kavrayan o yüce sultan bir müddet sonra ayağa kalktı ve kalabalığa karşı şöyle dedi:

"- Ey cemaat-i müslimîn!..

Her kim ömründe ikindi ve yatsı namazlarının ilk sünnetini hiç terk etmemiş ise, şu mübârek vakitte bize o imâm olsun!.."

Derya misâli kalabalık cemaat içinden bir tek kişi bile "Ben varım!.." diyerek çıkmadı. Bunun üzerine **Sultan Bâyezid Han** mecbûr kalarak imâmete geçti.

Sonradan diyenler oldu ki; babası **Fâtih** Hazretleri de Ayasofya'yı câmi hâline getirdiğinde orada kılınan ilk namazda da aynen böyle olmuş ve imâmeti **Fâtih** Hazretleri ifâ etmiş imiş!.."

Bu sözleri dinleyen **Yusuf Sinan**, ustaya çok çok teşekkür ettikten sonra O'na arkadaşları ile ustalara:

"- Hadi size kolay gelsin!.." dedikten sonra mezarlıktan çıktı. Fakat o, kendi arkadaşları ile mezarlıktan çıkarken kapı önünde dikilen saçı sakalı birbirine karışmış bir meczub önlerine çıkıp, elindeki adam boyu âsâyı üç kere öfke ile yere vurduktan sonra:

"- **Yusuf Sinan**! Kethüdânın teklifini kabul etme, yeniçeri ol! Padişahla seferlere katıl, Dünya'yı gez gör. Senin buna ihtiyacın var. Kendini padişahın sarayına hapsetme!.. Haa şunu da bil ki, senin geleceğin asker olarak değil mimar olarak

parlak olacaktır!.." dedi.

Yusuf Sinan bu perişan kılıklı adamın adını, kethüdânın kendisine yaptığı teklifi nasıl olup da bilebildiğine hayret ederek:

"- Hey! Sen kimsin? Adımı ve bana yapılan teklifi nereden biliyorsun?" demişse de meczub sözlerini bitirir bitirmez:

"- Benden söylemesi, gerisi sana kalmış!.." diyerek **Yusuf Sinan**'ın sualine cevap vermeden hızlı adımlarla oradan uzaklaşmaya başladı. **Yusuf Sinan**, kısa bir tereddüdden sonra arkasından koşup O'na yetişti ve o ayın ulûfesi olan bir akçeyi meczubun cebine sokmaya çalıştı. Lâkin meczub O'nun elini iterek:

"- Benim paraya ihtiyacım yok!" diyerek gözden kayboldu.

Meczubun arkasından şaşkın şaşkın bakakalan **Yusuf Sinan** arkadaşlarının yanına geldiği zaman onlar da olup bitenlerden hayret içindeydiler. Grupta en yaşlısı olan Acemi oğlanı **Bekir Efendi**:

"- **Yusuf Sinan**!.. Bu meczub kılıklı adam sakın ola ki; biraz evvel türbe inşaatında çalışan ustanın sana anlattığı kıssada adı geçen **Hızır** Aleyhisselâm olmasın! Öyle ya, sıradan biri olsa senin adını nereden bilebilecekti. O'nun söylediği sözlere riâyet etmelisin!.. durum bana çok ciddi görünüyor!" dedi.

Bunun üzerine **Sinan Yusuf**:

"- Sâhi doğru söylüyorsun. Bu ayın ulûfesi olarak cebimdeki bir akçeyi vermek için arkasında seğirtip O'na yetiştiğimde

'Paraya ihtiyacım yok' deyip elimi ittiği gibi bir anda gözden kayboluverdi. Bunu ancak **Hızır** gibi birisi yapabilir." karşılığını verdi.

Yusuf Sinan'ın, o gece gözüne uyku girmedi. Acaba meczub kılığında karşısına çıkan **Hızır**'ın dediğini mi yoksa Enderun'da okumanın icabı olan parlak geleceği ballandıra ballandıra anlatan kethüdânın sözünü mü dinlemeliydi. Uzun uzun düşündükten sonra pazartesi günü kethüdânın karşısına çıkan **Yusuf Sinan** O'na teşekkürleriyle birlikte Enderun'a gitmek istemediğini, orduda kalıp bir yeniçeri olarak seferlere katılmayı arzu ettiğini söyledi.

Kethüdânın **Yusuf Sinan**'ı ikna etmek için döktüğü diller bir işe yaramadı. O, kendisine meczub sûretinde görünen **Hızır**'ın sözüne itibâr etmiş ve yeniçeri olmaya karar vermişti.

Dört sene sonra **Yavuz Sultan Selim Han**'ın Mısır seferinde **Yusuf Sinan** ilk defa sefere giden yeniçeri ordusuna dâhil olmuş bulunuyordu. O daha önce **Yavuz Sultan Selim**'in **Şah İsmail** üzerine sefere çıkışı esnasında **Yeniçeri Ordusu**'na katılmak istemiş fakat Acemilik devresini tamamlamış bulunmadığı için buna imkân bulamamıştı. Ordunun 20 Nisan 1514 târihinde Beşiktaş'tan Üsküdar'a geçişini büyük bir tahassüsle (özlemle) tâkib etmişti.

Sefer dönüşü Yeniçeri Ağaları'nın anlattıkları ise, O'ndaki cihâda iştirak etme arzusunu daha da artırmıştı. **Şah İsmail**'in Osmanlı Ordusu'nun geçeceği yolları tahrib ederek habire geriye kaçıp izini kaybettirmesinden dolayı çekilen meşakkatlere dâir anlatılanlar O'nun kulağına bile girmemişti. Hatta bu meşakkatler sebebiyle geri dönmeyi teklif eden Karaman vâlisi **Hemdem Paşa**'nın **Yavuz Sultan Selim Han** tarafından derhal idam edilmiş olduğuna dâir haberi takdirle karşılamış, yeniçe-

rilerin direnmelerini ve hele padişahın çadırına ok atmaya kadar varan itaatsizliklerine dâir haberleri nefretle kınamıştı.

Hatta Padişah'ın askere karşı söylediği şu sözlerdeki kararlılığı heyecanla dinleyip takdir etmişti. Gerçekten düşmanın yolları tahrib ederek habire geriye çekilmesinden dolay bezginlik gösteren yeniçerilere karşı Padişah şöyle demişti:

"- Asker evlâtlarım!..

Biz henüz kastettiğimiz yere vararak, düşmanla karşılaşmadık: Asla geri dönmek ihtimâlimiz yoktur. Hatta bunu düşünmek bile fâsit (bozguncu) bir hayaldir. Teessüf olunur ki; Şâh'ın mâiyeti kendi efendileri yoluna can verdikleri hâlde biz Şerîatı Ahmediye'ye muhâlif hareket eden bu sapıkları yola getirmek için bu serhadlere kadar gelmişken bir takım gayretsizler bizim mesâimizi akim bırakmak için bizi geri çevirmek isterler. Biz kat'iyyen yolumuzdan geri dönmeyeceğiz. Ulûl emre itaat edenlerle kastettiğimiz yere kadar gideriz. Kalbleri zayıf olanlar ehl-i ıyallerini (çoluk çocuklarını) düşünenler ve yol zahmetini bahâne edinenler kendileri bilirler; dönerlerse din-i mübin yolundan dönmüş olurlar. Eğer bahâne düşmanın görünmediği ise O, daha ileridedir. Er iseniz benimle beraber gelin ve illâ ben tek başıma da giderim" diyerek atını mahmuzlayıp ilerlemiş, bu durumda yeniçerilerde bir tek kişi dahi geri durmayarak O'nun ardından yola revân olmuşlardı.

Fakat şimdi O da bir yeniçeri neferi olmuş ve Memluklar üzerine tertib edilen Mısır Seferi için orduya katılmış bulunuyordu. **Fâtih Sultan Mehmed Han** zamanında Osmanlılar'la sınırdaş olan Memluklular, o günden beri hudud ihlâlleri ile baş ağrıt-

maktan geri kalmıyorlardı. Her ne sebeple olursa olsun müslüman kanı dökmek istemeyen Osmanlılar ise onları kat'î bir sûrette ezip yok etmek yolunda ciddi bir mukabelede bulunmadıklarından güney doğu hududlarındaki bu rahatsız edici Memlük tecâvüzleri sürüp gitmekteydi.

Fazladan olarak **Şah İsmail**'in bütün komşuları için bir saldırganlık vâsıtası hâline getirdiği "**Şia Tehlikesi**" Osmanlılar kadar Memlûklar'ı da tehdid etmekteydi. Bu sebepleydi ki; **Yavuz Sultan Selim Han**, **Şah İsmâil**'e karşı harekete geçmeden önce Memlük Devleti'ne ittifak teklifinde bulunmuş fakat Memlûklar uzun müzâkerelere rağmen "**tarafsız**" kalmayı tercih etmişler, sadece Halep civârında bir ordu bulundurmakla iktifâ etmişlerdi. Hâlbuki güney doğuya sarkmış bulunan **Şah İsmâil**, Memlûklar'a karşı Frenkler'le bir ittifak yaparak onların denizden kendisinin de karadan Suriye istikametinde harekete geçerek bu devleti ortadan kaldırmayı dahi plânlamış bulunuyordu.

Fakat **Yavuz Sultan Selim Han** için Memlûklar'ın sâbıkası sadece **Fâtih** zamanından beri hudud boylarında birçok gâile çıkarmış olmak değildi. Onlar Osmanlılar'la Memlüklüler arasında bir tampon bölge gibi duran "**Dülkadir Beyliği**" üzerinde nüfuz tesisi maksadıyla harekete geçip birçok kereler Osmanlı topraklarına karşı tecâvüzlerde bulunmuşlardı. Bu tecâvüz hareketlerinin bu derecede eski bir geçmişi vardı.

Tâ 1472 senesinde Memlüklar, **Fatih**'in himâyesi altındaki Dülkadir Beyi **Şehsuvar Bey**'i kendilerine sığınmaya mecbur bırakmış sonra da O'nu Kahire'ye götürüp idam etmişlerdi. O büyük padişahın Yahudi dönmesi **Yakup Paşa** tarafından ze-

hirlenerek şehid edilmesi yüzünden cezasız kalan bu Memlük ihâneti daha sonra da hep devam edip gitmişti.

Gerçekten **Yavuz Sultan Selim Han** zamanındaki Dülkadir Beyi **Alâüddevle**, **II. Bâyezid** zamanında Memlüklar'dan yana hareket ederek Osmanlılar'ın başarısız olmalarına sebep olmuştu. Böyle olduğu halde **Yavuz Sultan Selim Han**, **Şah İsmâil** üzerine sefere çıktığından O'ndan da bir miktar askerle kendisine iltihâk etmesini talep etmişti. **Alâüddevle** bir takım bahâneler ileri sürerek istenilen desteği vermediği gibi Dülkadir Beyliği'ne bağlı bazı aşiretler yol boyunca Osmanlılar'ın zâhire kollarına saldırarak erzak yağmalamaya teşebbüs etmişlerdi. Hâlbuki Dülkadir Beyliği'nin **Şah İsmâil**'e karşı derin bir husûmet duygusu içinde olmaları gerekirdi. Zirâ daha önce Dülkadir Beyi **Alâüddevle**'nin **Beglu Hâtun** isimli kızının güzelliğini işiten **Şah İsmâil**, O'nunla evlenmek istemiş, fakat talebi kendisinin şiîliği ileri sürülerek reddedilmişti. Buna kızan **Şah İsmâil**, Dülkadir Beyliği'ne saldırmış ve burada târihte ender rastlanan bir zulüm icrâ etmişti.

İstediği kızın kendisine verilmemesine ilâveten **Alâüddevle**'nin 1507 yılında Diyarbekir'i zaptetmesi sebebiyle Dülkadir Beyliği'ne saldıran **Şah İsmâil**, burada akla durgunluk verecek zulümler icrâ etmişti. O'nun bu saldırıları üzerine **Turna Dağı**'na çekilen **Alâüddevle**'nin bir oğlu ve iki küçük torununu kılıçtan geçiren **Şah İsmâil**, bununla da tatmin olmayarak **Alâüddevle**'nin ecdadlarının mezarlarını açtırarak bulabildiği kemikleri yaktırmıştı. Fakat bu sırada Elbistan üzerine yürürken mecbûren Osmanlı toprağını çiğneyerek geçtiği için

Velî Bâyezid, **Yahya Paşa** kumandasında bir orduyu Ankara istikametine sevkedince **Şah İsmâil** çekilmek mecbûriyetinde kalmıştı. Bu demekti ki, **Alâüddevle**, Beyliği'ni Osmanlı'nın bu hareketi sebebiyle koruyabildiği halde **Şah İsmâil** üzerine yürüyen **Sultan Selim Hân**'a iltihâk etmekten içtinab etmiş, fazladan olarak bir kısım adamları, Osmanlı'nın erzak kollarına saldırarak ilân-ı husûmet etmekten çekinmemişlerdi.

Bu sebeple Mısır seferine çıkan **Yavuz Sultan Selim Han** için bu yolda önüne ilk olarak çıkan Dülkadir Beyliği engelini ortadan kaldırmak icab etmekteydi. İşte bu sebepledir ki, **Yavuz Sultan Selim** de Mısır seferi yolunda ilk olarak bu lâzimeyi yerine getirmek üzere Rumeli Beylerbeyi **Hadım Sinan Paşa**'yı kırk bin kişilik bir kuvvetle Dülkadir Beyliği üzerine gönderdi. Kendisi ise oraya yakın bir mıntıka olan İncesu'da karargâh kurdu.

Dülkadir Beyi **Alâüddevle**, Göksun'da hezimete uğrayınca mûtadı üzere "**Turna Dağı**"na kaçtı. Fakat **Hadım Sinan Paşa**, peşini bırakmayarak O'nu burada yakalayıp öldürdü. Başı kesilerek Mısır Sultanı **Kansu Gavri**'ye gönderildi. Bu sûretle Dülkadir Beyliği'ni ortadan kaldıran **Yavuz Sultan Selim Han**, civar devletlerin hükümdarlarına fetihnâmeler gönderdi. Anadolu'da daha fazla vakit geçirmeyerek 11 Temmuz 1515'de İstanbul'a avdet etti. Zirâ Yeniçeriler arasındaki kıpırdanma devam ediyordu. Bir sene üç ay süren bu seferden sonra merkezde işleri yoluna koyan **Yavuz Sultan Selim Han**, sıranın Mısır'daki Memlûklar'a geldiğini düşünerek hazırlıklarını tamamladı. Hazırlıklarının Memlûklar üzerine olacağı zannını uyandırmamak için 1516 Şubat'ında **Kansu Gavri**'ye hürmetkâr

bir mektup ve bazı kıymetli hediyelerle bir elçilik heyeti gönderdi. Elçiler **Yavuz Sultan Selim**'in harp hazırlıklarını yeniden **Şah İsmâil** üzerine bir sefer için olduğunu beyân etmelerine inanmayan **Kansu Gavri** elli bin kişilik bir kuvvetle Haleb'e geldi. Gelmekle de kalmayıp **Yavuz**'un kardeşleriyle giriştiği saltanat kavgasında Memlûk Devleti'ne sığınmış olan **Şehzâde Ahmed**'in oğlu **Şehzâde Kâsım**'ı da beraberine aldı. O'na mahsus sancaklar açtırıp **Kâsım**'ı Osmanlı tahtı için namzed ilân etti. Bu durum **Yavuz Sultan Selim**'e beklediği fırsatı verdi. Zirâ sünnî bir devlet üzerine sefer için fetvâ almakta güçlük çekiyordu.

Memlûk Sultanı'nın, **Şehzâde Kâsım**'ı bu sûretle ortaya çıkarması karşısında daha evvel fetvâ talebine sükûtla mukabelede bulunmuş olanlar istenilen fetvâyı vermekte tereddüd etmediler. Bundan başka **Kansu Gavri**, **Yavuz**'un elçilerine Dülkadir Beyliği'nin ortadan kaldırılması sebebiyle pek ağır sözler söylediği gibi onları aynı zamanda hapse tıkmıştı. Fakat her nedense tereddüde düştüğünden bu elçileri yüz kantar şeker ve büyük kutularla helva vererek geriye gönderdi. Bununla da kalmayıp bu defa İstanbul'a mukabil bir elçi heyeti gönderdi. Fakat kendi elçilerine yapılan muâmeleye kızan **Yavuz Sultan Selim**, bu Mısır heyetindeki on kişiyi idam ettirdi. Bu durumda Osmanlı ve Memlûklar arasında ipler kopmuş demek oluyordu. Bu sebeple istediği fetvâyı da elde etmiş olan **Yavuz Sultan Selim Han** 1516 Haziran'ında ordusuyla Üsküdar'a geçerek "**Sultantepe**" denilmekle mâruf olan mıntıkada Otağ-ı Hümâyunu'nu kurup hazırlıklarını gözden geçirdi. Böylece Mısır seferi başlamış oldu ki; artık Yeniçeri ordusuna ka-

tılmış bulunan **Yusuf Sinan** da ilk defa bu sefer de ordu saflarında yer almış bulunuyordu.

Bu seferin iki büyük meydan muhârebesi olan "**Merc-i Dabık**" ve "**Ridâniye**" harblerinde düşmana kılıç sallamış ve savaşın içinde bulunmuş olmasına rağmen O'nda, her konaklama yerindeki mimârî eserleri incelemek husûsundaki gençlik merâkı uyanıp, cihâda katılmak husûsundaki meyilini gölgelemeye başladı.

Gerçekten güzergâhta Emevi, Abbasi ve Selçuklu devirlerinden kalma mimarlık şâheseri pek çok câmi, türbe, medrese, şifâhâne (hastahâne) ve kervansaraylar mevcuddu. Bulduğu her fırsatta bu eserleri inceden inceye tetkik eden **Yusuf Sinan** bilhassa Mısır'daki eserleri görmeyi pek arzu ediyordu. Tâlih O'na bu fırsatı da bahşetti. Kâhire'de "**Tulunoğulları**" devrinden kalma büyük câmi ile Memlûklar'ın eseri olan "**Baybars Câmii**" ve "**Nâsır Muhammed Câmii**"ni uzun uzun inceledi. Fakat O'nun asıl merâkı öteden beri şöhretini duyageldiği Firavunlar zamanından kalma piramitlerle dikili taşları görmekti. Dikili taşlardan birini İstanbul'daki "**At Meydanı**"nda (bugünkü Sultan Ahmed Meydanı) görüp incelemişti. Bu yekpâre pembe granitten yapılmış olan dikilitaşın Bizans imparatoru **Konstantin** tarafından Mısır'dan celbedilerek imparator **Thedosius** tarafından 390 yılında bugünkü yerine dikilmiş olduğunu, üzerindeki hiyeroglif yazılarında **III. Firavun Tutmosifin**'in kazandığı zaferlerin anlatıldığını öğrenmişti. Bunlardan Mısır'da daha birçok benzerlerinin mevcud olduğu da öğrendiği bilgiler arasındaydı. Fakat O'nun asıl merâkını celbeden piramitlerdi. Bunları incelemek için fırsat kolluyordu.

Büyük bir zafer kazanarak Mısır'ın başşehri Kâhire'ye giren **Yavuz Sultan Selim**'in de burada Osmanlı nizâmını tesisi etmek için sekiz ay gibi uzun bir müddet kalması O'na beklediği fırsatın çıkması için bir şans olmuştu.

Padişah, Mısır'ın idârî düzenlemesi ile meşgûl iken Yeniçeri ileri gelenleri bu faaliyette rol aldıkları hâlde sıradan yeniçeriler serbest kalmışlardı. Bunu gören **Yusuf Sinan**, birkaç arkadaşı ile birlikte Mısır'ın güney bölgesindeki Asuvan'ı gezip görmek husûsunda kumandanından bir izin koparmaya muvaffak oldu. Asuvan'a giden **Yusuf Sinan**, buradaki piramitlerle birlikte dikilitaşları onların yapıldığı pembe granite âid taş ocağını gezip gördü. Hatta yapımı tamamlanmamış bulunan bir dikilitaşı dahi incelemek fırsatını buldu. Mahallin bilgili insanlarından bilhassa piramitler hakkında soruşturup gerekli bilgiyi edindi. Bunların Mısır kralı olan Firavunlar için o günkü mânâda birer türbe olarak inşâ edildiklerini öğrendi. Her biri için tanesi iki ton ağırlığında iki milyon taşın kullanıldığı ve bu iş için yüz binden ziyâde kölenin çalıştırıldığını, taşların yükseğe çıkarılabilmesi için rampalar inşâ edilip buralardan kızaklarla çekilmiş bulunduğunu, bunların M.Ö.2500 yıllarında inşâ edildiğini öğrendi. İçlerindeki karanlık dehlizlere girerek inşâ tarzlarını inceden inceye tetkik etti. Elhâsıl bir mimar için öğrenilmesi gereken her şeyi öğrendikten sonra Kâhire'ye döndü. O sırada Padişah da, bu yeni fethedilen ülkedeki işleri tamamlamış, orduya dönüş için gerekli tâlimâtı vermiş bulunuyordu.

Ordu gelişte yaptığı gibi Haleb'de, Şam'da vesâir konaklama yerlerinde belli bir müddet konaklayıp eğlendikten sonra 25 Temmuz'da İstanbul

yakınındaki Bulgurlu'ya avdet etti. Ordu, güpegündüz buraya ulaştığı hâlde Sultan'ın şehre girmek için akşam karanlığını beklemesi devlet ricâlinin hayretini mûcib oldu. Bunun sebebinin sorulması üzerine de Padişah, **Yusuf Sinan** ve arkadaşlarını hayrette bırakan şu cevâbı verdi:

"- Halkın alkışlamasıyla nefsimize gurur gelip kazandığımız zaferin sevâbına gölge düşüremeyiz!.."

İki sene bir ay ve yirmi gün süren bu Mısır seferiyle **Yusuf Sinan**, ilk olarak askerî bir harekâta fiilen katılmış oluyordu. Gönlü mimarlıkta olduğu hâlde bu hususdaki kabiliyetini göstermek fırsatını gerek bu sefer de ve gerekse daha sonra katıldığı **Kanûnî Sultan Süleyman** zamanındaki 1521 târihli **Belgrad**, 1522 târihli **Rodos** seferinde ve hatta bu büyük hükümdarla birlikte 1526 yılında katıldığı Mohaç Meydan Muhârebesi ve 1532'deki Almanya seferinde de sırf bir yeniçeri olarak faaliyet göstermiş ve "**atlı sekban**"lığa terfî etmişti. Ancak bütün bu seferlerde rastladığı her eseri inceleyerek geliştirdiği mimarlık bilgisini ortaya koymak fırsatını bulamamıştı. Tâ ki; **Kanûnî Sultan Süleyman** ile birlikte 1534 târihinde katıldığı "**Irâkeyn Seferi**"ne kadar bu fırsatı elde edememişti. Tâlih O'na ilk defa yâr ve yâver oldu. Şöyle ki:

Yavuz Sultan Selim Çaldıran'da **Şah İsmâil**'i büyük bir mağlûbiyete uğratmış olmasına rağmen O'nun desteklediği şia guruplarının çıkardığı isyanlar her vesileyle ülke dâhilinde bir çıbanbaşı gibi zuhûr edip durmaktaydı. Bunlardan **Baba Zünnun** adındaki kızılbaşın çıkardığı isyan devleti bir hayli uğraştırdıktan sonra güçlükle bastırılabilmişti. Lâkin O'nun adamlarında **Domuzoğlu** lâkablı bir alevî ile

Yekçe Bey ve **Velî Halîfe** adındaki alevîler Adana bölgesinde diğer bir isyan çıkardılar. Ramazanoğulları sülâlesinden vâli **Pîrî Bey**'in bu isyanı bastırmasının arkasından Bozok bölgesinde "**Kalender Çelebi**" isyanı çıkmış ve **Hacı Bektâş-ı Velî** Tekkesi'nin postnişini olan **Kalender Çelebi** de bir hayli mal ve canın telef olmasına sebep olmuştu. Bu isyanın haberini Mohaç dönüşü, Petervaradin'e ulaştığı sırada öğrenen **Kanûnî**, Anadolu Beylerbeyi **Behram Paşa** ile Vezir-i âzâm **İbrahim Paşa** ve **Kalender Çelebi**'yi tenkile memur etti. Onlar Gencefe mevkiinde âsilerle karşı karşıya geldiler. Yapılan savaşta Osmanlı öncü kuvvetlerine mensup pek çok asker ve ricâli öldüren âsiler daha da kuvvetlendiler. Lâkin **İbrahim Paşa**, **Kalender**'e iltihâk etmiş olan Dülkadir Türkmenleri'nin reislerini kendi tarafına çekmeye muvaffak olduktan sonra âsiler üzerine yürüyüp onları dağıttı ve reisleri **Kalender Çelebi**'yi öldürmeyi başardı.

Bununla beraber Kızılbaş isyanlarının arkası bir türlü kesilmiyordu. 1529 yılında yine Adana bölgesinde **Seyyid** veya **Seydi** adında bir kızılbaşın isyanı ile karşılaşıldı. Bu âsinin etrafında toplanan Kızılbaşlar beş ila on bin kişi civârındaydı. Onlar da etrafa bir hayli zarar verdikten sonra güçlükle tepelenebildiler.

Çaldıran'da fitnenin kaynağı olan İran'a büyük bir darbe vurulmuş olduğu halde bu sûretle arka arkaya birçok Kızılbaş isyanının zuhûru ülkesinin hududlarını batı cephesinde azâmî bir hadde ulaştırmış bulunan **Kanûnî Sultan Süleyman Han**'ı doğudan gelen bu fitneye karşı harekete geçmeye mecbur bıraktı ve bu sebeple 1534 târihli Irakeyn Seferi tertib edildi.

Irak kelimesi coğrafî bir addır. Bu bölge Dicle Nehri ile ikiye ayrılmış kabul edilir. Bu nehrin doğusundaki kısma "**Irak-ı Acem**", batısındaki kısma ise "**Irak-ı Arab**" denilmekteydi. Bu sebeple İran nüfûzundaki bu bölgeye karşı tertib edilmiş olan sefere "**iki ırak**" mânâsına "**Irakeyn Seferi**" denilmiştir.

Bu seferin sebebi sadece **Kanûnî**'nin batı seferleriyle meşgul bulunmasından istifâdeyle Anadolu'da arka arkaya patlak veren Kızılbaş isyanları değildi. Başka sebepler de vardı. Şöyle ki;

Bağdad şehri, **Şah İsmâil**'in burasını 1508 senesinde ele geçirmesinden beri İran arâzisinden sayılmaktaydı. **Şah İsmâil**'in oğlu **I. Tahmasp** zamanında Bağdad, Muslu kabilesinden **Zülfikar Han**'ın idâresi altındaydı. **Zülfikar Han**, İranlılar'ın Bağdad vâlisi sıfatıyla şehri ve Irak'ın hemen hemen tamamını idâre etmekteydi. Böyle olmasına rağmen Bağdad'da **Kanûnî Sultan Süleyman** adına hutbe okutup, para bastırdı. Sonra da Padişah'a bağlılığını göstermek üzere yakın bir akrabasını 1529 yılında İstanbul'a göndermiş ve Padişah'a biat etmişti.

Zülfikâr Han'ın bu hareketi neticesi Irak, Osmanlı toprakları arasına katılmış sayılmıştı. Lâkin **Şah Tahmasp**, Irak'ın böyle birdenbire ve sessiz sedasız Osmanlılar'a katılmasına müsaade etmek istemeyerek mühim miktarda kuvvet toplayarak Bağdad'ı zapt için harekete geçti.

Zülfikâr Han'ın adamları Osmanlılar'a Bağdad'ın anahtarlarını takdim ettiği sırada Irak'a yardım kuvveti gönderileceği de vaad olunmuştu. Zâten İran'ın bu durumu kabullenmeyerek hareket geçeceğini tahmin etmek zor olmayacağından

Zülfikâr Han'da Osmanlı imdad askeri gelinceye kadar kendi kuvveti ile İran taarruzunu defedeceğini hesaplamaktaydı. Lâkin Bağdad önüne gelen **Şah Tahmasp** kuvvetleriyle, müdafaa tertibatı alan **Zülfikâr Han**'ın askerleri arasında şiddetli çarpışmalar cereyân ederken **Şah Tahmasp** tarafından kandırılmış olan kardeşlerinin ihânetiyle **Zülfikâr Han** katledildi. Bağdad İranlılar tarafından tekrar zaptedildi. Bağdad'da bu hâdiseler cereyân ederken Osmanlılar, Avusturya gâilesiyle meşgul bulunduğundan, buraya o anda müdâhale edilemedi.

Asıl sebep olan ikinci hâdise ise; İran beylerinden **Ulemâ Han**'ın Osmanlılar'a, Osmanlıları'ın Bitlis hâkimi olan **Şeref Han**'ın da İranlılar tarafına geçmesiydi.

Ulemâ Han, aslen Anadolu'da Teke (Antalya) sancağı tımarlı sipahilerinden iken, bilâhare Kızılbaşlar'a karışmış ve **Şahkulu** (şeytan kulu) hâdisesinde faal rol oynamış ve bu isyan sırasında İran sınırına yakın yerlerde Türk arâzisini yağma ettiği gibi Anadolu Beylerbeyi **Karagöz Paşa**'nın öldürülmesini de temin edenlerden biri olmuştu. Bu hâdiseden sonra **Şah İsmâil**'in yanına kaçan **Ulemâ Han**, O'na itimad telkin ettikten sonra Azerbaycan'ın vâli ve kumandanlığına tâyin edilmişti. **Ulemâ Han** bu vazifede hayli nüfûz sâhibi bir kimseyken bilâhare bazı sebeplerle Şah'dan yüz çevirerek Osmanlılar tarafına geçmişti. **Kanûnî "Alman Seferi"**ndeyken Osmanlı ordugâhına gelerek padişahın eşiğine yüz süren **Ulemâ Han**, bu hareketinden sonra afv olunup hizmete kabul olunmuştu.

Ulema Han'ın böyle gelip padişahın elini öp-

tüğü sırada Osmanlılar'ın doğu sınırında mühim bir hâdise cereyân etmekteydi. Bu hâdise, Türkler'in Bitlis hâkimi **Şeref Han**'ın İranlılar tarafına geçmesiydi. **Şeref Han**'ın Osmanlılar' hıyâneti, Bitlis eyâletinin de tehlikeye girmesine sebep olmuş bulunuyordu. İşte **Kanûnî Sultan Süleyman** bu sebeple **Ulemâ Han**'ı Bitlis eyâletine vâli tâyin etti. **Ulemâ**'yı Bitlis'e gönderirken Karaman, Amasya, Dülkadir ve Diyarbekir beylerbeylerine de emirler yollayarak O'na yardımda bulunmalarını bildirdi.

Bitlis'te **Şerefhanlar** diye mâruf kürt beyleri sülâlesine mensub olan **Şeref Bey**, **Yavuz Selim** zamanında **İdris-i Bitlisî**'nin teşvikiyle Safeviler'den yüz çevirerek Osmanlı hâkimiyetini tanımıştı. O zamandan beri Bitlis'i O, idâre etmekteydi. Lâkin 1532 yılında mühim adamlarını alarak İran'a sığınması Osmanlı'ya karşı âşikâr bir ihânetti. Bitlis şehrinde **Şeref Bey**'in pek çok taraftarı mevcuddu. Bu bakımdan İran hudûdundan buraları kolaylıkla elde etmesi ve İran hâkimiyetine sokması mümkündü. Zâten O'nun İran hâkimiyetini tanıması üzerine Bitlis'e gönderilen **Ulemâ Bey** (Han) şehri almak için Bitlis'i kuşattığı esnâda **Şeref Han**, derhal İran kuvvetleriyle yetişerek buna mânî oldu. **Ulemâ Bey**, Bitlis'e girememekle beraber **Şeref Han**'la mücâdelesine devam etti.

Kanûnî Sultan Süleyman, **Ulemâ**'yı Bitlis eyâletine gönderdiği sırada İran şahı Bağdad'ı ele geçirmiş bulunuyordu. Binâenaleyh, Osmanlı Devleti, Bağdad'dan başka bir de Bitlis tarafını kaybetmek meselesiyle karşılaşmış oluyordu. **Zülfikâr Han**'ın öldürülmesi Bağdad'ın elden gitmesi demekti. Buna bir de **Şeref Han** hâdisesi eklenince, İran'a karşı harp için ciddi bir sebep çıkmış olu-

yordu. Osmanlı Devleti o sırada Avusturya işini de muâhede akdi sûretiyle sulhe bağlamış olduğundan İran'a sefer için zemin müsâid bir hâle gelmiş bulunuyordu.

Bütün bu sebepleri göz önünde bulunduran **Kanûnî Sultan Süleyman**, Avusturya sulhunun akdinden sonra İran ile harbe karar verdi. Bunun için gereken hazırlıkların yapılmasını emretti. Bir müddet sonra Vezir-i âzâm **İbrahim Paşa**, teçhizat ve mühimmatı zâten mükemmel olan İstanbul'daki askerleri harekete hazır bir vaziyete soktu. **İbrahim Paşa**, 21 Eylül 1533'te İstanbul'dan hareket etti. **İbrahim Paşa**, Konya'ya varmadan evvel Çınarlı konağında iken, **Ulemâ**'nın göndermiş olduğu adamlar **Şeref Bey**'in kesik başını getirdiler. Böylece Bitlis şehri **Ulemâ**'nın bu başarısı neticesinde tekrar Osmanlı hâkimiyetine geçmiş oluyordu.

Arkadan **Kanûnî Sultan Süleyman**'ın da katıldığı bu seferin öncü kuvveti olan **İbrahim Paşa**, emrindeki kuvvetlerle kışı geçirmek üzere Halep'e çekildiği sırada vezir **Lütfi Paşa**'yı Van Gölü çevresinin İranlılar'dan geri alınmasına memur etti. **Lütfi Paşa** Van Gölü'nün batı yakasını fethettikten sonra doğu tarafına geçmeyi murad etti. Lâkin karayolu tehlikeliydi:

"- Nolaydı, şurada üç beş gemimiz olsaydı da onlarla karşı sâhile geçseydik!.." deyince **Yusuf Sinan**'la eskiden beri arkadaş olup O'nunla birlikte birçok sefere katılmış ve O'nun yapı işine merâkını bilen bir Yeniçeri Ağası **Lütfi Paşa**'nın bu sözlerini işitince:

"- Paşam!.." dedi. "Ben gâliba aramızda olan birini tanıyorum ki o bize gerekli olan gemileri inşâ edebilir"

Lütfi Paşa sordu:

"- Sâhi mi?! Kimdir o?!"

Yeniçeri Ağası:

"- **Yusuf Sinan**!.." deyince **Lütfi Paşa** merâkla tekrar sordu:

"- Gemi yapabilmek gibi bir hüneri olduğundan emin misin?!"

Yeniçeri Ağası, **Yusuf Sinan**'ın bir Acemi Oğlanı iken **Kethüdâ**'nın gemisinde çalıştığını söyledikten sonra O'nun katıldığı her konaklama yerinde mimarî eserleri inceden inceye tetkik ettiğine dâir uzun uzadıya izâhat verince, **Lütfi Paşa**:

"- Tez O'nu bulup buraya getir!.." tâlimâtını verdi.

On beş yirmi dakika sonra **Yusuf Sinan**, Yeniçeri Ağası'yla birlikte **Lütfi Paşa**'nın huzurundaydı. O'nun yapılacak işi izah etmesi üzerine **Yusuf Sinan**'ın:

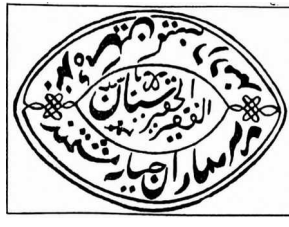
"- Hay, hay!.. Paşa Hazretleri! Emriniz başım üstüne! Birkaç gün içinde bu gemileri istediğinizden âlâ yaparım!.." cevabını verdi. Bunu duyan **Lütfi Paşa** âdeta kulaklarına inanamıyordu. Zirâ bir yeniçerinin böyle bir mârifeti olabileceğine aslâ ihtimâl vermiyordu.

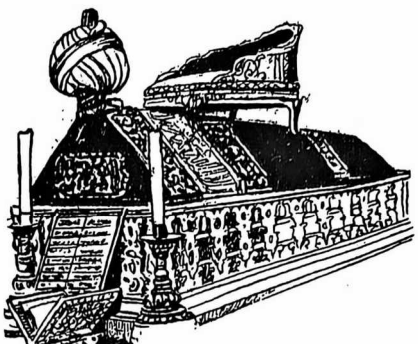
Yusuf Sinan'a istediği malzeme ve yardımcılar verilemesiyle O, on beş yirmi gün zarfında üç adet mükemmel kadırga tipi gemi inşa etmiş ve bunların içine top ve tüfek de yerleştirmişti. Bunlarla gölün doğu sâhiline geçilecek ve düşmanın ahvâli hakkında bilgi toplanacaktı. Kadırgalar suya indirilirken **Lütfi Paşa**:

"- Bu gemilerin kaptanlığını sen yap!.." diye **Yusuf Sinan**'a hitâp edince, O bu iltifattan ziyâde bu "**ilk göze girme fırsatı**"nı lütfettiğinden dola-

yı büyük bir memnunluk duymakta ve bu sebeple Cenâb-ı Hakk'a şükretmekteydi.

Çünkü O çok iyi biliyordu ki, karşısına çıkan "**bu ilk fırsatı**" kullanarak elde ettiği başarı ordu efrâdı arasında şuyû bulacak (yaygın bir şekilde duyulacak) ve belki de Padişah'ın kulağına kadar gidecekti. Bu takdirde ise, mimar olarak "**ilk göze girme fırsatı**"nın tesiri ile bundan böyle kendisine mimarî bilgisiyle temâyüz etmek imkânının kapılarını ardına kadar açacaktı.

IV
SER MİMARÂN-I HASSALIK YOLUNUN AÇILIŞI

1538 yılı Mayıs Ayı başlarında **Kanûnî Sultan Süleyman Han** hem kara ordusuna ve hem de donanmaya sefer hazırlığına başlamaları talimatını verdi.O sırada, Akdeniz'de namlı bir kaptan haline gelmiş bulunan **Barbaros Hayreddin** Paşa Padişahın dâvetini kabul ederek İstanbul'a gelmiş ve "**Kaptan-ı Derya**"ünvanı ile Osmanlı Donanması'nın başına geçirilmiş bulunuyordu.

Cezâyir'de -âdetâ- müstakil bir hükümdar iken hâkimiyeti altındaki toprakları Osmanlı Devleti'ne devretmek sûretiyle ittihâd-ı İslâm adına gösterdiği bu olgunluğa karşı **Kanûnî Sultan Süleyman** kendisini fevkalâde takdir ederek O'na "**Kaptan-ı Derya**"lığa ilâveten bir de "**Cezayir Beylerbeyliği**" ünvanını tevcih etmişti.

İlân olunan bu seferberlik esnasında Kocaeli Sancakbeyi **Ali Bey,** Teke Sancakbeyi **Hürrem Bey**, Alâiye Sancakbeyi **Mustafa Bey** ile Gelibolu

Sancakbeyi'ne emirler gönderilerek bunların da ellerindeki bütün imkânlarla **Barbaros Hayreddin Paşa**'ya katılmaları istenmişti. Çok geniş bir istihbarat ağı kurarak düşman ahvâlinden günü gününe haberdâr olan Padişah'ın bir bildiği olmalıydı. Fakat bu neydi. Hiç kimsenin bu derecede geniş hazırlıkların hedefi hakkında bir bilgisi yoktu.

Padişahlar her seferden önce Divan'ı toplayarak bir durum müzâkeresi yapar, böylece devlet ricâli de plânlanan sefer hakkında bilgi sahibi olurdu. Bu defa böyle yapılmamış olduğundan hiç kimse bir şeycikler bilemiyordu. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Padişah, **Barbaros Hayreddin Paşa**'yı huzuruna çağırarak:

"- Paşa!.. Sen, Akdeniz'e açılacak ve aleyhimize birlikte hareket kararı almış bulunan "**Müttefik Haçlı Donanması**"nın karşısına çıkacaksın! Bahtın açık olsun!" dedi ve sonra da kendisine ulaşan istihbarat bilgilerini O'na açıkladıktan sonra:

"- Karşına çıkacak olan kuvvetli bir donanmadır. Kumandanları da **Andrea Dorya** isimli gayet tecrübeli bir denizcidir! Göreyim seni, bunlara iyi bir ders ver de akılları başlarına gelsin! Şimdiden gazan mübârek olsun!.." dedi.

Ertesi gün 7 Temmuz 1538'di. **Barbaros Hayreddin Paşa** muhteşem bir merâsimle İstanbul'dan uğurlandı. Sarayburnu'ndaki Yalı köşkünden Osmanlı gemilerinin Haliç'ten çıkışlarını seyreden Padişah'ı, top atışları ile selâmlayan bu gemiler ve onların büyük kumandanı Kaptan-ı Derya **Barbaros Hayreddin Paşa**, Osmanlı denizcilik tarihinin en büyük zaferini teşkil edecek

olan "**Preveze**" zaferini kazanarak bundan daha anlı şanlı bir zafer şenliği ile geriye dönecekti.

Ertesi günü Padişah da kara ordusu ile Edirne istikametinde harekete geçince Paşalar ancak o zaman iki ayrı sefer düşünüldüğünü anladılar. İstanbul'dan ayrılmadan önce Tuna'ya bazı gemilerin sevk edilmiş olmasından dolayı Padişah'ın ülkenin kuzey sınırlarında bir yere yöneleceğini tahmin etmişlerdi. Fakat bunu tam olarak Padişah'ın Edirne'de yaptığı divan toplantısında öğrenebildiler: Hedef "**Buğdan**"dı.

Padişah buradaki divan toplantısında bu seferin hedefi ve sebepleri hakkında şu izâhatta bulundu:

"- Paşalar hazerâtı!.. Biliyorum ki; hepiniz bu seferin hedefini merak etmektesiniz. Hem şunu söyleyeyim ki hedefimiz Buğdan'dır. Tâ cennetmekân ecdâdım **Fâtih** Hazretleri'nin 1455 yılındaki "**İkinci Sırbistan Seferi**" neticesinde Devletimize tâbi bir duruma getirilmiş bulunan bu ülkede o günden beri tam bir istikrar sağlanamamıştır. Hattâ dedem **Veli Bâyezid**, 1484 yılında Kili ve Akkerman'ı fethedince Karadeniz'e çıkışı engellenen Buğdan bize mecbûren ve daha fazla bağımlı bir hâle gelmişti. Bu durumdan rahatsız olan Buğdan Voyvodası **Stefan Cel Mare**'ın (1457-1507) bu iki şehri geri almak için harekete geçmesi üzerine daha sonra **Hadım Ali Paşa** ve **Malkoçoğlu Bâli Bey** tarafından buraya karşı tekrar başka seferler de düzenlenmiş bulunduğu herhalde mâlumunuzdur.

Hepinizin bildiği "**Voyvoda**" kelimesi Sırpça olup "**reis**" mânâsında kullanılması oralarda pek yaygındır.

Stefan Cel Mare, daha sonra Osmanlı Devleti ile baş edemeyeceğini kavrayarak bizim Lehistan içlerine doğru akınlar tertipleyen **Bâli Bey**, vesâireye yardımcı olmak yolunu seçtiğinden vergiye bağlanarak yerinde bırakmıştı. Bununla da kalmayarak kendisine kürklü hil'at giydirildiği gibi Beylerbeyi rütbesini hâiz olanlara verildiği gibi o da iki tuğ ve sancak ile taltif olunmuştur. O'nun mükellefiyeti ise bize yılda sadece dört bin düka altın vergi ödemekten ibâretti.

Şimdiki Buğdan Voyvodası **Petru Rareş**, işte bu **Stefan**'ın oğludur. Babasının yürüdüğü sadakat yolundan ayrılarak canımızı sıkan birçok yanlış iş yapmış ve yapmaya da devam etmektedir!.." dedi.

Padişah'ın bu noktada bir an duraklamasından istifade ile Vezir-i âzam **Ayas Mehmed Paşa**:

"- Belî efendimiz!.. Son birkaç seneden beri ödemesi gereken vergiyi müteaddid ikazımıza rağmen ödememekte ısrar etmiştir!.."dedi.

Padişah:

"- Doğru söylersin Paşa hazretleri! Fakat bu sefere çıkmamızın sebebi O'nun sadece bu sadakatsizliği değildir!" dedi ve arkasından şu izahatta bulundu:

"- Biliyorsunuz biz öteden beri Ruslar'ın batı istikametinde ilerlemesini engellemek maksadı ile himâye etmekte olduğumuz Lehistan'ı (bugünkü Polonya) sık sık tecâvüzleriyle rahatsız etmektedirler. Bu hususdaki ikazlarım hiçbir sûrette dikkate alınmamıştır. Fakat bundan daha ehemmiyetlisi Macaristan meselesinde bir hayli başımızı ağrıtmış olan **Ferdinand**'la gizliden gizliye bir antlaşma yapmış olmasıdır. Biliyorsunuz,

bizim 1526 yılındaki seferimiz sonunda desteğimizle Macar kralı seçilen **Janos Zapolyai**'yı tanımayarak Alman desteğiyle kendisini Macar kralı olarak ilân etmiş ve sonra da Budin'i ele geçirmeye muvaffak olmuş bulunan Avusturya Arşidükü **Ferdinand** yapmak mecbûriyetinde kaldığımız "**İkinci Macaristan Seferi**" ile berteraf edilebilmiştir. Lâkin bu mel'un şu güne, şu dakikaya kadar aleyhimize plânlar tertib etmekten vazgeçmemiştir. Böyle bir düşmanımızla gizli bir ittifak yapmaya cür'et ederek bu devlete ihânete yeltenen **Pertru Rareş** gibi birine haddini bildirmek gerekmez mi?!"

Paşalar bu izahat üzerine söz alıp kısa kısa cümlelerle padişahı teyid ettiler. Padişah sözlerine devamla şöyle dedi:

"- Ben bu gizli anlaşmayı öğrenince bu hâin ve ikiyüzlü voyvodayı denemek için kasten herhangi bir lüzum göstererek O'ndan nezdime bin süvâri göndermesini talep ettim. Voyvodo **Petru Rareş**, bu emrime itaat etmemekten maada bir de himâyem altındaki **Aloisia Gritti**'yi ele geçirip katletti. O'nun bu hareketi bardağı taşıran son damla oldu. Zira O pekiyi biliyordu ki; **Aloisia Gritti**, Karpatlar Bölgesinde bana bağlı bir hükümet kuracaktı. Bu durumdan **Ferdinand** vâsıtasıyla haberdâr olan **Petru**'nun, O'nu Erdel'de muhâsara edip ele geçirdikten sonra öldürmesi devletimize âşikâr bir sûrette meydan okumak değil de nedir?!."

Bu izâhat üzerine paşalar da görüşlerini bildirdiler. Bundan sonraki yolculuk için alınması gerekli tedbirleri müzâkere edip karalaştırdılar.

Pâdişah Edirne Sarayı'ndaki bu birkaç günlük

istirahati esnasında bazı elçileri kabul etti. Bunlar arasında tâ Basra'dan kalkıp gelmiş olan bir heyet de vardı. Bu heyetin başkanı Basra hâkimi **Magamezoğlu Râşid**'in oğlu **Mani** idi. Heyet bağlılıklarını arz maksadıyla İstanbul'a gelmiş, Padişah'ın sefere çıkmış olduğunu öğrenince süratle hareket edip Edirne'de kendisine yetişmişlerdi. Babasının Basra'da **Sultan Süleyman** adına hutbe okutup sikke bastırdığını bildiriyor ve Osmanlı tâbiiyetine kabullerini talep ediyordu. Bu talep memnûniyetle kabul ve **Magamezoğlu Râşid** oraya sancak beyi tâyin edildi. Buna dâir tanzim edilen ferman ellerine verilerek birçok hediyelerle geriye gönderildiler.

Bundan sonra 26 Temmuz günü Edirne'den ayrılarak harekete geçen ordu İsakçı Mevkii'nde Tuna Nehri kenarına ulaşınca burada karşı tarafa geçmek için bir köprü yapılması gerektiğinden bunu yapacak biri arandı. **Yusuf Sinan** da bu sefere katılmış olduğu halde o kalabalık ordu içinde köprü yapacak biri arandığından haberdar olamadı. Bu sebeple, istenen köprünün yapımı

"- Bunu ben yapabilirim!.." diye ortaya atılan Silistre Sancak Beyi'ne havale edildi. O da Tuna Nehri üzerine kısa zamanda güzel bir köprü inşa etmeye muvaffak oldu.

Bu durumu gören **Yusuf Sinan**'ın gözleri İkinci Vezir **Lütfi Paşa**'yı aradı. Halbuki O, Padişah'ın mâiyetinde olarak arkadan geliyordu. **Yusuf Sinan** bir taraftan köprünün yapılışını seyrederken bir taraftan da padişahla birlikte olan **Lütfi Paşa**'nın oraya ulaşmasını gözlüyordu.

Nihâyet ordusunun artçı kısmının da İsakça'ya ulaşması üzerine derhal **Lütfi Paşa**'nın huzuruna

çıktı ve:

"-Paşa Hazretleri!.." dedi. "Bakınız burada Tuna Nehri üzerine bir köprü yapılmaktadır. Bunu yapacak biri arandığından haberdar olamadım. Hoş haberdar olsam da ne işe yarayacaktı ki!.. Burada benim mahâretimi sizden başka bilen bir kimse yoktur. Sizse o an ordunun en arka saflarındaydınız!.. Doğrusu böyle bir fırsatı kaçırdığımdan dolayı çok hayıflanıyorum!.." dedi.

Lütfi Paşa:

"-Sinan Ağa!.. Ben senin gemi inşa etmekteki mahâretini biliyorum. Bunu Irakeyn Seferi esnasında Van Gölü kıyısında yaptığın kadırgalarla ispat ettin. Şimdi "**köprü**" de mi yapabilirim diyorsun. Bu bambaşka bir iş değil mi ?!.." diye sorunca **Yusuf Sinan** şu cevabı verdi:

"-Aman Paşam!.. Ne diyorsunuz?!.. Ben inşa işlerinin her çeşidini bilirim! Gemi inşası beklide bu hususta en az bildiğim bir iştir!.."

Lütfi Paşa:

"-Aa!.. Gemi inşası en az bildiğin bir iş ise, diğerlerinde pek mâhir olmalısın!.." dedi ve ilâve etti:

"-Bir daha ustalık gerektiren bir iş zuhur ederse onun sana havale edilmesini temin için elimden ne gelirse yapmaya çalışacağım. Müsterih ol!.."

Yusuf Sinan bu sözlerden fevkalâde memnun olarak O'nun elini öpüp ayrılırken **Lütfi Paşa**:

"-Sen kaçıncı ortaya mensupsun?! Gerektiğinde sana nasıl haber verebilirim?!" diye sordu.

Yusuf Sinan:

"-Birinci ortada hizmet görmekteyim!.." deyince **Lütfi Paşa**:

"-Ooo! Pek şanslıymışsın!.. Bu senin ortanın

mensuplarının kayıt defterinde bir numaralı ile kayıtlı olan kimdir biliyor musun?!" diye sordu.

Yusuf Sinan:

"-Hayır!.." deyince de Paşa:

"-Padişah Efendimiz!.." dedi.

Bu mükâlemeden (konuşmadan) sonra ordunun yeni köprüden nehrin kuzey yakasına geçişi başladı. Tam otuz saat süren bu geçiş göz kamaştıran bir ihtişam ve intizamla cereyân ediyordu.

Tuna'nın karşı tarafına geçen askerler gâyet intizamlı şekilde mevki almakta ve kendilerine gösterilen yerlerde durup padişahın emrini beklemekteydiler. Padişah ve karargâh erkânı en sonda hareket ettiler. Ordu karşıya geçtikten sonra kıt'a kumandanları köprünün sağ ve sol taraflarında askerleri selâma durdurdular. Köprünün sağ, yani doğu tarafında sipahi oğlanları ve ulûfeciler, sol tarafta duranlarla askerler iki hisar duvarı gibi saf teşkil ettiler. Bu askerler tepeden tırnağa kadar zırhlara bürünmüşlerdi. Bunların nihâyet buldukları yerde vezirler ve bunlarında sağ ve sollarında altın külâhlı, altın kılıçlı, altın hançerli ve bir kısmı da sırma külâhlı ve sırma sorguçlu maiyyet erkânı duruyordu.

Vezirlerin gerisinde Anadolu askerleri yine bir duvar gibi sıralanmıştı. Anadolu askerinin başına geçtiği bildirilen vezir **Mehmed Paşa**'nın sağ ve solunda sancaktar beyler ellerinde sancaklar, bayraklar, tuğlar vardı. Bu kıt'aların cenahları gerisinde Rumeli akıncıları duruyordu. Bu akıncıların önünde **Mihâloğlu Hızır Bey** bulunuyordu. Akıncıların gerisinde kartal kanatlı, ayı ve kaplan postundan elbise giyenler, Kerbelâ tesbihli, çıkrık mahmuzlu, ucu zincirli topuzlu pek tuhaf kıyafetli

deliler (yâni akıncıların fedâileri) sıralandılar. Sol tarafda ise Rumeli askerleri dahi grup grup, sıraya girmişlerdi. **Hüsrev Paşa**, Rumeli askerinin en baştaki alayında duruyordu. Bunun da sağ ve solunda sancaktar beyler tıpkı Anadolu askeri gibi düzgün bir tertiple bulunuyordu.

Padişah, daha önce **Petru Rareş**'e Kefe Belediye Reisi **Sinan Çelebi** ile şu mealde bir mektup göndermişti:

"- Hallerinizde pek azgınlık ve hırçınlık olduğu için Boğdan Seferi'ni açtım. Yaptıklarınıza tövbeler etmek ve bir daha böyle bir harekette bulunmayacağınıza dâir söz vermek ve gelip eşiğime yüz sürmek şartlarını kabul ederseniz belki o vakit kendinizi afvettirmek için benden merhamet görebilirsiniz."

Ordu, Tuna'nın kuzeyine geçtiği sırada **Sinan Çelebi**'nin geriye gelmiş olduğu görüldü. **Sinan Çelebi**, Boğdan voyvodasını Yaş'ta bulmuş ve padişahın mektubunu kendisine vermişti. **Petru Rareş**, özür diler şekilde bir cevap göndermekle beraber, kuvvet toplamak için zaman kazanmaya çalışmaktaydı. Bunun üzerine **Kanûnî Süleyman**, orduya fazla zaman kaybetmeden Yaş şehrine doğru ilerlenmesini emretti.

Buğdan toprağına girilip "**Prut Nehri**" kenarına gelindiğinde müthiş bir engelle karşılaşıldı. Bu nehrin üzerinde bir köprü bulunmadığı gibi her iki yakası da çamur deryası hâlinde bataklıktı. Kuzey ve güney istikametinde devriyeler çıkarılarak geçişe müsâid bir yer olup olmadığı araştırıldı. Devriyeler saatlerce at teptikten sonra geriye geldiklerinde verdikleri haber hiç de iç açıcı değildi. Nehrin hiçbir yerinde geçişe imkân

verecek bir köprü mevcud olmadığı gibi bataklığın da kesintisiz bir sûrette devam edip gittiğinin bildirilmesi üzerine Padişah bir "**Ayak Divanı**" emretti.

Ayak Divanı, ordu sefer hâlinde iken karşılaşılan bir müşkülün halli maksadıyla orada padişah riyâseti altında paşaların yaptıkları kısa toplantıya denirdi. Ayak Divanı'nda Padişah, devriyelerden elde edilen bilgiyi naklettikten sonra:

"- Paşalar!.." dedi. "Bu işe ne türlü bir tedbir ve çâre düşünürsünüz?.."

Paşalardan bâzıları, sık sık taşkınlarla iki kenarını her mevsimde bataklık hâline getirmekte olan Prut Nehri'ni geçmek için kuzey batı istikametinde ilerlenerek suların kısmen azaldığı kaynağa yakın bir yerden geçilmesini teklif ettiler. Zirâ hemen herkes cıvık bataklık olan bir mıntıkada köprü inşâsının imkânsız olduğunu düşünmekteydi. Söylenenleri dinlemekte olan **Lütfi Paşa**, **Yusuf Sinan**'a vermiş olduğu sözü hatırlayarak:

"- Efendimiz!.." dedi. "Nehrin kaynağına doğru ilerleyerek yolu bir hayli uzatmaya gerek yoktur.!.. Gâliba, ben bu bataklık üzerine, üstünden emniyetle geçilebilecek bir köprü yapabilecek birini biliyorum!.."

Padişah:

"- Aman, Paşa hazretleri dikkat et!.. Bu öyle sıradan bir bataklık değil!.. Sakın zaman ve asker kaybına sebep olmayasun!.." dedi.

Lütfi Paşa da böyle müthiş bir bataklık zeminde bir köprü inşâ edilebileceğinden pek emin değildi. Buna rağmen de O'nun inşâ işlerinin her çeşidini bildiğine dâir, kendinden emin olarak söy-

lemiş olduğu sözleri hatırlayınca **Yusuf Sinan**'a bir şans vermek düşüncesiyle:

"- Efendimiz!.." dedi. "Beraberimizde **Yusuf Sinan** adında bir yeniçeri kulunuz vardır. Bendeniz O'nu '**Irakeyn Seferi**'miz esnâsında tecrübe etmiştim. Van Gölü kenarında bize çok kısa bir müddette üç tane mükemmel kadırga yapıvermişti!"

Padişah:

"- Gemi inşâsı ile köprü inşâsı başka başka şeylerdir!.. Acaba bu bahsettiğin şahıs köprü inşa etmesini biliyor mu?!" deyince **Lütfi Paşa**:

"- O, inşâ işlerinin her çeşidini bildiğini söylemişti. İzniniz olursa kendisine soralım!.." dedi.

Bunun üzerine **Yusuf Sinan** buldurulup huzûra celbedildi. Esâsen o, Prut Nehri önüne gelindiğinde kendisine ihtiyaç duyulacağını düşünerek etrafta inceleme yapmıştı. Divana dâhil olduğunda yarı beline kadar eğilerek Padişah'ı selâmlayan **Yusuf Sinan**:

"- Emr-i âliniz (yüce emriniz) nedir efendimiz?!" dedi.

Padişah:

"- Murâdım şu cıvık bataklığa rağmen, şu nehir üzerine bir köprü inşâ etmektir!.. Bu sence mümkün müdür?! **Lütfi Paşa** hazretleri senin her nevi inşâ işlerinde mâhir bir usta olduğunu söylüyor" dedi.

Yusuf Sinan:

"- Belî efendimiz!.. **Lütfi Paşa** hazretleri doğru söylemiştir. Şu cıvık bataklığa rağmen ben burada istediğinizden daha âlâ bir köprü inşâ edebilirim." karşılığını verince Pâdişah, O'nun kendisine bu derecede güvenine hayran kalmakla birlikte

yine de sormaktan nefsini men edemedi ve:

"- Nasıl yaparsın?" diye sordu.

Yusuf Sinan:

"- Bendeniz civârda araştırma yaptım. Buraya çok yakın bir yerde kayalık bir mıntıka var. Orasını dinamitlerle patlatıp hâsıl olacak kaya parçalarını döşemek sûretiyle bataklığın büyük bir kısmını geçilebilir bir yol hâline getirdikten sonra köprüyü inşâ edeceğim. Nehrin yatağı cıvık olamaz. Zirâ sular mukavemetsiz boş toprağı sürükleyip götürür ve zemini sert kısma karşı derinleştirir. Burada da böyle olduğuna eminim." dedi ve bu iş için kendisine yardım edecek kâfî miktarda asker verilmesi talebinde bulundu.

Padişahın aklı bu izâhâta yattığından O'na istediği kadar askerin yardım edeceğini söyledikten sonra bir sual daha sordu:

"- Bu işi ne kadar zamanda yapabilirsin?"

Yusuf Sinan:

"- Âzami onbeş gün zarfında" deyince

Padişah:

"- Hadi öyleyse! Başla! Allah kolaylık versin!" dedi.

Yusuf Sinan, padişaha söylediği gibi civardaki kayalıkları dinamitlerle parçalayıp hâsıl olan taşları kızaklarla atlara çektirip bataklık üzerinde oldukça uzun stabilize bir yol yaptıktan sonra köprünün inşâsına başladı. Tam da vaad ettiği onbeş gün dolmadan işe başladığının on üçüncü gününde **Lütfi Paşa**'nın huzûruna çıkıp köprüsünün ordunun geçişine âmâde olduğunu bildirdi. Zâten başta Padişah olmak üzere bütün paşalar bu inşaatı gün be gün tâkip etmekteydiler.

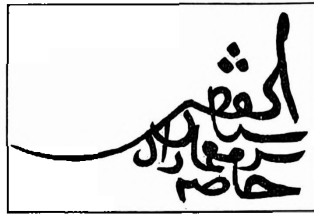
Ağustos ayının son günü ordunun bu köprü-

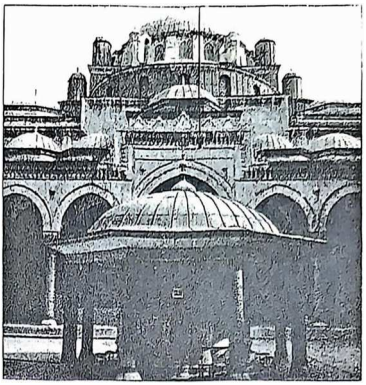
den Prut Nehri'nin doğu yakasına geçişi başladı ve yirmidört saatte tamamlandı. Bu başarı **Yusuf Sinan**'ın hayatında bir dönüm noktası oldu. Hem padişah ve hem de **Lütfi Paşa** nezdinde büyük bir itibar kazanan **Yusuf Sinan** bu sırada kırk sekiz yaşındaydı. Orduya katıldığı 1517 yılından beri yapılan bütün seferlere iştirak etmiş ve bir asker olarak cihâd etmek husûsundaki arzusu tatmin bulmuştu. Bu başarının hayatında bir dönüm noktası olduğunu hissediyor ve bundan sonra neler yapabileceğini tahmin etmeye çalışıyordu.

Buğdan Seferi muvaffakiyetle neticelenip İstanbul'a dönüşten az bir zaman sonra Sadrazam **Ayas Paşa** vefât etti. O'nun yerine **Yusuf Sinan**'ın mimarlıkta önünü açmış olan **Lütfi Paşa** sadrazam oldu.

Padişah, **Ayas Paşa**'ya şânına lâyık bir türbe yaptırmak isteyince yeni sadrazamın aklına derhal **Yusuf Sinan** gelmekle bu iş kendisine havâle edildi. Hâlbuki o sırada "**Ser-mimârân-ı hassa**" yani padişahın etrafındaki mimarların reisi **Acem Ali** denilmekle mâruf olan bir mimardı. Bu işin, kendisi dururken **Yusuf Sinan**'a havâle edilmesine gücendi. Belki de bu güceniklikle **Yusuf Sinan**'ı gözden düşürecek bazı tezvirât yapacaktı. Lâkin **Yusuf Sinan**'ın bahtı bir kere açılmıştı. **Acem Ali** o yıl vefât etmekle **Yusuf Sinan**'ın tâlihi kendisine bir daha yâr ve yâver olmakla Sadrazam **Lütfi Paşa**, padişahın da iznini alarak **Yusuf Sinan**'ı "**Ser-mimârân-ı hassa**" tâyin etti. O'na Prut'ta bu makâmın kapısı açılmıştı. O artık **Yusuf Sinan** değil, "**Sinan bin Abdülmennan, Ser-mimârân-ı hassa**" olarak bundan böyle

yaşayacağı elli sene zarfında Osmanlı ülkesini mimâri şâheserlerle donatacak ve bu meslekte Cihan târihinde bir zirve teşkil edecekti. Kendisine "**Ser-mimârân-ı hassalık yolunun bu sûretle açılışı**" karşısında Allah'a hamd ediyor ve şükür secdeleri yapıyordu.

V
-Mimâride Zirveye Giden Yolda-
ÇIRAKLIK TECRÜBESİ

13 Temmuz 1539 târihinde vefât eden **Ayas Paşa**'nın yerine vezir-i a'zam tâyin edilen **Lütfi Paşa**, **Yusuf Sinan**'ın mimârîdeki yüksek dehâsını ilk olarak keşfetmiş olan bir kimseydi. Bu sebeple o sırada vefât eden "**Acem Ali**" lâkaplı şahsın yerine O'nu "**Sermimârân**" yani mimarlar başı tâyin etti.

Ayas Paşa, Padişah **Kaanunî Sultan Süleyman**'ın çok sevdiği Arnavud asıllı bir vezir-i a'zamdı. Bu sebeple **Eyüp Sultan** Câmii'nin iç avlusundan, Haliç istikametindeki kapısından çıkıldığında câmiin sol duvar dibine büyük bir merâsimle defnedilmiş olan **Ayas Paşa**'nın kabri üzerine emsâli görülmemiş muhteşem bir türbe yapılmasını emretti. Padişah'tan bu emri alan **Lütfi Paşa**, o zamana kadar "**Haseki Sinan Ağa**" diye anılan **Sinan**'ı makâmına celbetti ve:

"- Mimarbaşı!.. Padişah Efendimiz, merhum **Ayas Paşa** Hazretleri'nin mübârek merkadi (mezarı) üzerine şimdiye kadar görülmemiş bir türbe inşâsını irâde buyurdular. Göreyim seni, bu işi yüz ağartacak bir sûrette başar da beni Padişah Efendimize karşı mahcub etme! Zirâ biliyorsun ki, seni mimârbaşı tâyin etmesini

O'na ben tavsiye ettim!.." dedi.

Sinan:

"- Müsterih olunuz Paşa Hazretleri!" dedi. "Merhum'a umduğunuzdan daha âlâ bir türbe yapacağım!.." sonra **Lütfi Paşa**'yı kandilli temennâlarla selâmlayarak huzurdan ayrıldı.

Birkaç gün evine kapanarak gece sabahlara kadar yapacağı türbenin plânını çizmekle meşgul oldu. O bir yeniçeri olarak katıldığı birçok seferde gittiği her memlekette gördüğü câmi, medrese ve şifâhâne (hastahane) ile birlikte rastladığı türbeleri de iyiden iyiye incelemişti. İstiyordu ki, yapacağı türbe bu görebildiği türbelerin hepsinden daha muhteşem olsun!.. Bu sebeple çizdiği bir plânı yırtıp yenisini yapmak sûretiyle yüzlerce proje üzerinde gece gündüz çalıştı. Nihâyet tasavvurlarının mükemmelliğe ulaştığına kanaat getirince inşaata başladı.

Kısa zamanda **Ayas Paşa**'nın merkadi üzerine mimârî târihinde dillere destan olacak bir türbe yaptı. Bu türbeyi dört nârin sütunun dilber kaşı gibi dört kemer üzerine kurşun kaplı bir kubbe ile örttü. Türbenin dört tarafını açık bıraktı. Hendesenin (geometrinin) en zor ve girift şekilleri ile işlenmiş mermer şebekelerle türbeyi mahsûre (kuşatılmış) bir hale getirdi.

Devrin en seçkin hattatlarına ısmarlayarak kapısının üstünde "Zikrin efdali LÂİLÂHE İLLALLAH MUHAMMEDÜN RESÛLALLAH'dır." mânâsına gelen Arapça bir kitâbe ile "Mü'min iki Dünya'da da diridir." Anlamına gelen "EL-MÜ'MİNÜ HAYYUN FİDDÂREYN" yazdırdı.

Böylece istenilen türbenin tamamlanıp bittiğini haber vermek üzere **Lütfi Paşa**'nın huzuruna çıktı. O, durumu padişaha bildirmeden önce bu eseri kendisi görmek istedi ve :

"- Mimarbaşı!.. Yaptığın türbeyi önce bir göreyim

de, istenildiği gibi olmuşsa o zaman Padişah Efendimize durumu arz ederim!.." dedi.

Hemen o gün gelip **Ayas Paşa**'nın merkadi üzerine inşâ edilmiş olan bu türbeyi gören **Lütfi Paşa**, O'na hayran kaldı. Mimarbaşı **Sinan**'ı, mimarbaşı olduktan sonra inşâ ettiği bu ilk eserden dolayı tebrik ettikten sonra durumu Padişah'a gönül rahatlığıyla haber verdi.

Kanûnî Sultan Süleyman:

"- Paşa!.." dedi. "Mâdem öyle söylüyorsun, gelecek cuma günü cuma namazını **Eyüb Sultan** Câmii'nde kılalımda şu senin mimarbaşının inşâ ettiği Ayas Paşa türbesini bir de biz görelim!.."

Padişahların cuma namazına gitmeleri husûsî bir merâsime tâbiydi. Câmi girişinde iki sıra halinde yer alan askerler, Padişah aralarından geçip de câmie girerken nakarat hâlinde tekrar tekrar:

"- Mağrur olma Padişahım!.. Senden büyük Allah var!" diyerek tempo tutarlardı. Buna "**Selâmlık Resm-i Âlîsi**" denilirdi.

Padişah, **Lütfi Paşa**'ya söylediği gibi ilk cuma namazını kılmak üzere **Eyüb Sultan**'a geldi. İki sıra hâlinde câmi girişinde yerlerini almış olan askerlerin arasından geçerek namazını edâ ettikten sonra etrafında kalabalık bir paşalar gurupu olduğu halde Mimarbaşı **Sinan**'ın yaptığı **Ayas Paşa** Türbesi önüne geldi. **Sinan**'ın mimarbaşı olarak yaptığı bu eseri ziyâdesiyle beğendi. Mimarbaşı'ya bazı sualler sordu. Bu suallere karşı aldığı cevaplardan da fevkalade memnun kalan Padişah, **Lütfi Paşa**'ya dönerek:

"- **Sinan** kulumuzu mimarbaşı olarak tâyin etmemiz gâyet isâbetli olmuş! Seni de O'nu da tebrik ederim!" dedi.

Sarayına dönen Padişah akşam haremde çok sevdiği hanımı, **Hürrem Sultan**'ın şu suali ile karşılaştı:

"- Efendimiz!.. şimdiye kadar Cuma selâmlığını hep cennetmekân **Yavuz Sultan Selim Han** hazretlerinin yaptırmış olduğu camii şerifte ifâ ederdiniz. Bugün acaba ne sebeple bu itiyâdınızı değiştirip **Eyüb Sultan** Hazretleri'nin câmii şerifine gittiniz?"

Kanûnî Sultan Süleyman'ın bu suale karşı yeni sermimârın yaptığı **Ayas Paşa** Türbesi'ni görmek maksadıyla oraya gittiğini söylemesi üzerine **Hürrem Sultan**, türbeyi beğenip beğenmediğini sordu. Padişah o gün gördüğü türbeyi öve öve bitiremeyince,

Hürrem Sultan:

"- Mâdem bu yeni sermimar bu kadar mâhâretli biri, O'na benim adıma bir câmi-i şerif yaptıramaz mısınız?!" dedi.

Sultan Süleyman, karısına âşıkâne bir sûrette bağlıydı. O'nun şimdiye kadar hiçbir ricâsını geriye çevirmiş değildi. Buna rağmen **Hürrem Sultan**'a:

"- Hanım!.." dedi. "Bugün **Ayas Paşa** Türbesi'ni gördükten sonra böyle bir şey benim kendim için aklımdan geçmişti. Fakat henüz hiç kimseye bir şey söylemedim. Yeri ve zamanı için bu fikri zihnimde bir müddet olgunlaştırmayı düşündüm!.."

Bunun üzerine **Hürrem Sultan**:

"- Siz bir Cihan Padişahısınız! Bu arzunuzu ne zaman da ve ne sûretle dilerseniz gerçekleştirebilirsiniz! Ben öyle miyim?! Önce benim adıma bir câmi yapmasını mimarbaşıya emretseniz olmaz mı?!" deyince Padişah:

"- Aşk olsun, hanım!.. Şimdiye kadar ben senin hangi teklifini kabul etmeyip geri çevirdim ki; böyle söylüyorsun!" dedi.

Hürrem Sultan, kocasını böyle mülâyim yakalamışken talebini artırarak:

"- Sâde bir câmi değil, aynı zamanda medresesi, sıbyan (çocuk) mektebi, imâret ve dârüşşifâsıyla bir

külliye isterim!.." dedi.

Padişah:

"- Hay hay!.. Öyle olsun!.. Yarın mimarbaşıyı çağırtıp bunun için gereken emri vereceğim!" deyince çok sevinen **Hürrem Sultan**, kocasına tekrar tekrar teşekkür etti.

Ertesi gün saraya çağırılan **Sinan**, Padişah'dan hanımı **Hürrem Sultan** adına bir külliye inşâ etmek emrini alınca harıl harıl çalışmaya başladı. Bu O'nun böyle teferruatlı bir eser olarak ilk eseri olacaktı. Günlerce çalışarak mükemmel bir proje hazırladı. Birkaç kere huzura kabul edilmesini talep ederek projesi üzerinde Padişah'ı bilgilendirdi. Bu görüşmelerde **Hürrem Sultan** da hazır bulunarak bazı arzularını mimarbaşıya anlattı. Proje mükemmel bir hâle gelince sıra O'nun tatbik edileceği yeri tâyine gelmiş oldu. Bunu da mimarbaşı, Padişah ve **Hürrem Sultan** müzâkere ile halledince inşaat o zaman "**Avrat Pazarı**" denilen semtte 1539 yılı yazında başladı. Oraya Avrat Pazarı denilmesinin sebebi, orada bugünkü semt pazarları gibi haftada bir kurulan ve kadınların açtığı sergilerde alışveriş yapılan bir yer olmasındandı. Bugün orası semt olarak **Hürrem Sultan**'ın bir sıfatı olan "**Haseki**" adıyla anılmaktadır.

Câmi, medrese, sıbyan mektebi ve dârüşşifâsıyla bu muazzam külliye artık ortaya çıkmaya başlayan Osmanlı mimârî sanatının husûsiyetleri kadar **Sinan**'a has birçok yenilikleri de ihtivâ ediyordu. Câmi 11,30 metre çapındaki bir kubbe ile son cemaat yerini örten beş kubbeden oluşmaktaydı. Taş ve çini işçiliği ile hat sanatının bir şâheseriydi. Medrese üç yanı odalarla çevrili bir avludan oluşmaktaydı. O'nun yanındaki Sıbyan Mektebi ise, kare plânlı olup revakların taşıdığı üstü örtülü yarı açık, çocuk ruhiyatına (psikolojisine) en uygun bir üslupla inşâ edilmişti. Câmi kapısının karşısındaki diğer iki

kapıdan Sıbyan Mektebi ve dârüşşifâya girilmekteydi. Sinan'ın Osmanlı mimârîsinde ilk defa olarak denediği pek çok üslûb husûsiyetini ihtivâ eden bu muazzam külliye bitmek üzereyken **Kanûnî Sultan Süleyman** O'na kendi adına yaptırtmayı düşündüğü bir külliye ile ilgili olarak fikrini açmak istiyordu ki bu defa da sevgili kızı **Mihrimah Sultan** huzuruna çıkıp:

"- Efendimiz!.." dedi. "Çok güzel bir kararla inşâ ettirdiğiniz külliye ile vâlidemizin adını ebedîleştirdiniz! Bunu benim için de yapmaz mısınız?!.."

Padişah:

"- Nasıl?!" diye sorunca, **Mihrimah Sultan**:

"- Vâlide hanım hazretleri için yaptırdığınız külliyenin bir benzerini de bendeniz Üsküdar sâhilinde inşâ ettirmek isterim. Bu iş için bütün mücevherlerimi sarf etmeye hazırım. Yeter ki siz muvâfakat buyurun!.." dedi.

Padişah:

"- Kızım!.. Vâlideni kıskanmış gibisin!" deyince de **Mihrimah Sultan**:

"- Haşa, efendimiz!.. Böyle his ve düşünceler hayırda olunca buna kıskançlık değil de "**gıbta**" yani imrenmek derler. Sanırım benimki de öyle bir şey!" karşılığını verdi.

Padişah:

"- Güzel kızım!.. Çoktan beri ben de kendi adıma böyle bir külliye inşâsını düşünmekteydim. Bu fikrimi mimarbaşıya açmak için vâlidenin adına yapılmakta olan külliyenin bitmesini bekliyordum. Şimdi sen bu arzunla benim önüme geçtin! Pekâlâ öyle olsun! Önce senin adına bir külliye inşâ edelim. Benimkini biraz daha tehir edelim." dedi. Ve ilâve etti:

"- Sen mücevherlerini muhafaza et! Onlar bu işe kifâyet etmez! Dilersen onlarla ileride başka uygun bir hayır yaparsın!.." dedi.

Mihrimah Sultan babasına minnettarlık ifâde eden sözlerden sonra kandilli temennâlarla huzurdan ayrıldı. Padişah bir müddet düşündükten sonra **Sinan**'ı huzuruna celbettirip **Mihrimah Sultan**'ın bu arzusunu O'na nakletti.

Sinan, Padişah'ın arzusunu öğrendikten sonra önce bu yeni külliyenin inşâ edilmek istendiği yere gidip bir inceleme yaptı. Sonra da burası için bir külliye plânı hazırladı. Haseki Külliyesi biter bitmez Üsküdar Sahili'nde **Mihrimah Sultan** Külliyesi için 1542 Baharı'nda hafriyata başlayıp büyük bir merâsimle külliyenin temelini attı. İnşaat devam ederken **Mihrimah Sultan** sık sık buraya gelerek Mimarbaşı **Sinan**'dan izahat alıyordu! Padişah bu külliyenin bir an önce bitmesi için kızından ziyâde acele ediyordu. Zira o bitince Mimarbaşı'ya kendi adına yaptırmayı düşündüğü külliyenin inşâsına başlama emrini vermek istiyordu. Bunun için sık sık **Sinan**'ı huzuruna celbedip O'ndan inşaatın gidişatı hakkında izahat alıyor ve işi bir an evvel bitirmesi husûsunda O'na tâlimat üstüne tâlimat veriyordu. Fakat ne yazık ki, **Mihrimah Sultan** Külliyesi'nin bitmek üzere olduğu 1543 yılı başlarında sevgili evlâdı **Şehzade Mehmed** henüz yirmi bir yaşında olduğu halde yakalandığı bir hastalıktan kurtulamayarak vefât etti.

Şehzâde Mehmed, **Kanûnî Sultan Süleyman** Han'ın en sevdiği evlâdı idi. O'nu kendine veliahd olarak düşünüyor ve bu sebeple küçük yaşından itibâren çıktığı her seferde beraberinde götürüyordu. Vefât ettiğinde Manisa Sancak Beyi idi. O'nun bu ânî vefâtına pek çok üzülen **Kanûnî Sultan Süleyman**, **Sinan**'ı huzuruna celbetti ve:

"- Ben" dedi "kendi adıma bir câmi ve külliye yaptırmak için İstanbul'da uygun bir yer tesbit etmiştim. Burası Haliç'le Marmara Denizi'ne eşit mesâfede olan

bir tepedir. Aynı zamanda Fâtih Câmii ile Ayasofya'nın arasına bir ip çekilse bunun orta yerindedir. Şimdi ben bu yerde kendi adıma bir külliye yapmaktan vazgeçtim. Sen oraya, sevgili oğlum **Şehzâde Mehmed**'in nâmını ebedîleştirecek bir câmi ve türbe yap!" dedi.

Sinan, Padişah'tan bu emri alır almaz derhal çalışmaya başladı. Önce bu iş için düşünülen yeri gezip gördü. Hakikaten bu yer ihtişamlı bir câmi inşâsı için en uygun bir yerdi. İstanbul ortası sayılabilecek bir tepe yer olan bir düzlükteydi.

Kısa zamanda proje hazırlıklarını tamamlayarak inşaata başladı. Projeyi bir külliye olarak plânladı. Bu külliyede câmiden başka bir medrese, sıbyan mektebi, imâret ile bir türbe plânlamıştı. İmâret, fakir kimselerin bedâva karınlarını doyurdukları bir aşhâne demekti. Külliyenin ilk bitirilen eseri **Şehzâde Mehmed** Türbesi oldu. Eşsiz güzellikteki bu türbenin içine sarı, yeşil ve beyaz çinilerle tezyin olunarak âdeta bir "**cennet bahçesi**" görünümü kazandırılmıştı. Türbe sekizgen olarak inşâ edilmiş ve üzeri tek bir kubbe ile örtülmüştü. Düz saçaklı revaklı bir girişi vardı. Dış kaplamalar üzerindeki kaplamaların zerâfeti emsâlsizdi. Bu güzel türbeyi pek beğenen Padişah, oğlu **Şehzâde Mehmed**'in sandukası üzerine gerçek büyüklükte taht koydurdu.

Külliyenin câmi ve medrese gibi diğer parçalarının tamamlanması 1548 yılına kadar sürdü. **Sinan**, bu arada vefât eden **Barbaros Hayreddin Paşa**'nın Beşiktaş sahilindeki mezarı üzerine de enfes bir türbe inşâ etti.

Şehzâde Mehmed külliyesi o güne kadar inşâ edilmiş olan eserlerin hepsinden daha mükemmeldi. Yerden 37 m. yükseklikteki ana kubbe çepeçevre dört yarım kubbe ile takviye edilen mekânın her istikamette genişlemesi sağlanmıştır. İkişer şerefeli olan iki minarenin gövdeleri kabartma motiflerle süslenmiş ve

böylece eşsiz bir güzelliğe büründürülmüştü.

Bu külliyenin inşâsında **Sinan**'ın o engin dehâsını aksettiren o kadar incelik sergilenmişti ki, bunların pek çoğu ancak bu san'ata vâkıf insanların kavrayabileceği hususlardı. Fakat sıradan bir insanın bile göz zevkini tatmin edecek bir mükemmelliğe sahipti. Bazı husûsiyetleri ise ancak bir bilen anlatırsa kavranabilecek cinstendi. Meselâ **Sinan, Şehzâde Câmii**'nde akustik ve hava sirkülâsyonunu (dolaşımını) öyle güzel düzenlemişti ki fil ayaklarını yere yakın bir yerinden bir baca ağzı gibi boşluk bırakılmış o koca sütunlar o zaman mumla aydınlanan câmiin isini bir baca gibi yükseltiyor ve bu is mürekkep yapımında kullanılmak üzere dışarıda "**is odası**" denilen bir mahalde toplanabiliyordu.

Ayrıca câmi tabanında yılanvâri su yolları yapılmıştı. Burası yazın soğuk, kışınsa sıcak su dolaştırılarak bugünkü zemin kaloriferi gibi yazın serinleme kışınsa ısıtma sağlanıyordu. Sadece câmi değil külliyenin diğer eserleri de böyle hatır ve hayale gelmez harika bir sûrette zevk ve zekâ eserinin bir nev'i meşheri (sergisi) gibiydi.

Bu külliyenin çevre duvarının güney doğudaki köşesine bir buçuk metre kadar boyunda bir somaki mermer koydu. Bir metal mil üzerine oturtulan bu sütun parmakla hafif bir dokunma ile dönüyordu. Bunun ne olduğunu bir teftiş esnasında soran Padişah'a **Sinan** şu izahatta bulundu:

"- Efendimiz!." dedi. "Bu sütunun bulunduğu nokta İstanbul'un ortasıdır!." Tabii bununla Suriçi İstanbul'unu kasdediyordu. Sonra da şunu ilâve etti:

"- Görüldüğü üzere bu sütun hafif bir kımıldatma ile dönmektedir. Zeminde bir çökme veya kayma olduğu zaman bu sütun eğrilen zemin üzerinde dönmez!. Böylece inşaat ağırlığı ile zeminde bir çökme vaki olup olmadığı bu sütun sayesinde ilelebed kontrol edilebilir."

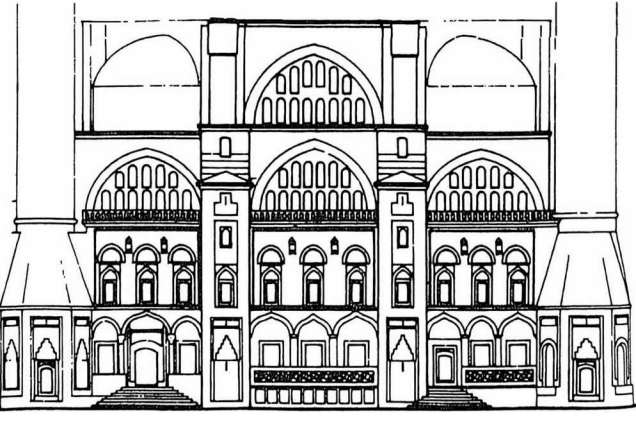
Padişah, verilen bu izahattan fevkalâde memnun kalarak **Sinan**'a teşekkür etti.

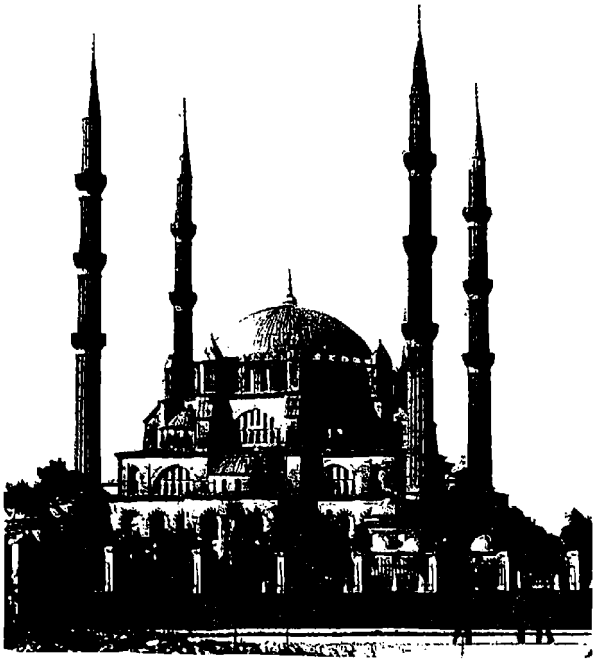
Külliye 1548 yılında tamamlandığında resmî bir merâsimle açılışı yapıldı. Padişah, kalabalık bir paşalar gurupu ile bu açılışta **Sinan**'ın neyi niçin ve ne tarzda yaptığını izah eden konuşmasını dinledikten sonra:

"- Bravo mimarbaşı!.. Mesleğinde gerçekten mâhir bir ustaymışsın!.." deyince **Sinan** mahcûbiyetle koca kavuğunu hafifce öne eğerek:

"- Hayır Efendimiz!.." dedi. Bendeniz henüz usta olamadım! Acizleri belki bir çırak sayılabilirim. Bu mütevâzi(!..) külliye de belki bir "**çıraklık eserim**" sayılabilir!.."

Sinan'ın tevâzu sebebi ile söylediği bu söz aslında bir gerçeğin ifadesiydi. Zira O, bu külliyede göstermiş olduğu kabiliyeti daha sonra kat kat aşacak ve bu muazzam külliye O'nun "**Mimarîde Zirveye Giden Yolda Bir Çıraklık**" tecrübesi veya eseri sayılacak ve tarihe o sûretle geçtiği görülecekti.

VI
CİNNET Mİ YOKSA DEHÂ MI?!

Genç yaşta ölen **Şehzâde Mehmed** adına yaptırılan külliye biter bitmez **Kanûnî Sultan Süleyman**, **Sinan**'ı huzuruna celbettirip O'na bu sefer kendi adına oğlununkinden daha muhteşem bir külliye inşâsı tâlimatını verdi. Sinan, Şehzâde külliyesini inşâ ederken en seçkin san'atkârlardan müteşekkil geniş bir kadro kurmuştu. Hassa (Padişah'a âid) Mimarlık Dâiresi mimar, neccar (ahşap ustası), taş işlemecisi, hattat ve tezyinatçı (süsleme san'atkârı)larla devletin en kalabalık dâirelerinden biri haline gelmiş bulunuyordu. Meselâ Hattat **Karahisarî** ve O'nun talebesi olan **Hasan Çelebi** ile çini tezyinatçısı **Kara Memi** bu kadroda yer alan ve san'atlarının zirvesinde olan kimselerdi. **Sinan**, bu san'atkârlar toplulu-

ğunun en büyük âmiri olan "**Sermimârân-ı Hassa**" idi. Teklif edilen külliyeyi Padişah'ın ümid ve hayal edebildiğinden daha mükemmel bir sûrette inşâ edebilmek husûsunda hem kendine ve hem de ekibine güveniyordu. Bu itminan ile,

"- Efendimiz!.." dedi. "Merak buyurmayınız! Allah'ın izni ile, size Dünya'da bir eşi ve benzeri olmayan Cihan Padişahı'nın şânına yakışacak bir külliye inşâ edeceğim. Yeter ki; siz isteyin!" dedi.

Padişah O'nun kendine güvenmesinden ziyâdesiyle memnun olarak:

"- İnşallah!.. İnşallah!.." dedikten sonra bu maksadla tercih ettiği yer hakkında şu izahatta bulundu:

"- Ben!" dedi "Külliyemiz için Saray-ı Atîk (eski saray) yakınındaki Haliç sırtlarını düşünüyorum!"

Sinan:

"- Merkeze oturtacağımız câmi-i şerifin şu "**Belde-i Tayyibe**"nin (İstanbul'un) her tarafından bütün ihtişâm ile nümâyan olması (görülebilmesi) bakımından bu mekân tercihiniz fevkalâde isâbetlidir. Fakat..." deyince Padişah:

"- Fakat ne?!" diyerek O'nun sözünü kesti.

Sinan, cevap bekleyen Padişah'a:

"- Fakat Efendimiz!.. Burası bir sırtüstüdür. Câmi-i Şerifi biraz geride inşâ edersek zemin sağlamlığını temin etmekle beraber manzarasını zayıflatırız. Hemen sırt üstüne inşâ edersek de bu sefer kale duvarları gibi istinat duvarları inşâ etmek gerekecektir ki; bu da mâliyeti artırır!" dedi.

Padişah:

"- Mâliyeti düşünme!.. Eserin ihtişam ve güzelliği kadar aynı zamanda sağlam olsun da neye mâl olursa olsun!.. Bunu düşünme! Tabii bu sözüm, senin

gereksiz harcamalarda israfa kaçmana cevaz vermek demek değildir!.." deyince **Sinan**:

"- Pekalâ Efendimiz!.. O halde bendenize izin verirseniz gidip arazide bir inceleme yapayım!" dedi.

Padişah:

"- Çıkabilirsin!.." mânâsında ayağa kalkınca Sinan kandilli temennâlarla huzurdan çıkıp ekibinden bazı adamları beraberine alarak bahsi geçen araziyi incelemek üzere inşaatın düşünüldüğü mahalle gitti.

Burası hakikaten bir külliye inşâsı için en uygun bir yerdi. Lâle Devri şâirlerinden **Nedim**'in:

"Bu şehr-i stambol ki bî misl-u behâdır

"Bir sengine (taşına) yekpâre Acem mülkü fedâdır"

dediği İstanbul'da burası bir pırlanta yüzük taşı gibi görünecek bir yerdi.

Sinan, burada birkaç noktada derin kuyular açtırarak zeminin sağlamlık derecesini anlamaya çalıştı. Bunu yaptıktan sonra da büyük ve emsâlsiz bir kompleks olarak külliyenin plânlarını çizmeye başladı. Câmi, medreseler, dârüşşifâ, imâret, tabhâne, hamam, dârülkurra ve dükkânlardan ibâret olarak büyük bir beşerî faaliyet merkezi olarak bu külliyenin plânını ortaya koydu. Medreseleri evvel(birinci), sâni(ikinci), sâlis(üçüncü) ve râbî(dördüncü) olarak dört ayrı bölüm hâlinde plânladı. Câmi duvarının kuzey köşesinden başlayıp dördüncü medrese ve hamamın karşısındaki avlunun altındaki yolun nihâyetine dükkânlar yerleştirerek bunlarla Haliç cihetinden aynı zamanda bir istinad duvarı hâlinde kompleksi bir kayma ve zelzeleye karşı emniyete aldı.

Bununla da kalmayarak câmi-i şerifin temellerini içlerinde bir insanın rahatça dolaşabileceği bir ızgara şeklinde çizdi ki; zelzele(deprem) tehlikesine karşı

aldığı asıl tedbir buydu. Gerçekten bu temellerdeki yollardan, Süleymaniye'nin bütün müştemilâtına su taksim eden haznelere gidildiği gibi, câmi tabanının orta kısımlarında bu yollar üzerine, ahşap kapaklı menfezler açılarak bir tür "**klimatizasyon**" sağlanmıştır. Günümüzde ne yazık ki bunların bir kısmı iptal edilmiş, mevcudların üzeri de taş kapaklarla örtülmüş vaziyettedir. Kapak açıldığı zaman meydana gelen hava cereyânı hayret vericidir. Temellerde taş kısmın alt kotunda, ahşap ızgaralarla takviye edilmiş 70-80 cm. kalınlığındaki "**horasan**" bir **hatıl** olarak bütün temel sistemini dolaşır. Binânın depreme dayanıklılığını sağlayan bu temel şekli mimarî tarihinde bir ilkti.

Ayrıca **Sinan** o yüksek dehâsıyla bu plânda câmi-i şerifi öyle çizmişti ki; yerden kubbe alemine iki yandan birer çizgi çekildiğinde bu çizgiler arasında hâsıl olan açı 52 derece olmaktaydı. Bir insan eline bir avuç kum alıp da bunu yavaşça yere boşalttığında bu kumun yerçekimi tesiriyle zeminle teşkil ettiği piramidin tepe noktasında hâsıl olan açı da 52 derecedir. Bu bir tabiat kanunu olup binayı depreme karşı mukavemet kazandıran diğer bir hususdu ki, bu da o zamana kadar bilinen bir şey değildi.

Plânladığı câmi, zeminden itibâren tedricen yükselerek ana kubbeye ulaşmaktaydı ki, bu "**kesretten vahdete ve vahdetten kesrete**" intikalin müstesnâ bir ifadesiydi. Bina dâhilindeki hesap ve tenâsüp incelikleri ise, hayal yetmez bir seviyedeydi.

Sinan'ın **Sâî Çelebi**'ye söyleyip yazdırdığı "**Tezkeretü'l-Bünyan**" da Süleymaniye Câmi-i Şerifi hakkında:

"...ve ol câmi-i şerifin kıbâbları, deryâ-yı letâfetin hababları gibi zeyn olup, kubbe-i âlîsi, âsûmân-ı

gîrdar ve âlem-i zernigârı üzerinde mihr-i pür-envâr gibi rûşen u bedîdâr ve **minâreler ile kubbe**, kubbetü'l-İslâm olan **Habib-i Muhtâr ile misâl-i cihânyâr vâki olmuş idi**." denilmektedir. Buna göre minâre ve kubbe ölçüleri incelenince; dört minârenin kürsüleriyle beraber olan toplam ölçülerine alemle beraber kubbe derinliği ilâve edilirse, ebced hesabıyla "cihânyâr"(dört büyük halife) kelimesinin karşılığı olan "420 arşın" rakamı elde edilir. 112 arşın olan kubbe çevresinin dörde bölünmesi ile karşımıza çıkan rakam ise "**Habib**"(sevgili) kelimesine tekabül eden "28"dir. Minârelerin görülen silûeti, kürsü üstünden aleme kadardır. Görünen silûetlerin mesâfeleri kubbeye yakın minarelerinde olmak üzere "**Muhammed**" isminin karşılığı olan "92" arşındır. Avlunun köşelerinde yer alan minarelerdeki bu ölçü ise, "**Allah**" isminin karşılığı olan 66 arşındır. Aynı şekilde "**Lâle**" kelimesinin ebced karşılığı 66 olduğundan lâle motifi Osmanlı eserlerinde çokça kullanılmıştır.

Yine **Sinan** aynı eserde diyordu ki:

"Oldu Kâbe bu câmi-i mevzûn
Çâryâr oldu ânda çâr sütûn
Çâr rükn üzre hâne-i islâm
Çâryâr ile buldu istihkâm
Umarım ola bende-i zâre
Bunların yüzü suyuna çâre"

Bu mevzun (ölçülü) câmi, Kâbe'ye misâl oldu, burada dört sütun üzre istihkâm oldu, diyor ve dört ayağı cihânyâr-ı güzine nispet ediyor. "Ol câmi-i şerifin kübabları (kubbeleri) deryâ-yı letâfetin (letâfet deryâlarının) hababları gibi (habbecikleri gibi) zeyn olup kubbe-i âlîsi (yüce kubbesi) âsumân-ı girdâr ve âlem-i zernigâr –ı üzerinde mihr-i pür-envâr (nurlar saçan bir Güneş gibi) rûşen-i bedidâr ve minâreler

ile kubbe, Kubbetü'l İslâm olan Habîb-i Muhtar ile misâr-ı ciharyâr vâkî olmuş idi." Yani Habîb-i Muhtar Efendimiz'in isimleri ile ciharyârın isimleri burada vâkî oldu, diyor.

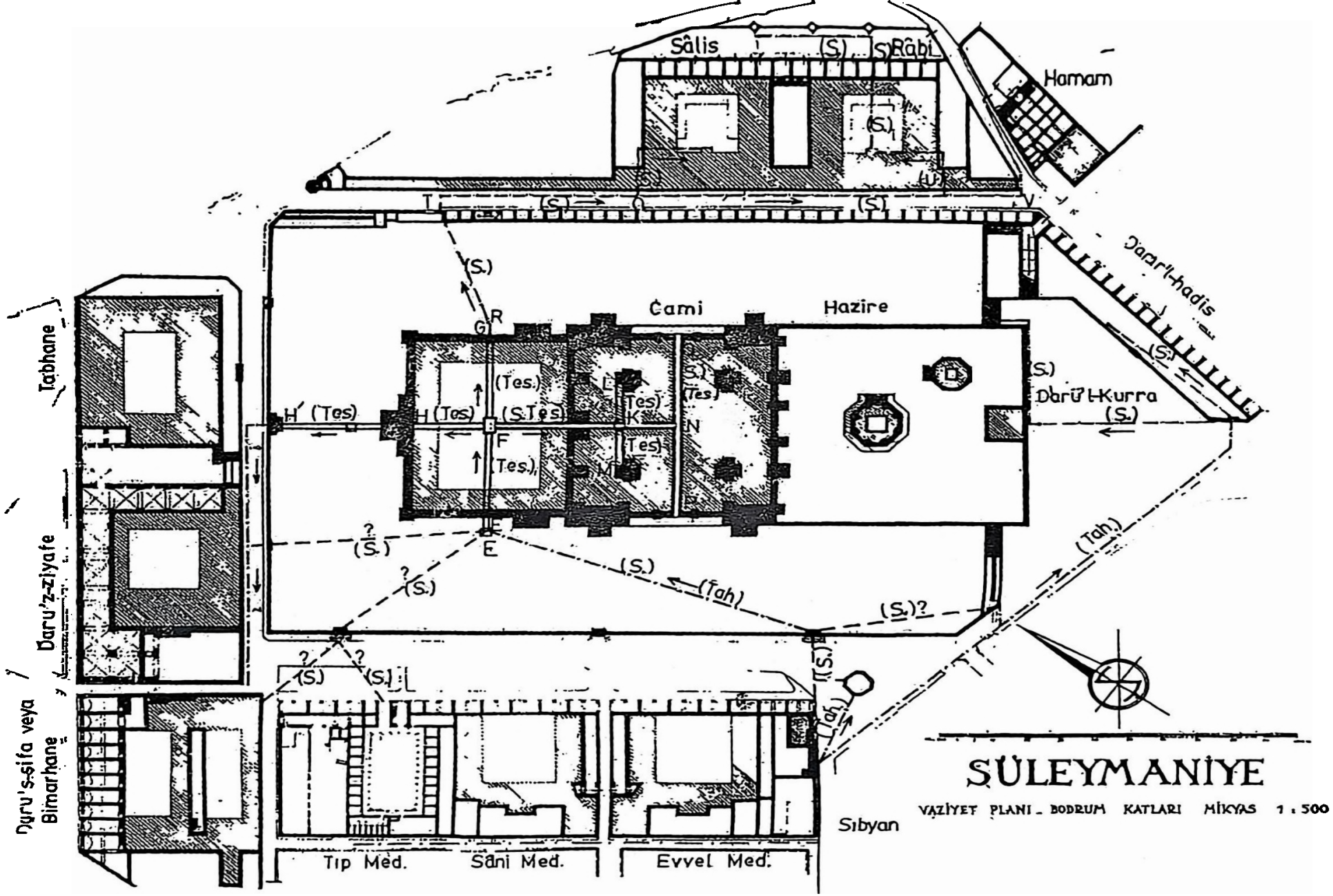
Bu külliye nâmına inşâ edilecek olan **Kanûnî Sultan Süleyman "Onuncu Osmanlı Padişahı"** olduğundan dört zarif minareye tam on adet şerefe kondurdu. Minarelerin yüksekliği ile gövde kalınlığı arasında öyle bir tenâsüb (orantı) tesis etti ki, hem sağlamlık ve hem de zarafet intibaını birlikte muhafaza etti. Eğer gövde kalınlığını bu halde tutup, boylarını biraz daha uzun çizse idi, minareler yıkılacakmış gibi zayıf görülürdü. Aksine boyu bu hadde tutup gövdeyi kalınlaştırsa bu defa da zarafeti feda etmiş olur, minareler kaba görünürdü.

Bir doğrunun en güzel bir nisbette ikiye bölünebilmesine **"altın oran"** denilir. Bu ise 1,618'dir. Bu nisbet, insan ve nebat tabiatteki bütün güzel şekillerde mevcuddur. Bu sebeble buna **"ilâhî rakam"** veya **"altın kesit"** denilir. **Sinan**, Süleymâniye'de sütunların yüksekliğinde ve birçok yerinde binâ yüksekliğine göre bu oranı hep koruyarak eserini meydana getirmiştir.

İnşaat devam ederken bir vak'a oldu ki; **Sinan**'ın psikolojik temâyüllere ne derece riâyet ettiğini göstermesi itibâriyle harika bir misâldir. Şöyle ki; bir gün **Sinan**'ın emrindeki mimarlardan biri inşaata gelirken câmi civârında **"birdir bir"** oynayan mahalle çocuklarından birinin arkadaşlarına söylediği şu sözlere kulak misafiri oldu. O diyordu ki:

"- Arkadaşlar! Bakın bakın!.. Şu bizden tarafa olan minâreyi nasılda eğri yapmışlar. Vallahi bu minâre çok geçmeden yıkılır!.."

Mimar inşaata vardığında işittiği bu sözleri

Süleymâniye Külliyesi'nin plânı

Sinan'a nakledince O:

"- Gel benimle!.." diyerek o çocukların yanına gitti ve:

"- Güzel çocuklar!.. Siz bu minârelerden birinin eğri olduğunu fark etmişsiniz!.. O hangisidir?!" diye sordu.

Çocuklardan elebaşı olduğu anlaşılan büyükçe birisi öne çıkıp:

"- Nah işte şu minâre!.." diyerek sağ taraftaki ön minâreyi gösterdi.

Sinan:

"- Belki de haklısın!.. Bir kere de ben bakayım!.." diyerek elindeki aletlerle kâh yere yatarak kâh da ayakta bu minâreyi güya inceledikten sonra çocuklara dönüp:

"- Vallahi siz çok haklısınız!.. İyiki erken fark etmişsiniz. Geliniz şimdi onu doğrultalım!.." dedi.

Sonra da bu komik hâdiseyi şaşkınlıkla seyreden mimara dönerek:

"- Koş, amelelere söyle, onlardan birkaçı yükseğe taş çıkarmak için kullandığımız halatlardan kuvvetli ve uzunca birini alıp buraya gelsinler!" tâlimatını verdi.

Sinan yanına gelen amelelerin getirdikleri uzun halatla birkaç işçiyi o minârenin şerefesine çıkarttı. Bir ucundan minârenin gövdesine sarılıp bağlanan bu halatın diğer ucu aşağıya sarkıtıldı. Bu ucu yerdeki ameleler alıp geriye açıldılar. **Sinan** çocuklara:

"- Hadi bakalım!.. Siz de halata sarılın da hep birlikte minâreyi doğrultalım!.." dedi.

Çocuklar denileni yapınca **Sinan**, elebaşı olan çocuğa:

"- Evlâd!.." dedi. "Sen de şu noktada durup minarenin doğrulup doğrulmadığını gözetle! Fakat dik-

kat et, doğrultalım derken fazla çekip aksi istikamete eğriltmeyelim!.."

Sonra da:

"- Çekin!.." diye bağırdı.

Amelelerle çocuklar hep birlikte halata asıldılar. **Sinan** ikide bir gözcü çocuğa:

"- Tamam mı?!" diye soruyordu. Çocuk da:

"- Biraz daha, biraz daha!.." diyordu. Nihâyet,

"- Hooop!.. Durunuz, fazla çekmeyin, düzeldi!.." deyince, **Sinan** yardımlarından dolayı çocuklara teşekkür etti. Amelelerden birini daha önce çarşıya koşturup birkaç okka ceviz aldırmıştı. Onları çocuklara vererek:

"- Alın bunlarla oynayın!.. 'Birdirbir' oyununu bırakın. Birbirinizin sırtından atlıyorsunuz!.. Düşüp bir yerinizi incitirsiniz!.." dedi.

İnşaata dönüldüğünde mimar:

"- Ağam bu ne işti?!" diye sual edince **Sinan**:

"- Kardeş!.." dedi. "Çocukların bu sözü şüyû bulsa bu minârenin eğri mi doğru mu?! Olduğu bilinmeden öyle şöhret bulacaktı. Yanlışı doğduğu kaynakta düzelttim!.. İşte hepsi bu kadar. Çocuğa karşı çocukça bir tedbir!.." diyerek durumu izah etti.

Bu benzeri hâdiselerle devam eden inşaat gâyet yavaş ilerliyordu. Gerçekten plân bitirilip de temel atıldığı zaman aradan üç yıla yakın bir zaman geçmiş bulunuyordu. Padişah ise, başkumandan olarak katıldığı seferlerden fırsat buldukça inşaat mahalline gelip yapılmakta olan işleri tâkip ediyordu.

Her seferinde çalışmaların yavaş ilerlemesinden şikâyet ediyor ve zaman zaman da mimarbaşı'ya karşı târizlerde bulunuyordu. **Sinan**, Padişah'ı teskin etmekte acze düşüyordu. Zira O meydana getireceği eserin eşsiz olması için gece gündüz ekibiyle çalış-

makla beraber, artık meşhur olmuş bulunduğundan aynı zamanda başka câmilerin yapılışına da nezâret ediyordu. Zira paşalar da O'nun nezâreti altında kendileri adına birer câmi veya medrese yaptırmak veya konaklarını tâmir ettirmek için Mimarbaşı'ya karşı otoritelerini kullanmak husûsunda birbirleri ile yarış halinde idiler.

Ayrıca **Sinan** bu külliyenin plânı üzerinde aylar harcamış, yüzlercesini yırtıp daha mükemmel bir başkasını hazırlamak üzere bir hayli zaman harcamıştı. **Sâi Çelebi**'nin eserinde **Sinan**, bu bu gecikme ondan doğan Padişah'ın şikâyetlerini şöyle anlatmaktadır:

"Saadetlü padişah Edirne'de iken **Ferhad Paşa** Sarayı binâ olundu. Ve ümerâ (âmirler) ve küttâb (kâtipler) her biri binâ bahânesiyle kendi ğamhânelerin (evlerini) tâmir eylediklerine binâen binâ geç olması sadedinde erbâb-ı nifâk ittifakla ğaraz-âmiz tahrir idüp bu binâ zamanında binâ olunan hâneler câm-i şerif tetimmâtındandır, dirler. Ol ma'nâdan sual emin-i binâ olan kimseden olur. Lâkin bu hakîr içün "Binâyı kara çamurdan çıkarmağa kâdir değildir. Aybı zâhir ola" deyu ba'zı ahmaklar kubbenin durmasında şübhe vardır. Harif ana hayrândır. Hemân günün geçirir, tedârikden kalmış sevdâ galebesiyle cünûn vâdîsine varmışdır, didiler"

Çünkü o sırada **Sinan**, **Gülruh** adındaki ilk hanımı ile evlenmiş, O'ndan **Mehmed** adında bir evlâdı Dünya'ya gelmişti. Hanımını ve bu ilk çocuğunu çok seviyor ve fırsat buldukça evinde vakit geçiriyordu. Âşıkane bağlı bulunduğu hanımı **Gülruh**'un bir dediğini iki etmiyordu. Köşkünü tâmir ettirmek veya kendi adlarına bir hayır eseri inşâ etmek isteyip de **Sinan**'dan muvafakat cevabı alamayanlar, O'nun bu

âilesine bağlılığını elindeki işi **"sevda galebesi"** ile geciktirmekte olduğu yolunda O'nun hakkında tezvirat yapıyorlardı. O sırada ise inşaat başlayalı yedi seneye yakın bir zaman geçtiği halde hâlâ bitirilememişti. Külliye'nin daha birçok eksiği vardı.

Kanûnî Sultan Süleyman yaptırmakta olduğu câmi-i şerifin gecikmesinden dolayı gazaplı (kızgın) olduğu zamanda bir gün âniden inşaatı kontrol için geldiğinde bir de ne görsün; Mimarbaşı mihrabta oturmuş nargile tüttürmekte değil mi?! Öfkeyle bağırdı:

"- Mimarbaşı, bu ne haldir?!"

Halbuki **Sinan**'ın içtiği nargilede tömbeki yoktu. O sadece şişedeki suyu fokurdatmakta, kapı eşiğine kulağını dayayan yardımcılarına nargilenin fokurdamasını dinleterek câmiin akustiğini kontrol etmekteydi. Bu akustiği takviye için kubbenin eteklerine içi boş küpler yerleştirmişti.

Durumun kendisine izah edilmesiyle sâkinleşen Padişah, yüksek kubbenin kenarlarında nazarlık gibi asılı duran birkaç askıyı göstererek:

"- Bunlar da ne?!" diye sorunca, **Sinan**:

"- Efendimiz!.." dedi. "O gördükleriniz birer tül kese içinde muhafaza edilen Devekuşu yumurtalarıdır. Bu kubbe elli üç metre yüksekliğindedir. Çapı ise 26,5 metredir. Şâyet orada örümcekler ürerse temizlenmesi müşkil olur. Halbuki örümcekler devekuşu yumurtası olan bir yerde yuva yapmazlar. Bunlar oraya bu sebeple konulmuştur.!"

Padişah bunu bilmiyordu. Bu sûretle öğrendiğine memnun oldu.

Sinan daha sonra Padişah'a **"İs odası"**nı göstererek 275 dev kandille aydınlatılacak olan bu câmi-i şerifte islerin toplanıp mürekkep yapılmakta kullanıl-

ması için nasıl bir hava koridoru tesis etmiş olduğunu izah etti.

Aldığı izahattan memnun olan Padişah, Saray'a döndü. Fakat yine de inşaatın gecikmesinden canı sıkılıyordu.

Sinan bu durumu anlatmaya şöyle devam ediyor:

"Oldı efkâr ile meğer seydâ
Kıldı muhtell dimağını sevdâ

Pâdişah'dan ki ihtimâm olmaz
Şübhe yokdur bu iş tamâm olmaz

Budurur şimdi cümle kavl-i enâm
İki yılda be-ceyyid ola tamâm

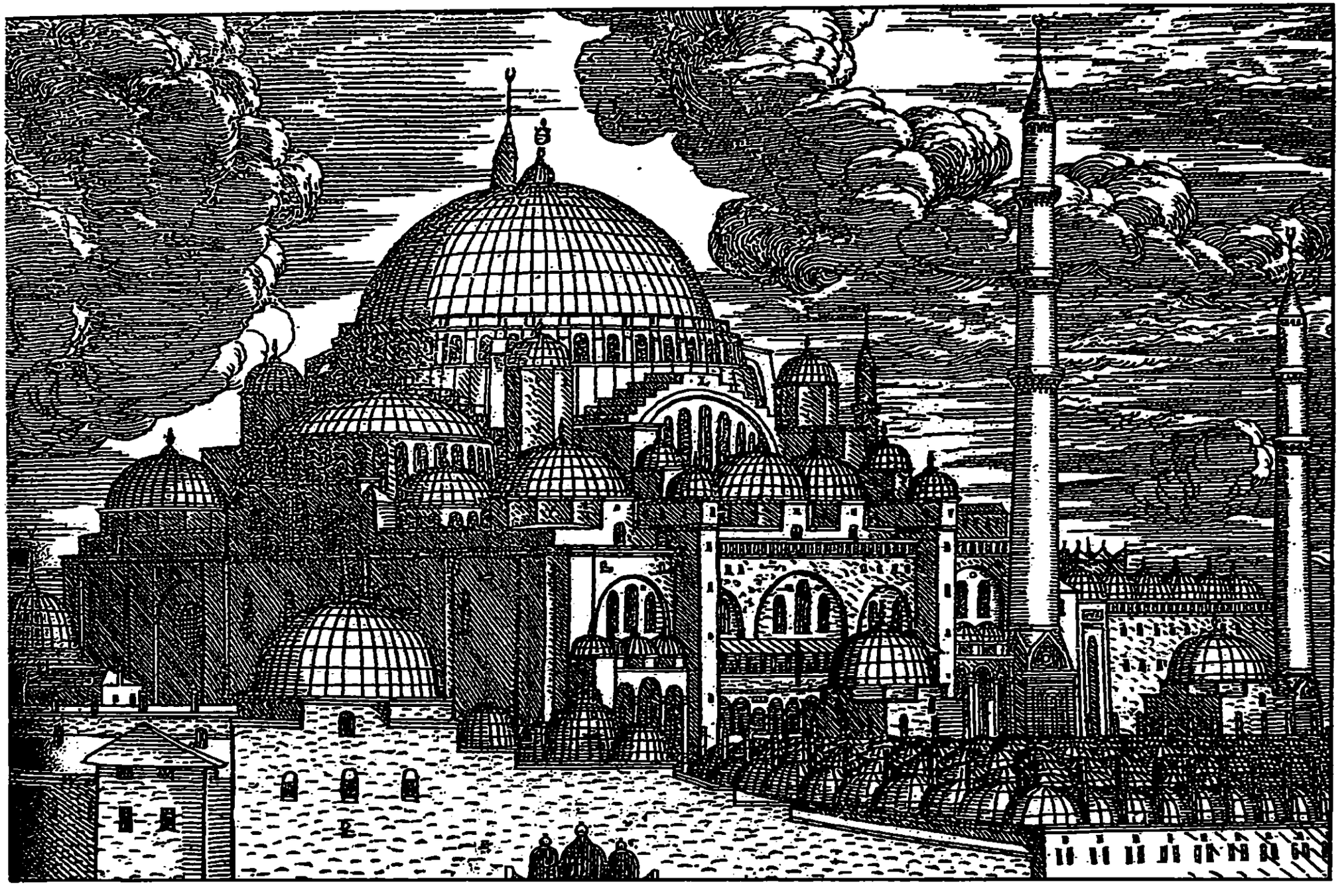
Dikkati oldı ise serikârın
Bâkî ferman cenâb-ı hünkârın

Çünki şeh bu cevâbı gûş eyler
Dili derya-misâl cûş eyler

İsteyüp at ğazabıla şâh-ı cihân
Hiddet ile olur binâya revân"

Bu hakîr dahi bu ahvâlden gâfil mermerciler kârhânesi (iş yeri) olan mahalde mihrâb-ı şerifin ve minber-i münifin tarh ve taksiminde iken saâdetlü pâdişah geldiler. Edeble selâmlayup makâm-ı hürmetde durdum. Merhum ve mağfûrun leh rûy-i celâl (öfkeyle) ile bu hakîr zaifü'l-hâlden ol binâların ahvâlinden suâl idüp:

"- Niçün benim câmiim ile mukayyed ol-

Süleymâniye Câmii gravürü

mayıp mühim olmayan nesneler ile ta'til-i evkât eylersin?(vakit geçirirsin.) Ceddim **Sultân Mehmed Hân** mi'mârı sana numûne yetmez mi?" didi ve,

"- Bana bu binâ ne zamanda tamâm olur, tîz haber vir! Yoksa sen bilirsün!" didiler.

Çünki bu şiddet ü hiddetle pâdişâh-ı cihân-penâhda kemâl-i ğazabı müşâhede eyledim. Bu mûr-i zaîfü'l-hâl mebhût ü lâl oldum (sustum). Âhir kudretu'llah ile lisânıma bi-lâ-tereddüd bu cârî oldı ki:

"- Saâdetlü pâdişâhımın devletinde iki ayda inşâallahü taâlâ tamâm olur"

Tekrar suâl buyurduklarında ağalar dahi:

"- Mi'mâr ağa saâdetlü pâdişah ne buyururlar işidir misin?! Bu binâ kaçan (ne zaman) kapusı kapayu tamâm olur?" didiler.

Hâzır olan ağaları merhûm şâhid dutup:

"- Mi'mâr hele iki ay olunca tamâm olmazsa seninle söyleşürüz!" deyüp Serây-ı Hümâyûn'larına revân oldılar.

Serâya vardıklarında hazîne-dâr-başıya ve sâir ağalara buyururlar ki:

"- Mi'mârın cünûnı (delirmesi) zâhir oldı. Hiç iki ayda bir nice yıllık kâr (iş) mümkin midir? Herif başı korkusundan aklını aldırdı. Çağırup siz de suâl idiniz, görün ne cevâb virir. Eğer halt-ı kelâm iderse binâ ahvâli müşkil olur" diye buyururlar.

Ol mahalde hakîre âdemler gelüp serây ağaları da'vet iderler deyü. Ale'l-acele Serây'a vardım. Yine ağalar binânın ne zamânda tamâm olması mümkindir, deyu suâl buyurduklarında,

"- Pâdişâh hazretlerine iki ayda tamâm olur, deyu cevâb virdim. Şâhid dutdılar. İn-şâallâhü taâlâ iki ayda tamâm idüp sahife-i rüzgârda bir nâm koyam" didim.

Kıt'a

Işk-ı şîrîn ile başa iledübdür kârı
Kesdiği dağı taşı seyr idiniz Ferhâd'ın

Cân virüp cân eridir mihnetle san'atına
Her kaçan iş başına düşe eğer üstâdın

Bu nev'a (şekilde) cevâb virince ağalar pâdişâh-ı âlem-penâha arz idüp dirler ki;

"- Pâdişâhım herife gayret düşmüş. İnşâallâh akl oldur, bu ihtimâm ki; bunda vardır, an-karîb (yakında) câmi-i şerifinizde namaz kılınmak nasîb ola"

Hakîr ne kadar binâ ve senk-tıraş bîkâr ve evbaş var ise muhkem tenbih idüp yarar mu'temedler koyup ve götüriye kâbil olan işleri köşe köşe kâbil olan üstâdlara götüri virüp, her birine kol kol virüp bir uğurdan yarar ve kâr-güzâr (iş görür) âdemler koyup leyl ü nehâr (gece gündüz) bir ân ve bir saat karâr eylemeyüp demürli asâ ile perkâr-vâr kubbenin merkez ve medârın devr idüp bir haftadan sonra bir gün saâdetlü pâdişâh seyr-i binâya gelüp;

"- Mi'mâr, nice kavl ü karârında ber-karâr mısın?" deyü istifsâr buyurduklarında:

"- Biavnillâhi'l-meliki'l-ğaffâr ol günden iki ay olunca saâdetlü pâdişâhımın himmeti ile câmi-i şerifin bi't-tamâm kapusın kapayup mefâtîh-i ebvâbın (kapıların anahtarlarını) dest-i şerif-i kâm-yâblarına vâsıl idem" Didim.

Yine ağaları cem' idüp şâhidlerin tecdîd eyleyüp Serây-ı Hümâyûn'larına revân oldılar.

Kıt'a

"Pâdişâhın devletinde cehd idüp
Eyledim her kûşesin nakş u nigâr

Hem serî ü hem lâtif ü bî-bedel
Az olur anı bilür üstâd-ı kâr"

Dâimâ Hakk sübhânehü ve taâlâ dergâhına tazarru' ve niyâz idüp şâm ü sehar (akşam, sabah) pür-sûz u güzâr ol Cenâb-ı kâzıye'l-hâcâta (Allah'a) münâcât idüp dir idim:

Münâcât

"İlâhî binbir adın hürmetiçün
Habîbin Mustafâ'nın izzetiçün

Tapuna kurbetiçün enbiyânın
Künûz-ı sırrı içün evliyânın

Ziyâd it pâdişâhın devletini
Adeviyye fırsatını nusretini

Bana tevfîkını hem-râh u (yoldaş ve) yâr it
Esâsın bu binânın üstüvâr it!"

Pes Hakk sübhânehü ve taâlânın avn ü inâyeti ve pâdişâhın himmeti ile iki ay tamâm olunca aslâ bir köşe kalmayup kapu-yu binâ tamâm oldı. Mihr-i cihân-tâb-misâl matla-ı saâdetden pâdişâh-ı cihân penâh zâhir olup miftâh-ı münif bâb-ı şerifi duâ eyleyüp mübârek dest-i şeriflerine virdim.

"Hamdü li'llah pâdişâhım Hakk sana
Eyledi bir câmi-i âlî binâ

Al bunı miftâh-ı beytü'llâhdır
Reh-nümâ-yı sâlik-i âgâhdır

Bâbının her mısraıdır bir kitâb
Bundan olur sana lâ-büdd (şüphesiz) feth-i bâb"

Saâdetle miftâhı dest-i mübâreklerine virdim. Duâ eyleyüp el kavuşdırıp durdum. Saâdetlü pâdişâh odabaşı tarafına müteveccih olup;

"- Feth-i bâb-ı câmie elyak ve ahrâ (daha lâyık) kim ola?!" didiklerinde

"- Pâdişâhım, mi'mâr-ağa bendeniz pîr-i azîzdir. Bu bâbda cümleden elyak ol emekdâr kulundur." diyince pâdişâh-ı ins ü cân merhûm ve mağfûrun leh **Sultân Süleymân Hân** aleyhi'r-rahmetü ve'l-ğufrân,

"- Bu binâ eylediğin beytü'llâhı sıdk u safâ vü duâ ile yine sen açmak evlâdır." deyü duâ vü senâ ile miftâhı cân u dilden virince niceniz,

"- Ya Fettâh!.." deyüp açdım" diyerek sözünü bitirmektedir!

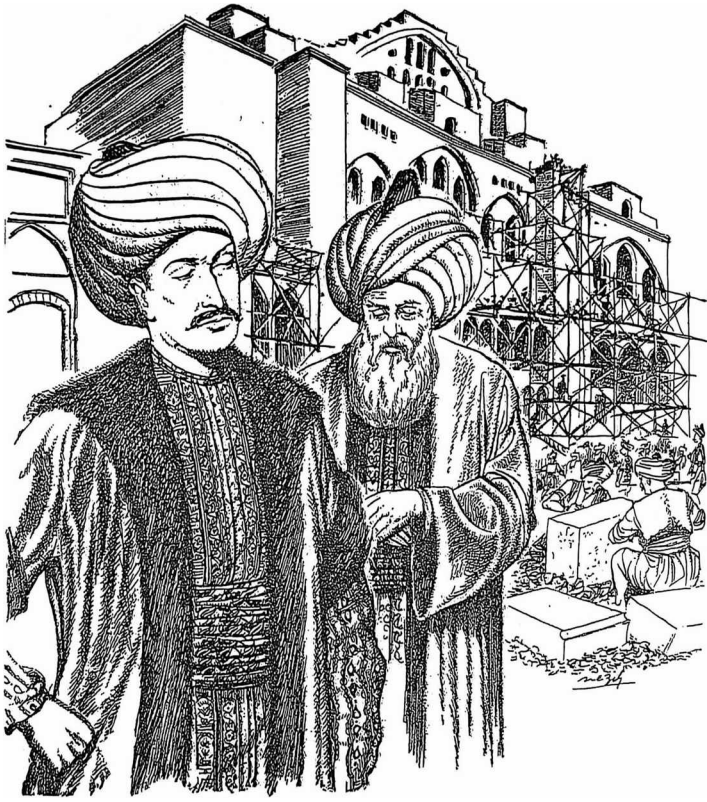
O anda, daha önce **Sinan**'ın bu külliyeyi iki ay zarfında bitirme sözü vermesi üzerine O'nun cinnet getirdiğine hükmetmiş olan Paşalar hayretle kalıp mahcûbiyetle:

"- Mimarbaşı!.. Senden özür diliyoruz! Sen Efendimize bu külliyeyi iki ay zarfında bitireceğini söylediğinde, bunu aklımız bir türlü almadığı sebeple senin "**cinnet**" getirdiğine hükmetmiştik. Sen haklı çıktın, özür dileriz!.." dediler.

O sırada câmi-i şerifin kapısını açmakla meşgul bulunan **Sinan**'a karşı söylenen bu sözleri işiten Padişah, başını Paşalara çevirerek:

"- Hele şükür!.. Mimarbaşı'nın hâlinin bir "**cinnet mi, yoksa dehâ mı?!**" olduğunu anlayabildiniz!" dedi. Fakat asıl, câmi içine girip orada icrâ edilen

san'atın inceliklerine dâir **Sinan**'ın yaptığı izahları dinledikten sonra ortada bir "**cinnet mi, yoksa dehâ mı?!**" olduğunu daha mükemmel bir sûrette kavrayarak kendisine böyle bir eser bırakmak imkânı veren bir mimar ihsân ettiği için Cenâb-ı Hakk'a şükür secdesine kapandı!

Osmanlı'yı bütün medeniyet unsurları ve ihtişâmıyla derinden duyup, onu ölümsüz mısraları ile terennüm eden büyük şâir **YAHYA KEMAL BEYATLI**'nın (1884-1958) Süleymâniye'yi mimarî ve beşerî muhtevâsı ile aksettiren değerli şiiri:

SÜLEYMÂNİYE'DE BAYRAM SABAHI

Artarak gönlümün aydınlığı her sâniyede,
Bir mehâbetli sabâh oldu Süleymâniye'de.
Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi
Yer yer aksettiriyor mâvileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her ân aradan.
Gecenin bitmeğe yüz tuttuğu andan beridir,
Duyulan gökte kanad, yerde ayak sesleridir.
Bir geliş var!.. Ne mübârek, ne garib âlem bu!..

*

Hava boydan boya binlerce hayâletle dolu...
Her ufuktan bu geliş eski seferlerdendir;
O seferlerle açılmış nice yerlerdendir.
Bu sükûnette karıştıkça karanlıkla ışık

Yürüyor, durmadan, insan ve hayâlet karışık;
Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya,
Giriyor, birbiri ardınca, ilâhî yapıya.
Tanrının mâbedi her bir tarafından doluyor,
Bu saatlerde Süleymâniye târih oluyor.

*

Ordu-milletlerin en çok döğüşen, en sarpı
Adamış sevdiği Allâh'ına bir böyle yapı.
En güzel mâbedi olsun diye en son dinin
Budur öz şekli hayâl ettiği mimârînin.
Görebilsin diye sonsuzluğu her yerden iyi,
Seçmiş İstanbul'un ufkunda bu kudsî tepeyi;
Taşımış harcını gaazîleri, serdâriyle,
Taşı yenmiş nice bin işçisi, mimârıyle.
Hür ve engin vatanın hem gece, hem gündüzüne,
Uhrevî bir kapı açmış buradan gökyüzüne,
Tâ ki geçsin ezelî rahmete rûh orduları..

*

Bir neferdir bu zafer mâbedinin mimârı.
Ulu mâbed! Seni ancak bu sabâh anlıyorum;
Ben de bir vârisin olmakla buğün mağrûrum;
Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi;
Kubben altında bu cumhûra bakarken şimdi,
Senelerden beri rü'yâda görüp özlediğim
Cedlerin mağfiret iklimine girmiş gibiyim.
Dili bir, gönlü bir, imânı bir insan yığını
Görüyor varlığının bir yere toplandığını;
Büyük Allâh'ı anarken bir ağızdan herkes

Nice bin dalgalı Tekbir oluyor tek bir ses;
Yükselen bir nakarâtın büyüyen velvelesi,
Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi!

*

Gördüm ön safta oturmuş nefer esvaplı biri
Dinliyor vecd ile tekrâr alınan Tekbîr'i;
Ne kadar sâf idi sîmâsı bu mü'min neferin!
Kimdi? Bânisi mi, mîmâri mı ulvî eserin?
Tâ Malazgird ovasından yürüyen Türkoğlu
Bu nefer miydi? Derin gözleri yaşlarla dolu,
Yüzü Dünyâ'da yiğit yüzlerinin en güzeli,
Çok büyük bir işi görmekle yorulmuş belli;
Hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz
Her zaman varlığımız, hem kanımız hem etimiz;
Vatanın hem yaşıyan vârisi hem sâhibi o,
Görünür halka bu günlerde teselli gibi o,
Hem bu toprakta buğün, bizde kalan her yerde,
Hem de çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde.

*

Karşı dağlarda tutuşmuş gibi gül bahçeleri,
Koyu bir kırmızılık gökten ayırmakta yeri.
Gökte top sesleri var, belli, derinden derine;
Belki yüzlerce şehir sesleniyor birbirine.
Çok yakından mı bu sesler, Çok uzaklardan mı?
Üsküdar'dan mı? Hisar'dan mı? Kavaklar'dan mı?
Bursa'dan, Konya'dan, İzmir'den, uzaktan uzağa,
Çarpıyor birbiri ardınca o dağdan bu dağa;
Şimdi her merhaleden, Tâ Beyazıd'dan, Van'dan,

Aynı top sesleri bir bir geliyor her yandan.
Ne kadar duygulu, engin ve mübârek bu seher!
Kadın erkek ve çocuk, gönlü dolanlar, yer yer,
Dinliyor hepsi büyük hatıraların rüzgârını,
Çaldıran topları ardınca Mohaç toplarını.

*

Gökte top sesleri, bir bir, nerelerden geliyor?
Mutlaka her biri bir başka zaferden geliyor:
Kosva'dan, Niğbolu'dan, Varna'dan, İstanbul'dan..
Anıyor her biri bir vak'ayı heybetle bu an;
Belgrad'dan mı? Budin, Eğri ve Uyvar'dan mı?
Son hududlarda yücelmiş sıra-dağlardan mı?

*

Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor?
Barbaros, belki, donanmayla seferden geliyor!..
Adalar'dan mı? Tunus'dan mı, Cezâyir'den mi?
Hür ufuklarda donanmış iki yüz pâre gemi
Yeni doğmuş aya baktıkları yerden geliyor;
O mübârek gemiler hangi seherden geliyor?

*

Ulu mâbedde karıştım vatanın birliğine.
Çok şükür Tanrıya, Gördüm, bu saatlerde yine
Yaşayanlarla berâber bulunan ervâhı.
Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı.

"Kendi Gökkubbemiz"den

VII
HACI SİNAN

Süleymaniye Külliyesi'nin ilk temel atılışındakinden daha büyük bir merâsimle yani yüzlerce kurban kesilip fakirlere dağıtılmasıyla açılışından sonra **Mihrimah Sultan**, babası Cihan Padişahı'nın huzûruna çıkıp bir ricâda bulundu.

"- Kulunuz kerimenize (kızınıza) evvelce bir vaadde bulunmuştunuz!.. Sanırım onu size hatırlatmanın zamanı gelmiştir." diye söze başlayınca Padişah sordu:

"- Neymiş o sana vaad ettiğim şey!.."

Bunun üzerine **Mihrimah Sultan** şu izahatta bulundu:

"- Üsküdar sâhilinde bir külliye inşâ ettirmeyi murad ettiğimde bu maksadla sâhip olduğum cümle mücevherleri sarf etmek istemiştim de siz "onları başka bir hayır işinde kullanırsın, bu işe yetmezler" demiştiniz!.. Şimdi ben onları siz izin verirseniz kullanacağım. Bir hayır işi buldum!.."

Padişah sordu:

"- Neymiş o hayır işi?!"

Bu sual üzerine **Mihrimah Sultan** şöyle dedi:

"- İşittim ki hacılar Arafat'da susuzluk-

tan çok meşakkat çekerlermiş!.. Vaktiyle Halife **Harunürreşid**'in hanımı **Zübeyde Hanım**'ın tâ Bağdad'dan Arafat'a kadar getirttiği suyun kanalları mürûr-i zamanla (zaman aşımı ile) bozulmuş imiş. Ben bütün mücevherlerimi bu kanalların tâmiri için bezletmek(döküp saçmak) istiyorum!..

Padişah:

"- Sevgili kızım!" dedi. "Sadece Arafat'a su götüren kanallar değil Kâbe-i Muazzama'nın revakları da tâmire muhtaçtır. Ben de Mimarbaşı **Sinan**'ı bu maksadla Hicaz'a göndermeyi düşünmekle beraber Külliye'mizin bitirilmesini bekliyordum!.." dedi.

Bunun üzerine **Mihrimah Sultan**:

"- O büyük bir iş. O'nu siz yaptırınız. Hem Haremeyn'in (Mekke ve Medine haremlerinin) hâdimi (hizmetkârı) ünvanınız dolayısıyla böyle bir iş sizin hem hakkınız ve hem de bir vazifenizdir. Fakat ne olur su yollarının tâmiri işi bendenizin mücevherleri ile yapılsın! Harem muallimesinden duyduğuma göre Peygamber Efendimiz "**Efdalüssadakatı sakkul mâe**" (Sadakaların en hayırlısı su ikrâm etmektir) buyurmuşlar imiş! Ne olur beni bu hayrı işlemekten mahrum etmeyiniz?!" deyince Padişah:

"- Peki, öyle olsun. Kimsenin hayrına mâni olmak istemem!.." dedi.

Bunu duyan **Mihrimah Sultan**:

"- Efendimiz minnet ve şükranlarımı arz ederim. Fakat, bir ricam daha var. İzniniz olursa onu da ifâde etmek isterim!" diyerek sözüne devam ederken Padişah sordu:

"- Arzun kabul olundu. Daha ne istiyorsun?!"

Mihrimah Sultan bu son arzusunu da şöyle izah etti:

"- Mâlum-u şahâneleridir ki Arafat'daki su '**Ayn-**

i Zübeyde' adıyla anıla gelmektedir. İstiyorum ki; yine öyle anılmaya devam etsin. Benim bu hayrımdan Mimarbaşı **Sinan**'ın bile haberi olmasın. Bu ikimizin arasında kalsın! Böylece hayrımın Allah katında daha makbul olacağını düşünüyorum!"

Bu arzusunun da kabul edilmesi üzerine **Mihrimah Sultan**, sonsuz teşekkürlerle babasına veda ederek Harem'e döndü.

Kanuni Sultan Süleyman, bir-iki gün bu meseleyi tartıp döktükten sonra Mimarbaşı **Sinan**'ı huzûruna celbetti ve:

"- Mimarbaşı Ağa!.." dedi. "Sana çok hayırlı bir hizmet kapısı daha açılıyor. Bu belki yaptıklarının en hayırlısı olacak!"

Mimarbaşı, yaptıklarının en hayırlısı olan iş ne ola ki; diye hayretle Padişah'a bakarken, O şöyle devam etti:

"- Seni yakında hazırlanacak '**Sürre Alayı**' ile Hicaz'a göndereceğim. Epeydir nezdime gönderilmekte olan raporlardan anlaşıldığına göre bilhassa Mekke Haremi'nin revakları âcilen tâmir edilmek gerekmekteymiş. Ondan daha âcili ise, Arafat'a tâ Bağdad'dan **Hârunnureşid** zamanında getirilmiş olan suyun kanallarının tâmiridir. Zirâ çok eski olan bu kanalların güzergâhında zamanla hâsıl olan çatlaklardan su kaybı oluyor ve Arafat'da su sıkıntısı çekiliyormuş.

On-onbeş gün sonra Sürre Alayı yola çıkacaktır. Seni '**Hac Emiri**'ne yardımcı tâyin ediyorum. Alayın başında olarak oraya git ve gereken işleri yapıp bitirmeden de geriye dönme. Derhal hazırlıklara başla!.. Yanına usta ve mimar olarak ekibinden kimi istersen alabilirsin!.." dedi.

Sinan "**Hacc-ül Haremeyn-üş Şerifeyn**" ol-

masını sağlayacak bu yeni hizmetten haberdâr olmakla ziyâdesiyle memnun oldu. Evine dönüp hanımı ve çocuklarını durumdan haberdâr etti. Onların kendisi gidip gelene kadarki ihtiyaçlarının tedârikini yapmakla beraber ayrıca arkadaşı **Sâi Çelebi**'ye eviyle ilgilenmesini tenbihledi.

Yavuz Sultan Selim Han, 1517 yılında Mısır'ı ülkesi topraklarına katınca Hicaz hâkimi **Ebul Berekât** oğlu **Ebu Numey**'i göndererek O'na biat etmişti. O yıldan itibâren her sene hac mevsimine yetişecek bir şekilde artık İstanbul'da dokunan Kâbe'nin örtüsü bir miktar asker refâkatinde Recep Ayı'nın on ikisinde İstanbul'dan merâsimle yola çıkarılır ve buna "**Sürre Alayı**" denilirdi. "**Sürre**" kelimesi Arapça'da "**para kesesi**" demek olduğu halde bu kafileye "**Sürre Alayı**" denilmesinin sebebi Kâbe örtüsüyle birlikte Mekke ve Medine'de oturan halka dağıtılmak üzere kese kese altın gönderilmekte olmasıydı. Bu yardım **Çelebi Mehmed** zamanında başlamış olmakla beraber **Yavuz Sultan Selim Han**'dan itibâren muntazam bir şekil almıştı.

Önceleri karadan develer ve katırlarla gönderilen Sürre Alayı, Tanzimat'tan sonra deniz yoluyla, Hicaz Demiryolu'nun inşâsıyla beraberde tren yolu tercih edilmiş ve bu âdet 1916 yılında Hicaz'ın elimizden çıkışına kadar devam etmişti.

Tanzimat'tan evvelki zamanlarda Sürre Alayı'nın gönderilmesi şöyle yapılırdı:

Merâsim esnâsında bulunmaları lâzım gelenlere Dâr-üs saade ağasıyla Kethüdâ Bey tarafından bir gün evvel tezkireler yazılır, sürrenin Üsküdar'a nakli için Kireç Kapısı iskelesinde bir "çektiri" bulundurulması hususu da Kaptan Paşa'ya bildirilirdi. Divan-ı Hümâyun ile tefriş ve tezyini icâb eden yerlere dö-

şemeler, perdeler konulur ve lüzûmu kadar çadır da kurulurdu.

Dâvetliler Saray'da Dâr-üs saade ağasının divan akdettiği yazıcı odasında beklerler, ağa gelince Mekke Şerifi'ne gönderilmesi mutad olup daha evvel Sadrazam huzûrunda mühürlenmiş olan nâme-i hümâyunu Dâr-üs saade ağasına teslim eder, davetlilere ağa tarafında hil'atler giydirilirdi. Bu sırada hazırlanan Sürre-i Hümâyun defterlerini Dâr-üs saade ağası yazıcısı mühürleyip sonra Haremeyn müfettişi mühürler ve Defterdâr da kendi imzası yerine kuyruklu işaretini koyup daha sonra da Nişancı tarafından da tuğra çekilirdi. Bundan sonra Reis ül-küttap'dan nâme-i hümâyunu alan Dâr-üs saade ağası Enderun'a hareket eder, dâvetliler yemek yerdi.

Yemek yenince Padişah'ın çıkması beklenirdi. Padişah'ın gelmekte olduğu Divân-u Hümâyun çavuşları tarafından haber verilmesi üzerine dâvetliler tarafından karşılanırdı. Zât-ı şahâne mevkib-i hümâyun ile gelip Kubbe-i Hümâyun'a girer ve Harem ağalarının omuzlarında getirilen keselerle bunlara âid defterler Mekke Emiri'ne hitâben yazılan nâme-i hümâyun Padişah'ın muvâcehesinde Kızlar ağası vâsıtasıyla Sürre Emini'ne teslim olunurdu. Bu sırada hil'atler giydirilir, yerler öpülürken bir taraftan da Kur'an ve naatlar okunur ve mahmil devesi ahır kethüdâsı, yedek deve de Serban başı tarafından Kubbe-i Hümâyun önünde gezdirilirdi. Duadan sonra mahmil devesi Dâr-üs saade ağası tarafından dolaştırılırdı. Bu an ağa için gâyet heyecanlı bir zaman idi. Çünkü tebdil ve teb'id (değiştirilip uzaklaştırılması) matlup ise, yular ağanın elinde bırakılır ve deve ile beraber orta kapıdan dışarı çıkarılıp Sürre Emini ile birlikte Hicaz'a yollanırdı. Vazifesinde bırakılacaksa

aldığı emir üzerine devenin gümüş zincirini Sürre Emini'ne ipek yularını Saka Başı'ya verir, ipkasını ilânen getirilen (maa üstlük) serasere (samur kürk)ü giyip Kubbe-i Hümâyun'a karşı yer öper ve Bâb-ı Hümâyun'a kadar alayı teşyi ederdi.

Mahmil-i şerif develeri sırasıyle ve sürre-i hümâyun katırları katarıyla sevk edilerek, Bâb-ı Hümâyun'a bitişik kapı arası ve Defterdâr hazinesi tâbir olunan yıkılan eski mâliyeye muttasıl hastalar kapısı önüne gelip durur ve duadan sonra Saray-ı Hümâyun ağası, Saray-ı Hümâyun kethüdâsı, Kilerci başı, Hazinedâr başı, Bâb-üs saade ve Dâr-üs saade ağaları hastalar kapısından dönerdi. Alay bundan sonra takımıyla Bâb-ı Hümâyun'dan çıkıp alay köşkü altından Hocapaşa'ya, oradan Bahçekapısı yoluyla Kireç iskelesi'ne varılır. Orada tekrar dua edilerek hazır olan çektiriye girilerek Üsküdar'a geçilir, oradan kara yoluyla Hicaz'a gidilirdi."

Sürre Alayı'nın güzergâhı ve konaklama yerleri evvelden belli olduğundan Hacc'a gitmeye niyetli olanlar memleketlerinden belli noktalarda bu alaya iltihak için daha önceden yola çıkarlardı. Yol boyunca hacılar dâhil herkese muntazam yemek ikrâm edilir ve güzergâhtaki konaklama yerlerinde gerekli görülen yerlerin ziyâretine imkân verecek sûrette eğlenilirdi. Kafilede de hekim ve hastabakıcı gibi hizmetlerine ihtiyaç duyulacak her türlü meslek erbâbından lüzûmu kadar insan bulunurdu. Kafile her konaklama yerinde yeni iltihaklarla kalabalıklaşa kalabalıklaşa yoluna devam ederdi.

Güzergâhtaki belli başlı konaklama ve ziyâret yerleri: Konya, Halep, Şam ve Kudüs'tü. Buralardaki evliyâ kabirleri ve büyük câmiler gezilip görülür ve buralarda namaz kılınıp dualar edildikten sonra tek-

rar yola çıkılırdı.

Sinan'ın katıldığı bu seferki sürre alayı da aynen yukarda anlatılan merâsimlerin icrâsıyla yola girip aylar süren meşakkatli bir yolculuktan sonra Medine'ye vâsıl oldular. Bu mübârek şehre bir konak mesâfede **Sinan**'ın tâlimatıyla herkes atından veya devesinden inerek şehre salât-u selâmlar getirerek yaya olarak girdiler. Halkın kafileye karşı tezâhüratı müthişti. Medine halkı yollar dökülmüş, ellerinde hurma dalları olduğu halde tekbirler ve salât-u selâmlarla kafileyi görülmemiş bir heyecan ve sevinçle karşıladılar.

Osmanlı Devleti, hem Medine ve hem de Mekke'de mukim âilelerin her birine İslâm Beldeleri'nden birinin hacılarını evlerine misâfir etmek vazifesini vermiş bulunmaktaydı. Bu âilelere "**mutavvıf**" denilmekteydi. Bunlar ziyâretlerini ifâ etmekte hacıların bir nevi rehberiydiler. Mutavvıf kelimesi "**tavaf**" kelimesinden türetilmiş olduğu ve Medine'deki ziyâretlerde Mekke'deki gibi "**tavaf**" mevcud olmadığı halde Medine'deki ziyâretlerde hacılara hizmet veren âilelerin reisleri de bu nâm ile anılmaktaydı. Evleri kifâyetsiz olup da vazifelendirildikleri beldenin hacıları çok olan mutavvıfların misâfirlerini barındırmak için "**ribat**" denilen bugünkü otel ve motellere benzer binaları vardı. Ahâlisi kalabalık olan Müslüman şehirler adına hem Medine de ve hem de Mekke'de ribatlar yapılmıştı ki; bunlar o şehirlerin adıyla isimlendirilmişti. İstanbul Ribatı, Konya Ribatı, Erzurum Ribatı, Türkistan Ribatı gibi adlarla anılan rib'atların bazıları "**mücâvir**"(komşu) denilen hayatını Medine'de geçirmek isteyen bir takım zühd ve takvâ sâhipleri de bilâ bedel ikamet ederlerdi. Zirâ bunların pek çoğu vakıf olarak tesis edilmişti.

Sadece İran hacıları mezhepleri icâbı olarak bu-

ralarda barınmaz, civarda pek çok olan hurma bahçelerinde -çadıra dahi girmeden- vakit geçirirlerdi. Zirâ onlara -bilhassa ihramlı iken- kapalı bir mekânda bulunmak yasaktı.

Kafile ilk ziyâretini yaptıktan sonra mutavvıflar mümessili oldukları beldenin adı yazılı bir levhayı yüksekçe tutarak o belde hacılarını kendi etrafında toplamaya dâvet ettiler. **Sinan** da Harem-i Şerif önündeki meydanda "**İstanbul Mutavvıfı**" yazılı levha istikametine yönelmişken karşısına çıkan ve fasih Türkçe konuşan orta yaşlı bir Medineli selâmdan sonra:

"- Yâ seyyidi (ey efendim) isminizi bağışlar mısınız!" dedi.

Sinan:

"- **Sinan bin Abdülmennan**!.." deyince Medineli:

"- Benimki de **Abdussamed**'dir!" dedi.

Sinan'ın:

"- Teşerrüf ettim." mukabelesi üzerine şu izahatta bulundu:

"- İstanbul hacılarından mutavvıflığı devletimizce uhdesine verilmiş olan '**Diyab Âilesi**'ndenim" dedi ve eliyle İstanbul hacılarını etafına çağıran zâtı göstererek:

"- O benim ağabeyimdir. Âilemizin reisidir!.. Sizi ve Sürre Emini olan zâtı evimde misafir etmek üzere beni vazifelendirmiştir! Lütfen benimle geliniz!.." dedi.

Sinan aylar süren yolculuğu birlikte yapmış olduğu insanlardan ayrılmak istemiyordu. Hem de sıradan biri gibi haccetmek istiyordu. Bu sebeple yapılan teklife itiraz etti. Fakat bu itiraz fayda vermedi. Zirâ **Abdussamed** ısrar edip dedi ki:

"- Bu usûldendir. Her hac mevsimi Sürre Emini bende misâfir kalır. Bu yıl sizde O'nun yardımcısı imişsiniz!.. Bunu ağabeyim söyledi. Biraz önce Sürre Emini ile konuşup anlaştım. Siz de lütfen teklifimi kabul ediniz!"

Bunun üzerine **Abdussamed**'e:

"- Peki, peki!.." demek mecbûriyetinde kalan **Sinan**, Sürre Emini ile birlikte O'nun evine yerleşti.

Medine Şehri, dümdüz ve geniş bir ovanın ortasında kurulmuş olduğundan fukara evleri bile geniş birer hurma bahçesinin ortasında bulunmaktaydı. Bu evlerin her birinin bahçesinde bir su kuyusu bulunmaktaydı. Zirâ bu ova gâyet sulaktı. Neresi kazılsa birkaç arşın derinlikten buz gibi serin ve temiz su çıkmaktaydı.

Diyab Âilesi'nden **Abdussamed**'in **Sinan**'ı misâfir ettiği ev bir konak benzeri olup Hhurma ağaçları ile dolu olan bahçesi kale surları gibi yüksek bir kerpiç duvarla çepeçevre kuşatılmıştı. Diyab âilesi, geçmişi tâ Hazret-i Peygamber'e dayanan eski ve köklü bir âileydi. Cedlerinin Hazret-i Peygamber'i Mekke'den o zamanki adı "**Yesrib**" olan bu şehre dâvet eden şahıslardan biri olduğuna inanmaktaydılar.

Sinan, bir mimar gözüyle bakınca Diyablar'a çok eski cedlerinde kalmış olduğu anlaşılan bu evin tâmire muhtaç olduğunu görerek içinden:

"- Ben bu evi bir güzel tâmir edersem bunların misâfirperverliklerine iyi bir mukabele olur!" diye bir düşünce geçti. Fakat bunu o an için ev sâhibine söylemeye lüzum görmedi.

Burada bir günlük istirâhatten sonra Sürre Emini ile birlikte **Medine Muhâfızı** ünvanı ile anılan Osmanlı Paşası'nın ikamet etmekte olduğu Hükümet Konağı'na gitti. Tellâl çıkarılarak Medine halkı buraya

dâvet edildi. Getirilen kese kese altınlardan Medine halkına âid olanların dağıtılmasına başlandı. Bu iş bir hafta kadar sürdü. Zirâ Medine dışında oturan şeyhlerin ve şeyhül meşâyihlerin (şeyhler şeyhi) duyup gelmeleri günler aldı.

Kafilenin Medine'de ikameti yaklaşık bir ay kadar sürdü. Bu müddet zarfında Medine haremi ve Kuba Mescidi gibi eserleri inceleyen **Sinan**, Diyab Âilesi'nin misâfir kaldığı konaklarını da büyük bir süratle tanınmayacak bir şekilde yeniledi. Zirâ beraberinde pek çok usta vardı. Kafile Ramazan Bayramı'nı Kudüs'te idrak etmişlerdi. "**Maan**" ile "**Medine**" arasındaki çöl on günde geçilmiş ve Medine'de de bir aya yakın müddetle eğlenilmiş olduğu cihetle Hac Mevsimi yaklaşmış bulunduğundan kafileye hareket emri verildi.

Medine dışında "**Bîr-i Ali**" (Ali kuyusu) adıyla anılan mahalle gelindiğinde kafileye konaklama emri verildi. Zirâ burası Medine cihetinden "**mikat**" noktasıydı. Buradan öteye hiçbir müslüman ihramsız olarak geçemezdi. Burada elbiseler çıkarılacak ve kefeni temsil eden iki parça havlu kuşanılacaktı ki; bunlara ihram denilir. Suyu gâyet bol olan bu mahalde bütün kafile üzerlerindeki dikişli her ne varsa çıkarıp guslettikten sonra ihram kuşandılar ve iki rekât ihram namazı kıldıktan sonra haccetmeye niyet edip tekrar yola girdiler. Yol boyunca hep birlikte "**Lebbeyk, Allahumme Lebbeyk!..**" nakaratı ile Mekke'ye vâsıl oldular.

Kudum Tavafı'ndan sonra bu defa de Mekke Emiri'nin konağına giden **Sinan** ve Sürre Emini halkı dâvet ederek burada da İstanbul'dan getirdikleri devlet ihsânı paraları dağıttılar. Bu da günlerce devam etti.

Bu iş de bittikten sonra bütün hacılarla birlikte arefe günü Arafat'a çıkan **Sinan**, buradaki su kıtlığını gözleriyle görüp anladı. Bayram sabahı Mina'da şeytan taşlayıp kurbanını kesen **Sinan**, ihramdan çıkıp bir güzel yıkandıktan sonra elbiselerini giydi. Şimdi sıra Kâbe'nin örtüsünü değiştimeye gelmişti.

Bütün hac vazifelerini ifâ ederken birlikte olduğu Mekke Emiri ve Sürre Emini ile Mekke'ye gelen **Sinan**, bayramın bu birinci günü Kâbe örtüsünün değiştirilmesi işinde onlarla birlikte bulundu. Örtü değiştirilmeden önce "**Beytullah**"ın içine girip Kâbe dâhilinin gülsuyu ile yıkanması kadim bir âdetti.

Mekke Emiri, **Sinan**'a:

"- Siz misâfirsiniz, biz her dâim buradayız. Bu şerefli hizmeti siz ifâ ediniz!" deyince O, çıplak ayakla Kâbe'nin içine girip dökülen gülsuyu ile her tarafı dikkatlice yıkadı. O her tarafı süpürürken kendisine yardımcı verilen **Uceymi Âilesi**'nden **Abdüllâtif** gümüş bir ibrikle gülsuyunu döküyordu. **Uceymi Âilesi**, her Hac Mevsimi'nde Arafat'daki çadırları kurup kaldırmak vazifesi kendilerine âid olan bir âileydi.

Kâbe yıkanıp örtüsü değiştirildikten sonra herkes "**Vedâ Tavafı**" yaparken **Sinan**:

"- Bâri ben de bir teberrük tavafı yapayım!" deyince yanında bulunan **Abdüllatif Uceymi**:

"- Efendim!.." dedi. "Siz neden '**Vedâ Tavafı**' yapmıyorsunuz?!"

Bu sual üzerine **Sinan**:

"- Ben" dedi. "Burada gerektiği kadar kalıp şu revakları ve Arafat'a su getiren bendleri tâmir edeceğim. Bu maksadla Padişahımız efendimiz tarafından vazifelendirilmiş bir mimarım!.."

Bu sözü işiten misâfirperverliği ile meşhur **Uceymi Âilesi**'nin bir ferdi olan **Abdüllâtif**:

"- O halde" dedi. "Hizmetin bitene kadar bizde misâfir kalacaksın!.."

Sinan, bu teklife de itiraz ettiyse de **Abdüllâtif**:

"- Kâbe'ye ve hacılara hizmet edecek olan birine hizmet etmek şerefini bu fakir ve âilesinden lütfen esirgemeyiniz!.." diye yalvarınca **Sinan** bu teklifi de kabul etmek mecbûriyetinde kaldı.

Haccın bütün rükûnları ifâ edilipte kafile tekrar Medine üzerinden İstanbul üzerine revân olunca O, Uceymiler'in **Cin Mescidi** yakınlarındaki konaklarına yerleşti.

Mâiyetindeki ustalarla istişâre ettikten sonra işe su yollarının tâmirinden başlamaya karar verdi. Zirâ su yollarının tâmiri uzun ve meşakkatli bir iş olduğundan müteâkip Hac Mevsimi'ne kadar mutlaka yetiştirilmeliydi. Hacıların Arafat'da çektikleri susuzluğu yakınen görmüş olmasından dolayı bu işe öncelik verdi.

Bağdad yakınlarında bir yerden tâ Arafat'a kadar bütün bir çölü geçen su yollarının her karışının yoklanıp çatlakların tâmiri gerekmekteydi. Mâiyetindeki ustalarla çölü birkaç kere gidip gelerek gece gündüz çalıştı. Uzun mesâfelere deve sırtında malzeme taşımak üzere mahallen tedârik ettiği amelelerle çölün o müthiş sıcağı altında olağanüstü bir gayret sarfederek müteâkip Hac Mevsimi'ne kadar bu işi bitirmeye muvaffak oldu.

Su bendlerinin tâmiri için verilen paranın diğer işler için verilenle karıştırılmamasının Padişah tarafından kendisine neden ısrarla tenbihlenmiş olduğunu düşündükte o mâkul bir sebep bulamıyordu. Zirâ bu işe âid olan paranın **Mihrimah Sultan**'ın mücevherleriyle karşılandığını ve O'nun bu gerçeği ifşâsını

arzu etmediğini bilmiyordu. Neyse ki; bu işe tahsisi edilen meblağ su bendlerinin bitirilmesine kâfî gelmişti.

Bu meşekkatli iş **Sinan**'ın tam bir yılını almıştı. Müteâkip Hac Mevsimi'nde tekrar Mekke dışına çıkıp ihram giyen **Sinan**, bu defa Arafat'daki su bolluğunu görerek bu hizmetini kendisine nâsib ettiğinden dolayı Cenâb-ı Hakk'a şükür secdelerine kapandı. Bu ikinci haccını müteâkip asgarî sekiz günlük Medine ikameti sünnetini ifâ etmek üzere tekrar oraya gitti. Yine ribatta değilde **Diyablar**'ın konağında kaldı. Bu esnâda Medine'de umûma açık bir hamam olmadığını görerek bu eksiği gidermek ihtiyâcını hissetti. Fakat önce kendisine emredilmiş olan Mekke Haremi revaklarının tâmirinin yapılmasının daha doğru olacağını düşünerek tekrar Mekke'ye döndü. Bir "**umre**" yaptıktan sonra revakların tâmirine başladı. Bu işi de bir sonraki Hac Mevsimi'nden önce bitirmek istiyordu.

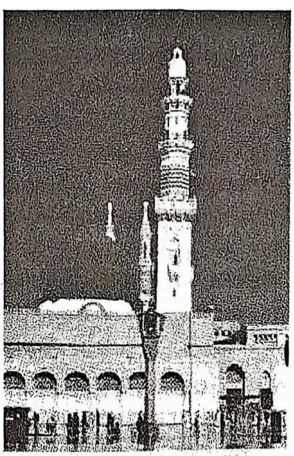
Mâiyetinde ustalarla harıl harıl çalışmaya başladı. Her taşın, gusül abdestli olarak ve besmele ile yerine konulması şartıyla **Kâbe**'nin etrafını çepeçevre revaklarla kuşattı. **Kâbe**'den yüksek hiçbir kubbe inşâ etmediği gibi her cihete yerleştirdiği sevimli minârelerin şerefelerini de Kâbe'den alçak bir seviyede tutarak inşaatı Hac Mevsimi'nden iki ay önce bitirmeye muvaffak oldu.

Geriye kalan bu zamanı değerlendirmek maksadıyla tekrar Medine'ye gitti. Burada arzu ettiği hamamı inşâ için Harem-i Şerif yakınlarında uygun bir arsa seçti. Derhal işe koyularak iki ay zarfında burada İstanbul usûlü muhteşem bir hamam inşâ etti. Bu hamamın bittiği günlerde yeni bir Sürre Alayı Medine'ye ulaşmış bulunuyordu. **Sinan**, bu alayla

birlikte gelenleri bu hamamda yıkanmaya dâvet etti. Sonra onlarla birlikte aynı usûllere riâyetle üçüncü haccını yaptı.

Artık Mekke ve Medine'de yapacağı işleri tamamlamış olmanın huzûru ile Hicaz'da edindiği dostlarla vedâlaşarak bu seferki Sürre Alayı ile İstanbul'a döndü. O'nun uzun süren gaybûbeti ile mahzun olan âile fertleri ve dostlarına kavuştu.

O, Mekke ve Medine'de bunca imar hizmeti görmenin sevabına ilâveten tam üç kere "**Hacc-ül Haremeyn-üş Şerifeyn**" oldu. Gerçekten O, artık bir "**Hacı Sinan**"dı.

VIII
SU MEDENİYETİ

Süleymaniye Külliyesi'nin inşaatı devam ederken birgün Kâğıthâne taraflarında ava çıkan **Kanûnî Sultan Süleyman**, burada tâ Bizans zamanından kalma su yollarının bir yerinde berrak bir suyun bir müddet açıktan aktıktan sonra çer çöp arasında kaybolduğunu gördü. O anda aklına yaptırmakta olduğu külliyenin su ihtiyacı geldi. Diğer taraftan ülkesinde refah seviyesinin yükselmesine paralel olarak İstanbul'un nüfusundaki artışı düşündü.

Gerçekten **Fâtih Sultan Mehmed Han** zamanında ancak kırk bin olan İstanbul'da yaşayanların miktarı hergün biraz daha artarak O'nun zamanında 150-200 bin kişiye yükselmiş bulunuyordu. Bu sebeple **Fâtih**, **Velî Bâyezid** ve hatta **Yavuz Sultan Selim**'in bu şehre su nakleden şebekeye yaptıkları ilâveler artık kifâyet etmiyordu. Öyleki bir kırba suyun on beş akçeye satıldığı bir kıtlık yaşanmaktaydı.

Babası zamanında altı buçuk miyon kilometrekare olan ülkesini yaklaşık on beş milyon kilometrekareye çıkaran **Sultan Süleyman**, bu geniş ülkenin her tarafında adâletli bir idâre kurmuş ve bu sebeple "**kanûnî**" lakabıyla anılır olmuştu. Zirâ ülkesinde keyfiliğe son vererek kanun ve nizam hâkimiyetini tesis etmekle büyük bir başarı sağlamıştı. Bu refah ve ülke genişliği hükümet merkezinde bir yığılmaya sebep olmuş ve bu oluşum da her şeyden önce suya olan ihtiyacı artırmıştı.

Bu sebeple avdan Saray'a dönen **Kanûnî Sultan Süleyman**, derhal Divân'ın toplanmasını emretmiş ve bu toplantıya mûtad hâricî insanları da dâvet etmişti. Bunlar Mimarbaşı **Sinan**'la Rum mimar **Nikola** idi.

Padişah Divân'da müzâkereyi şu sözlerle başlattı:

"- Bugün İstanbul'un su ihtiyacını konuşacağız! Bu Divân toplantısını bu maksadla emrettiğim için divân âzâsı (üyesi) olmayan sermimarımız **Sinan**'la O'nun mâiyetindeki **Nikola Efendi**'nin de toplantıya katılmasını emrettim!..

Mâlumunuz olduğu üzere Pâyitahtımızın (başşehrimizin) nüfusu her geçen gün biraz daha kalabalıklaşmaktradır. Bu da suya olan ihtiyacı artırmaktadır. Duyduğuma göre bu şehirde bir kırba dolusu su on beş akçeye satılmaktadır. Bu durumu düzeltip suyu bollaştırmalıyız. Ben avlanırken Kâğıthâne sırtlarında billur gibi bir suyun çer çop arasında kaybolup gittiğini gördüm. O suyu İstanbul'a getirmenizin çâresi ne ise, gerekeni kararlaştırıp yapalım diye sizi buraya topladım! Buyurun, fikirlerinizi söyleyin!.." dedi.

İlk olarak söz alan Sadrazam **İbrahim Paşa**:

"- Efendimiz!.." dedi. "Su insan hayatı için hiç şüphesiz en lüzumlu olan bir şeydir. Fakat onu olabildiğince çoğaltmak şehrimizin nüfusunu ziyâdesiyle artıracağı için bence mahzurludur. İstanbul daha şimdiden iki yüz bin civârındaki insanı istiâb ederken buraya yeni yeni insanların gelip yerleşmesine sebep olacak bir hareket sanırım pek doğru olmaz!.."

İlk olarak söz alan Sadrazam **İbrahim Paşa**'nın bu sözleri Padişah'ın hoşuna gitmedi. Bu memnuniyetsizliğini ifâde etmek üzere sesini biraz yükselterek:

"- **İbrahim Paşa** gibi düşünen başka biri var mı?!" diye sordu.

Toplantıya katılan herkes Padişah'ın ses tonundan aldığı bu ilk cevaptan memnun kalmadığını

fark ettikleri için kimseden bir ses çıkmadı. Kısa bir sükûttan sonra Padişah:

"- Kimse yok mu?!" diye tekrar sordu. Kimseden ses çıkmayınca da şöyle dedi:

"- İstanbul'un suyunu çoğalttığımız takdirde buraya gelecek munzam (ilâve) birkaç bin adamın iskân ve iâşesinden âciz kalacaksak bize "**Cihan Padişahı**" denilmesi sezâ (lâyık) değildir! Üstelik inşâ hâlindeki külliyemizin şadırvanına sakalar kırba ile su taşırlarsa bu bize ayıp bir şey olmaz mı?!"

Bunun üzerine Mimarbaşı **Sinan** söz alarak dedi ki:

"- Belî (evet) Efendimiz! Yapmakta olduğumuz külliyenin şadırvanından gürül gürül su akmazsa fâidesi nâkıs (noksan) olur. Hatta su oraya külliyeye bitirilmeden gelmelidir!" dedi.

Padişah:

"- Pekâlâ! Doğru söyledin. Amma bu nasıl gerçekleştirilebilir?!" diye sorunca **Sinan**:

"- Efendimiz!" dedi. "Siz avlanırken gördüğünüz su kaynağının yerini kulunuza târif ediniz. **Nikola Usta** ile gidip o yeri bir görelim. Sonra gelir size durumu rapor ederiz!"

Nikola, Bizans zamanından kalan su yolları bendleri incelemiş biriydi. Söz alarak uzun bir izâhatta bulundu. Padişah bu izâhattan sonra:

"-**Nikola Usta**!" dedi. "Bizans, suyu kapalı ve açık sarnıçlarda depolamaktaydı. Ben böylelerini istemem! Durağan su yosun bağlar! Ben suyu çeşmelerde akar bir hâlde görmek isterim!"

Nikola:

"- Emredersiniz Efendimiz!.." diye mukabelede bulununca mesele kapanmak üzereydi ki vezirlerden biri söz alarak o kadar uzak bir mesâfeden şehre su getirmenin güçlüğünden veya çok masraflı olacağından bahsetmeye başlayınca Padişah O'nun sözünü keserek:

"- Paşa!.." dedi. "Sen bu işin ehli değilsin. Bırak

da işin bu tarafını ustalarla ben düşüneyim!" dedi.

Bu cevaba rağmen **İbrahim Paşa** son bir cür'etle:

"- Efendimiz" dedi. "Paşa kardeşimiz doğru söyler. Bu düşündüğünüz iş için buradan Kâğıthâne'ye kadar altın keselerini birbiri ardınca dizmek gerektir!"

Padişah:

"- Su gibi aziz bir nimet için fedâ olsun" deyince artık kimsede itirâza mecal kalmadı.

Bu sûretle Padişah'ın şehre su getirmek husûsundaki kararlılığı anlaşılınca durumu yerinde inceleyip Padişah'a bir rapor sunmak üzere sermimârân **Sinan** ve **Nikola Usta**'nın vazifelendirilmesine karar verilerek toplantı nihâyete erdirildi.

İstanbul'un bol suya kavuşması hâlinde şehre yeniden gelip yerleşecek olanlarla nüfusun anormal bir şekilde artmasından endişe eden **Rüstem Paşa** bu karara muhalif olduğu hâlde sukût etmekle beraber birkaç gün sonra projeyi akim bırakabilmek için **Nikola Usta**'yı basit bir bahâne ile hapsettirdi. Zirâ O, bu devlette hükümdardan sonra gelen en selâhiyetli bir kimseydi. **Sinan**'a dokunmaya cesâret edemedi. Padişah'ın Manisa Sancak Beyi olduğu gençlik yıllarında bir köle çocuk olarak yanına aldığı **İbrahim Paşa**, aynı zamanda Saray'a damat olmuş bulunduğundan böyle cür'etkâr davranışları sebebiyle daha sonra idam edilmişti. Fakat **Kanûnî Sultan Süleyman**, O'nun **Nikola**'yı hapsetmesine ehemmiyet atfetmedi. Zirâ **Nikola** kendisi nezdinde ehemmiyetli bir kimse değildi. O'nun kararlı olduğu bu işle asıl güvendiği **Sinan**'dı. Çünkü O, bu meselenin görüşülmesi esnâsında:

"- Saadetlü Padişahım! Bu Bendeniz, suyolları inşâsında nice tasarruf-ı hâssım (özel ihtisâsım) vardır" demişti.

Sinan bu iş için vazifelendirilişinden sonra derhâl işe koyuldu. Arâziyi günlerce inceledikten sonra durumu rapor etmek üzere tekrar Padişah'ın huzûru-

na çıktı. Bundan soanrasını arkadaşı **Sâi Çelebi**'ye bizzat şöyle anlatıp yazdırmıştır:

"- Bu hakir dahi Allau Teâla'ya tevekkül eyleyip hevâyı tevâzu (hava terazisi) ile vâdilerin alçak ve yüksek yerlerini yoklayıp, yer yer eski su yollarını tâkip edip bu ulu emrin doğrultusunda hareket edebilmek için Allah'ıma yalvararak dedim ki:

"- Ey bizim rızkımızı veren, ey her şeye kadir olan Allah'ım! Ancak kıymeti toz kadar olan bu karıncanın (**Sinan**'ın) bu zavallı kulunun zamanın **Süleyman**'ının hizmetinde sözüne itibâr edilebilmesi için yardım et!"

Sonra çeşitli yerlerde kaçarak çimenler üzerinde kayıp olan suların alçak bölgelere aktığını gördüm. Pınar başından itibâren dağların kenarlarından aşağı bölgelere yayılan suları hendeklerle derelere getirip bir bend yaparak mühendislik ilmi ile tahtalara üzerine lüleler geçirerek debilerini ölçtüm. Diğer derelerdeki ağaç ve bitkilere bakarak karşılaştırma yapmak sûretiyle Padişah hazretlerine dedim ki:

"- Saadetlü padişahım, bu kara topraktaki yeşillikler **Hızır** gibi ruhun çeşmesi olan, hayat veren suyun bulunduğunu göstermektredir. Bu vâdilerde su vardır ve yarım günlük yola kadar olan yolları da bulunmaktadır. Bu suyollarının tamam olması padişahımızın emrine bağlıdır."

Süleyman-ı ins-ü cân bu zayıf karınca ile meşveret edüp saadetle buyurdular ki:

"- Bu suların gelmesi ne tarikle mümkün ola?"

Ben dahi:

"- Padişahım, bundan iki tarik (yol) vardır: Biri oldur ki bendelerinizin hadd-u hasrı yok. Buyurun her biri hizmette can verir. Biri dahi budur ki; ücretle herkese dest-i mezit (çok para) tâyin oluna. Hazine sarf olunup üstâdiyetle işlene!" **Sinan** bu sözleri **Sâi Çelebi**'ye Padişah'ın vefâtından yazdırdığı için merhûm ve mağfû-

runleh yâni **Sultan Süleyman**'a atfen O'nun:

"- Evvelki tedbirin bize fâidesi olmayup el hayrı olup tedbir sonra olan tedbirdir ki; kendü malımızdan ücret ile getürdügüm kimsenin zerre mikdarı hatırı rencide (kırılmış) olmaya!.." deyu buyurdular." dediğini söylüyor.

O, devamla:

"-Bu âciz karıncanın (**Sinan**'ın) bu şekildeki tedbirine âferin diyerek ve iyi haberden ferahlık duyup sevinerek o zamanki ağalardan Keylûn (Kilûn) **Ali Ağa** demekle tanınan ve sonra Mısır Paşasi olan zâtı bina emini tâyin ettiler. Padişahın İstanbul'daki birçok mûtemed adamları ile usta insanlar toplandı, uygun bir gün ve saatde suyollarının etrafını açıp tâmirine başlandi. Kısa müddet sonra bu suya dâir havâdisler herkesin ağzına yayıldı ve bina emininin kulağına da geldi.

Süleymân-ı zaman vezirleri dahi hazinenin muhafazası gerektiğini bildirerek bu işin durdurulmasını isterler. Dediler ki:

"- Padişah'ım bu suyun aktarılması herkes için büyük bir feyiz kaynağı olduğu gibi çok büyük bir hayır işidir. Ancak, ortada su mevcud değilken yalnız mimarın sözü ile hazineden para sarfetmek sûretiyle suyun şehre geleceğini kim temin edebilir? Bu kadar dağları delmek ve kazmak için hududsuz para sarfetmek gerekecektir. Bu mimar gâibden haberdârmıdır ki bu mikdar lüle su vardır, diye bildirir? Bu mimar4 bilmezmi ki; çeşmelere gelen suyollarını yaparken su başka yönlere de kaçar. Her su yolunun suya delil olmayacağı gibi her çimenlik de orada bir menbâ bulunduğunu göstermez" diyerek merhûmu üzüp su getirilmesi husûsundaki sevincine engel olup gazâba gelmesine ve kararsızlığına sebep olurlar.

Ben bütün bunlardan gâfil derelerdeki suları toplayıp lülelerden akıtmak için gerekeni yaparken ve en son derekedeki işlere başlarken saadetlü padi-

şah her zaman ava geldiği yoldan çıkageldi.

Bu gelişlerinde yanında çok az kişi vardı. Bina emini ile selâmlayıp durduk. Padişah hazretleri:

"- Mimar, bu derede ne mikdar su var?" dediği mahalde ben de:

"- Saadetlü Padişahım, tahmin olunan üzre yazılmıştır, 5 lüledir" dediğimde, bina emini atılıp:

"- Padişahım mimar bendeniz bu acâyip fende mâhirdir ve üstâd-ı kâmildir. Zirî zeminde nihân (yeraltında görünmeyen) suyu, rûy-i zemindeki gibi bilir. Bu babda halk-ı âlemin hilâfında bir özge mânâya vasıldır" dediği anda anladim ki bu işte çok dedikodu olmuştur.

Padişahın geldiğini gördügüm zaman, hemen içinde su olan yukarıdaki derelere adamlar gönderip lülelerin takılmasını temin etmiştim. Cihan Padişahı:

"- Hani arz olunan sular nerededir? Gel goster" dediklerinde yola düşüp ikinci dereye varınca korktum ve ruhum canımdan çıkmış gibi kendimden geçtim. Allah-u Teâla'ya dua ederek o hâkim-i mutlaka yalvararak beni mahcub etmemesi niyâzında bulundum.

"Pes (sonra) ol dereye vardık ki otuz lüle su arz olunmuştur. Tahtalarıyla lüleleri konmuş. Otuz lüle su akdığından mada üzerinde ziyâdesi on lüle miktari su taşıp akar. Saadetlü Padişah ol âb-ı musaffayı (temiz su) gördükte bir miktar safa hâsıl edüp

"- Mimar, gel berü su hemen bu mudur? Gayri yerlerde dahi var mudur?" dediklerinde

"- Belî saadetlü Padişahım, iki derede dahi bunların emsâli hâliya (hâlen) Padişah-ı devletlerinde câridir (akmaktadır). Padişahım, arz olunan yüz lüle amma, ziyâdesi elli lüle dahi almak muhakkaktır. Husûsan eyyâm-ı bahurda (yazın sıcak günlerinde) asla sular bundan eksik olmaz deyû durumu ifâde eyledim."

Saadetlü Padişahım ile bir dereye daha gidüp orada da bir çok lüle suyun aktığını görüp ve o temiz sular-

dan safa ile içerek sonra bir dereye daha gittiler. O derede de temiz suyun letâfet ve akışını görunce mübârek kaşlarının çatıklığı gidüp gazap deryasındaki dalgaları tamâmen sâkinleşti ve bu âcizi hil'at giydirerek mükâfatlandırdı ve yüceltti ve akrânımdan üstün tuttu.

Böylece nifak çıkaranların başlarının yaptıkları kötülükleri gidererek hayat veren su gibi tereddütden bir eser kalmadı. Saadetlü Padişah bina eminine iltifât etmeyip bu hakîri iltifatları ile sevindirdi ve devletin tahtına dönerken Allah'ın hikmeti ile dilimden şu sözler döküldü:

"- Saadetlü Padişahım! Evvelce de arz etmiş olduğum üzere bendenizin suyolları inşâsında nice tasarruf-ı hassım (özel mahâretim, becerim) vardır. Cümleden ber-i bu derelerin her birinde havuzlar ve kâfiri (kâfire âid) mermer oluklar olmakdır. Mürûr-u eyyam (günlerin geçmesi) ile yıkılub zîr-i zeminde (toprak altında) bînişan (kayıp) olmuştur. İnşallahu Teâla Padişah-i cihanpenâh devletinde an karib (en yakın) zuhûr etmek ümid olunur." dedim.

Bu cevabı doğru olarak kabul edip sevinçli olarak saray-ı hümâyunlarına yollandilar.

El-kâlû alâmâcerâ (olayı böyle dedi, anlattı). Allah'in hikmeti o derelerin her birinde çok yerde kârgir yüksek havuzlar süslü mermer oluklar bulundu. Bina emini bunların her sefer bulunuşunda saadetlü Padişah'a mujdeciler gönderdi. Yine bir müddet sonra şevketlü Padişah devletle gelüp çıkan havuzlar ve mermer olukları seyir edüp bu hakîri hediyeler vererek ve iltifatlar ile mutlu etti ve '**mahsûd-u ayân-ı rûzigâr oldum**" (ileri gelenlerin kiskançlığını çektim) demekte ve suyolları hakkında şu bilgiyi vermektedir.

Kemerlerden biri "**Uzunkemer**" demekle meşhurdur. Yüksekliği 20 zirâ (15m) ve uzunluğu 1220 zirâdır (924m) ve temeli ilâve edilmelidir. "**Gözlücekemer**" de birkaç yüksek kemerdir. "**Mağlova**

Kemeri" üç tabakadır. Köprü gibi yolu vardır, atlı geçer. Yüksekliği 65 zirâ ve temeli 18 zirâ (13,5m) dır. "**Müderris Kemerleri**" dahi birkaç kemerdir. Ol havuza akan sular orada toplanır ve yeraltındaki temeli ve binası ile Galata Kulesi gibidir (Başhavuz).

Ondan sonra suyolları tâmir edilerek 962 senesi zilka'desi başında (17- 26.9.1554) başlanıp 971 târihinde (21.8.1563 - 9.8.1564) tamam olmuştur. Masraf olarak 40.263.063 akçe sarf olunmuş, sonra büyük feyezanda yıkılan "**Muallâk Kemeri**" (Mağlova Kemeri) tekrar inşâsi için 9.791.044 akçe sarf olunmuştur. Böylece sayısız zahmetlerden sonra Kırkçeşme semtine su akmaya başladı. Cihan Padişahı'na müjdeciler gönderildi. (Kanûnî devrinde 1 akçe = 3,5 kırat = 0,7 gr gümüş.

Meğer o sırada saadetlü Padişah adam gönderip taze gelen sudan saraylarına getirtmişler. Bazı kimseler:

"- Bunda tâze su râyihası yok eski sudur!" diye karşı çıkmışlar. Bu hakir Padişahın ayaklarının tozuna yollandıgında, ağalar bu suyun râyihasının olmadığının sebebini sorduklarında cevap verdim.

"- Saadetlü Padişaha mâlumdur ki; bu suyu künk ile getürmedim. Bu bir ırmakdır ki; kârgir yollar ile revâne eyledik (akıttık) gıll-ü gîşden pâk ayn-I tâbnâktır (her türlü kirlenmeden korunmuş berrak sudur) deyu ifâde eyledim. O zaman sadrazam olan saadet sâhibi zât Kırkçeşme başından itibâren birçok yerde Başçeşmeler yapılmasına, sakaların her yere su yetiştirmesini istedi. Rahmetli Cihan Padişahı buyurdular ki:

"- Benim maksûdum bu su her mahalleye revâne ola. Çeşme binâ olacak yerde çeşme ve kabiliyet olmayan yüksek yerlerde tatlı kuyular ola ki su içine uğraya. Tâ kim her yerde pir-ü zâif ve dul hâtunlar, uşacık oğlancıklar destiler ve bardakların doldurup devâm-ı devletime dua eyleyeler."

Böylece Süleymaniye Külliyesi, henüz inşaat

tamamlanmadan bol suya kavuştu. Ayrıca muhtelif semtlerde "**kırk**" adet çeşme inşâ edilip şehre akıtılan su bunlarla taksim edildi.

Bu berrak suyun şehre gelmesi münâsebetiyle büyük bir merâsim tertib edildi. Padişah, inşâ edilen bu "**kırk çeşme**"den musluk açıp su akıtma işini Şeyhülislâm **Ebussuud Efendi**'den ricâ etti. O da temizliğin İslâm Dini'ndeki ehemmiyetine dâir birkaç söz söyledikten sonar ibâdetin ilk şartı olan temizliğin su ile temin olunduğunu izah etti. Sözlerini âyet ve hadislerle süsledi.

"Ve cealnâ min-el-mâi kullü şey'in hay!" (=Biz her şeyi sui le diri kıldık-Enbiyâ Sûresi, âyet 30-) âyet-i kerimesini okuyup şerh ettikten sonra:

"- Böyle mübârek bir nesne olan suyu bir servet harcayarak tâ uzaklardan getirterek müslümankarın istifâdesine sunan Padişahımız, Efendimiz hazretlerini tebrik ederim. O'nun bazı devlet ricâlinin muhâlefetlerine rağmen bu azîm (büyük) işi başarması her türlü takdirin fevkindedir.

İslâm, medeniyet demektir. Medeniyetin en esaslı göstergesi ümrân (maddî ve mânevî refah)dır. Ümran ise sui le kaaimdir. Bu sebeple İslâm medeniyeti aslında bir "**su medeniyeti**"dir. Bugün akmaya başlayan bu kırk çeşme ile medeniyetimiz daha fazla revnak (parlaklık ve ihtişam) bulacaktır." dedi ve sonra da:

"- Yâ Allah, yâ bismillah!" diyerek musluğu açtı. Avucuna leziz sudan alarak içtikten sonar kenara çekilerek çeşme başını Padişaha bıraktı.

Padişah, Şeyhülislâm **Ebussuud Efendi**'ye:

"- Efendi hazretleri!" dedi. "İslâm medeniyetini bir "**su medeniyeti**" olarak tavsif etmekle ne de güzel ifâde buyurdunuz. Gerçekten bizim medeniyetimize "**su medeniyeti**" demek O'nu en doğru bir şekilde anlamak ve ifâde etmektir."

IX
NİYETLE DEĞİL, KISMETLE!..

Süleymaniye Külliyesi'nin tamamlanmasından sonra bir de **"Kırk Çeşme"** sularının tesisi **Sinan**'ın şöhretini ayyuka çıkarınca üst kademe devlet adamlarının O'na kendi namlarına birer câmi veya medrese inşâ ettirmek için birbirleri ile yarışmalarına sebep oldu. Fakat o güne kadar Pâdişah tarafından her arzusu kabul olunan **Mihrimah Sultan** bunlara tekaddüm ederek Edirnekapı'da kendi adına bir câmi daha inşâ ettirmek üzere **Kanûnî Sultan Süleyman**'ı iknâ etmiş bulunuyordu. Zira adı "**Mihrumah**" yani "**Güneş**" ve "**Ay**" olan bu Sultan öğrenmişti ki 21 Mart'ta Güneş, Üsküdar'da batarken Edirnekapı'da da batmakta olan Ay aynı anda görülmekteydi. O, böylece İstanbul'da Güneş'in doğuşunu ilk batışını ise son gören iki büyük mâbedin kendi adına tesisini arzu etmekteydi. Hakikaten o günkü İstanbul Anadolu Yakası'nda Üsküdar'dan Rumeli Yakası'nda ise , sur içinden ibâret olduğu cihetle şehrin her iki cihetten de giriş kapılarına İslâm'a şehâdet eden minâreleriyle bu mâbedlerin bir nevî kapı muhâfızı ve İslâm şâhidi olarak ebediyyen şâhidlik etmelerini istiyordu.

Sinan, kendisine emredilen bu mâbedi inşâ ederken **Kanûnî Sultan Süleyman** yanında sadr-ı âzâm **Sokollu Mehmed Paşa** olduğu hâlde Kadırga semtinden At Meydanı'na (bugünkü Sultan Ahmed Meydanı) doğru yokuştan çıkmaktaydılar. Yolun sol tarafında mûtenâ bir kilise ile ona bitişik sayılacak derecede yakın küçük ve kadim bir câmi mevcuddu. Birkaç gün evvel yolu buraya düşen **Sokollu Mehmed Paşa** bu kadim câmii harâbeye yüz tutmuş, toz toprak içinde görmüş merâk edip bir de kiliseyi geince oranın bakımlılığı kadar temizliğine de hayran kalmıştı. Pâdişah'a kenarından geçmekte oldukları bu iki mâbedi göstererek:

"-Efendimiz!.." dedi. "Birkaç gün evvel yolum buraya düşmüştü. Şu kadîm câmii harabeye yüz tutmuş toz toprak içinde görünce bir de merâk edip yanındaki kiliseye baktım. Her taraf pırıl pırıldı. İslâmiyet temizliği emrettiği hâlde mü'minlerin yanlarındaki kiliseden dahî ibret almayarak mâbedlerini temiz tutmamalarına doğrusu pek canım sıkıldı."

Bu söz üzerine ikisi arasında İslâmiyetin temizliğe atfettiği ehemmiyet üzerine Topkapı Sarayı'na vâsıl oluncaya kadar bir vükâleme (karşılıklı görüşme) vâki oldu.

Bu hâdisenin ertesi günü her ne sebeple ise, bahsi geçen kilisede bir yangın zuhûr edip onu tamâmen harabe hâline getirdi. Buna dâir haber geldiğinde **Sokollu Mehmed Paşa** yine Pâdişahın huzûrunda idi. Pâdişah bu haber üzerine **Sokollu**'ya dönerek:

"-Paşa hazretleri adamların kiliselerine nazar ettin. Bak şimdi o beğendiğin mâbed bizim kadîm câmiden daha metrûk bir hâle gelmiş oldu." dedi.

Sokollu:

"-Hâşâ efendimiz!.. Ben nazarcı biri değilim.

Sâdece o mâbedin temizliğine gıpta ettim ve o gün bizim metrûk câmiin tâmirini murâd ederek bu işi mimarbaşıyla konuşmuştum." karşılığını verdi. Huzurdan çıktıktan sonra ise:

"- Acaba gayr-i müslimler harâbe haline gelen mâbetlerini yeniden inşâ etmek külfetinden kaçınarak burayı satarlar mı?" diye düşündü ve eğer satarlarsa bizim o eski câmie nazaran pek büyük olan bu kilisenin yerine o küçük câmii inşâdan vazgeçerek kendi nâmına buradan büyük bir câmi inşâ ettirebilir miydi?!"

Bu düşünceyle Patriği huzûruna celbedip O'na bu hususiaki düşüncesini sordu. Patrik, teklifi Patrikhâne'deki kardinallerle görüşüp kendisine kısa zaman zarfında cevap vereceğini bildirdi. Aradan iki-üç gün geçtikten sonra **Sokollu Mehmed Paşa**'nın beklediği cevap geldi. Ortodoklar bu kiliseyi satmayı kabul ediyorlardı. **Sokollu**, burasını şahsî parasıyla satın aldıktan sonra mimarbaşı **Sinan**'ı huzuruna çağırarak:

"- **Sinan Ağa**!" dedi. "Biliyorum elinde çok iş var. Aynı anda birçok câmi ve medrese inşâ etmektesin. Fakat yine biliyorum ki emrinde çok dirâyetli ve geniş bir kadro var. Bu kadro ile senin hakkından gelemeyeceğin iş yoktur! Bu sebeple Kadırga yokuşunda geçenlerde yanan kilisenin arsasında benim adıma bir câmi ve medrese inşâ edersen beni çok bahtiyar edesin."

Mimar Sinan, Sokollu Mehmed Paşa'yı sever ve takdir ederdi. Bu sebeple:

"- Gerçekten büyük bir isâbetle ifâde eylediğiniz üzere elimde inşâ halinde birçok eser var. Yüküm gâyet ağırdır. Gece gündüz çalışmaktayım. Fakat sizi kırmak elimden gelmez. Hay hay! Emrinizi yerine getireceğim." karşılığını verdi. Birkaç gün sonra çizdiği plân üzerinde **Sokollu Mehmed Paşa** ile fikir teâti-

sinde (alışverişinde) bulunan **Sinan**, Paşa'nın tasvibini elde edince hemen işe başlayığp yanık kilisenin enkazını temizledikten sonra inşaata başladı.

Bir taraftan Edirnekapı'daki **Mihrimah Sultan** Külliyesi'ni inşâ ederken diğer taraftan da bugün "**Şehid Mehmed Paşa Câmii**" adıyla anılan eserin inşâsını gerçekleştirdi. Sıra iç tezyinâta geldiğinden tekrar **Sokollu**'nun huzûruna çıkarak:

"- Paşa hazretleri!.." dedi. "Bilirsiniz ki; sizi pek severim. Nâmınıza inşâ edilen bu câmiin İslâm Âlemi'nde müstesna bir mevkii olsun dilerim."

Sokollu, O'nun sözünü keserek:

"- Ben de böyle bir eserin bânii (kurucusu) olmak isterim. Fakat benim câmiim pâdişahımız nâmına inşâ ettiğiniz Süleymâniye Külliyesi'nden daha nâmlı olamayacağı cihetle senin bu düşüncen gerçekleşmesi imkânsız bir hayal değil mi?!" dedi.

Sinan:

"- Pek tabii paşa hazretleri! Ben de bu düşünce ile nâmınıza inşâ ettiğim câmi-i şerife tek minâre koydum. Birden fazla minâre inşâ etmek hakkını biz Osmanlılar ebeden sadece Pâdişahlara âid bir hak olarak görürüz. Bu sebepledir ki sizin nâmınıza inşâ edilmiş olan bu câmi-i şerifin müstesnâlığı mimârî değeri itibâriyle olmayacak. Mânevî bir sebeple ben onu yektâ (eşsiz) kılmayı murâd ederim." dedi.

Sokollu Mehmed Paşa:

"- Bu nasıl olacak?" diye sorunca **Sinan**:

"- Paşam!" dedi. "Biliyorsunuz ben birkaç sene evvel Arafat sularıyla Mekke Haremi'nin tâmirini yaptım. Zât-ı âliniz siyâsi târih okumuşsunuzdur. Bu sebeple çok iyi bilirsiniz ki; bir zamanlar sapık Karmatîler Mekke'yi basarak "**Hacer-ül Esved**"i çöle kaçırmışlardı. Cennetteki "**Beyt-i Mâmur**"dan bir hâtıra

olan bu mübârek taş onlardan istirdad edildiği zaman parçalanmıştı. Ben bahsettiğim bu tâmiratı yaparken O'nun iki küçük parçasını alıp beraberimde İstanbul'a getirdim. Onlardan birini mihrâbın tepesine diğerini ise, giriş kapısının iç tarafındaki üst kısma itinâ ile yerleştireceğim. İşte bu vasfıyla nâmınıza inşâ edilen bu eser Dünya'da bir istisnalık kazanacaktır."

Aslında **Sinan**, Hacer-ül Esved'in parçalarından iki tanesini değil üç tanesini İstanbul'a getirmişti. Birini kendi türbesine koymayı tasarladığı için **Sokollu Mehmed Paşa**'ya böyle söylemişti. Fakat bilâhare **Kanunî Sultan Süleyman** kendisinden önce vefât edip de O'na Süleymaniye Külliyesi'nde bir türbe inşâ edince bu niyetinde sarf-ı nazar ederek bu üçüncü parçayı da **Kanuni** Türbesi'nin içerden giriş kapısı üzerine koymayı tercih etmiştir.

Sokollu Mehmed Paşa, **Mimar Sinan**'ın bu sözlerinden ziyâdesiyle memnun kalarak O'nu ihsanlara gark etti.

Sinan, **Mihrimah** Câmii, **Şehid Mehmed Paşa** Câmi gibi çeşitli eserleri bitirdikten sonra O'na kendi adlarıyla birer câmi veya külliye inşâ ettirmek husûsunda yarışan diğer paşaların arzularına râm oldu. Beşiktaş'ta **Sinan Paşa** Câmii'ni, **Hadım Ali Paşa** Câmişi'ni ve **Sokollu Mehmed Paşa** adına Lüleburgaz'da ikinci bir külliye ile At Meydanı'nda **Haseki Hürrem Sultan** Hamamı, Eminönü'nde çinileriyle meşhur **Rüstem Paşa** Câmii ve Eyüp'de **Zal Mahmud Paşa** Câmii gibi çeşitli eserleri inşâ ve ikmâl ettikten sonra **Kanuni Sultan Süleyman** kendisini huzûruna celbetti. Yakında Rumeli cihetinden bir sefere çıkmak istediği cihetle O'na Büyük Çekmece gölünün denizle iltisak (bitişiklik) noktasında bir köprü inşâsını emretti. Sinan, bu emri aldıktan sonra

gece gündüz çalışmaya başladı.

Pâdişahın bir köprü inşâsını emrettiği bu yerde zemin oldukça yumuşaktı. Denizle göl arasında ve gölü çevreleyen alçak ve yumuşak zeminin ortasında dört küçük adacık vardı. Köprünün sağlam ayaklarını bu adacıklar üzerine inşa ederek ortaya doğru yükselen yedi sivri kemer üzerine bu köprünün inşâsına başladı.

Bu sırada Padişah sabırsızlanıyor ve sık sık kendisini çağırarak sefere çıkmak üzere olduğunu ve köprü üzerinden geçmek istediğini bildiriyordu. Köprünün inşâsı uzun sürünce **Kanuni Sultan Süleyman Hân** hayatı boyunca yaptığı birçok seferin sonuncusu olarak "**Zigetvar Seferi**"ne çıkmaya karar verdi. O sırada yetmiş bir yaşında olan Pâdişah nikris hastalığından muzdaripti. Birkaç seneden beri hudud boylarında huzursuzluklar vâkî olmakta Pâdişah'ın sefere çıkmaması O'nun artık ihtiyarlığı ve değiştirilmesi gerektiği yolunda dedikodulara sebep olmaktaydı. Çok daha önce başlamış olan bu dedikodular sebebiyleydi ki; ihtilâl düşünenlere yeşil ışık yakan oğlu **Şehzâde Mustafa** idam edilmişti. Fakat O'nun idamına rağmen dedikoduların ardı arkası kesilmemiş **Hürrem Sultan**'dan olma diğer iki oğlu **Şehzâde Bâyezid** ile **Şehzâde Selim** arasındaki rekabet de Pâdişahı bir hayli yorup mânen yıpratmıştı. Bu sebeple:

"- Baş yastıkta ölmeyi istemeyip hayatını bir cihad esnâsında tamamlamak istediğini" söyleyerek at üstünde dik durabilmek maksadıyla beline yağlı urgan sardırarak sefere çıktı. Hedef Zigetvar Kalesi'ydi.

Kanuni, yola çıkmadan önce son defa olarak **Mimar Sinan**'ı çağırıp Büyük Çekmece gölü üzerine inşâ edilmekte olan köprü hakkında izahat istedi. **Sinan**, Pâdişahın sefere çıkmak için acele etmekte olduğunu görünce:

"- Efendimiz" dedi. "Bu köprünün epeyce işi var. Siz ise batılı kâfirlere ders vermek için acele etmektesiniz. İnşallah bu köprüden geçmek size dönüşte müyesser ola!"

Bunun üzerine Pâdişah bu emr-i vâkiyi kabul ederek eski usûl üzere yola revân olup Zigetvar Kalesi önüne geldi.

Zigetvar Muhasarası başlarken Pâdişahın çadırı şehrin kuzeyindeki **Similehov** Tepesi'ne kurulmuş, muhasara ordusu da; sağ kolda üçüncü vezir **Ferhad** ve Anadolu beylerbeyi **Zal Mahmud Paşa**; sol kolda beşinci vezir Kızıl Ahmedli **Mustafa Paşa** ile kardeşi Rumeli beylerbeyi **Şemsi Ahmed Paşa**, merkezde yeniçeri ağası **Ali Ağa**, Tuna İnce donanması kumandanı **Ali Portuk** şeklinde, vaziyet almış ve bu tertib, şehrin etrafı çevrilecek şekilde nizamlanmıştı. Ayrıca Pojega sancak beyi **Nasuh Bey** de bir mikdar topçu kuvvetiyle eski şehrin karşısında yer almış bulunuyordu.

Zigetvar muhasarasında ilk muvaffakiyetin eski şehir (eski Zigetvar) bölümünde görüldü. Bu bölümdeki müdâfîler **Nasuh Bey**'in emrindeki topçuların şiddetli bombardımanlarına dayanamayacaklarını anladıklarından, kaleye çekilmek istemişler, buradan ayrılırken şehri ateşledikleri için, o sırada hücum halinde bulunan Türk kuvvetlerine 600 kişilik telefat verdirmeye muvaffak olmuşlardır.

Burası zaptedilince, yüksek yerlerine bataryalar yerleştirilerek Zigetvar'ın esas kale kısmı dövülmeye başlanmıştı. Eski şehir düşünce, burası ile yeni şehir arasındaki bataklık saha odun ve toprak taşınarak dolduruldu. Böylece, yeni şehrin daha tesirli şekilde dövülüp sıkıştırılması imkân dâhiline girdi. Yeni şehrin de düşmesinin yaklaştığını gören **Zrinyi**, burayı

da yaktırarak kuvvetlerinin tamamını kale içine aldı.

Yeni şehre (Yeni Zigetvar) Türk kuvvetleri girdiği günlerde imparator **Maksimilyan** tarafından babasına yardıma gönderilmiş olan **Zrinyi Miklos**'un büyük oğlunun bayrakdarı ve birçok kimseler esir edilip kale duvarları önüne getirilerek teşhir edildi. Hatta zaptedilen bayraklar esirlere açtırıldı. Buna rağmen **Zrinyi** cesâretini kaybetmeyerek inatla mukavemete devam etti. Hatta bir aralık müdâfilerin cesâretini kırmak için kale içine Almanca, Macarca ve Hırvatça yazılmış mektuplar atıldı. Bu propaganda mektupları tercüman **İbrahim**, kethüdâ **Lala Mustafa** ve sır kâtibi **Feridun Bey** tarafından kaleme alınmıştı.

Zigetvar Seferi'nin esas teşvikçisi olan Vezir-i azam **Sokollu Mehmed Paşa** çarpışmaların başladığı günden beri büyük bir gayret sarfediyor, kaleyi daha fazla sıkıştırabilmek için alınan tedbirlerin ekserisinde bizzat methaldar bulunuyordu. **Sokollu**'nun gayretleri, birçok gecelerini kethüdâsı **Hüsrev Bey** ile birlikte siperlerde geçirecek dereceyi buluyordu. Siperlere bu kadar fazla sokulan Vezie-i azamın hayatı bir defasında sır kâtibi **Feridun Bey** tarafında tehlikeli bir yerden bizzat çekilmek sûretiyle kurtarıldı. Hakikaten birkaç sâniye sonra oraya düşen bir gülle ile birkaç asker şehid olmuş, **Sokollu** mutlak bir ölümden kurtulmuştu.

Zigetvar Kalesi bunca sıkıştırmaya rağmen dayanmaya devam ediyordu. Şehrin kumandanı **Zrinyi Miklos** hakikaten takdire değer bir cesâret ve kahramanlıkla karşı koymaktaydı. Muhasaranın başlangıcından beri **Miklos**'un ölümü esârete tercih ettiği, ölünceye kadar müdafaaya devam edeceği anlaşılıyordu.

Aralıklı olarak üç defa tekrarlanan umûmî hücuma rağmen Zigetvar'ın düşmeyişi, ihtiyar ve has-

ta **Kanuni**'yi fazlaca üzmüş bulunuyordu. Onun için Pâdişah, ölümünden bir gün kadar önce:

"- Bu kale benim yüreğimi yakmıştır. Dilerim Allah'dan ateşlere yana!" demişti.

Zigetvar'a üçüncü umûmî hücumun geçildiği 2 Eylül günü, hayli hazırlıklar yapılmış ve kalenin etrafına odun ve toprak yığılarak bunlar üzerinden hücuma teşebbüs edilmişti. Lâkin müdâfilerin top ateşi karşısında fazla zâyiata uğranıldığı görülünce geriye çekilinmişti. Bu hücumdan sonra surların altına doğru kazılan lâğımların patlatılmasına, aynı zamanda kale bedenine fitilli kumbara yerleştirilerek tahribine çalışılmıştı. İşte gözünü budaktan sakınmayan fedâilerin bu gayreti sâyesindedir ki, 5 Eylül günü dış kalede büyük bir gedik açılarak Türk askeri içeri girmiş, buradan sağ olarak kutulabilenler iç kaleye, yâni bizzat **Zrinyi Miklos**'un bulunduğu son sığınak mahalline koşuşmuşlardır.

İç kale sağlam bir müdafaa mahalli teşkil etmekle beraber, **Zrinyi**'nin bundan sonra uzun müddet dayanma imkânları azalmıştı. Zira Türk hücumları daha küçük bir sahaya teksif edileceğinden, hücumların tesirleri de artmış olacaktı. Zaten dış kale düştükten sonra başvurulan bir tedbir, **Zrinyi Miklos**'un son dayanma noktasının da iflâsını temin eyledi. İç kalenin etrafına çepeçevre odun, çalı çırpı velhâsıl yanacak bir sürü malzeme taşınıp akşamüstü ateşlendi. Zigetvar Kalesi bir alev çemberi ortasında kaldı. **Zrinyi** için, ya mukadder âkıbeti burada beklemek, veyâhud da ümitsiz bir huruç hareketine girişmekten gayri yapılacak iş kalmamıştı.

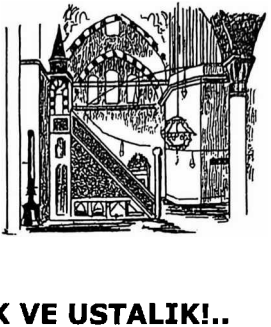
Sefere çıkarken nikris hastalığından muzdarip bulunan **Kanuni Sultan Süleyman**'ı Macaristan'a kadar uzanan sefer yolculuğu ve 5 Ağustos'tan beri

muhasarasına devam olunan Zigetvar'ın hâlâ zaptedilememiş olmasının verdiği üzüntü biraz daha yıpratmıştı. Zaten yaşı da hayli geçkindi. İhtiyar Pâdişah nihâyet Eylül'ün ilk günü iyice yatağa düşmüş bulunuyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi zamanındaki şaşaası ile denk bir hayat sürmüş olan ve şaşaanın geliştirilmesinde çok büyük rolü olan **Kanuni Sultan Süleyman**, ne yazık ki, son seferinin zafer müjdesini duymadan 6/7 Eylül 1566'da Cuma'yı Cumartesi'ye bağlayan gece sabaha dört saat kala hayata gözlerini yumdu. Büyük Pâdişah'ın ölümüne sebep olan hastalık için nikris, dizanteri, nüzül hatta anjin gibi birbirinden farklı şeyler kaydedilir. Ayrıca yaşlılığın verdiği umûmî yıpranma da buna ilâve edilir.

Dirâyetli vezir **Sokollu Mehmed Paşa**, Pâdişah'ın ölümünü askerden gizledi. İç organlarını çıkartıp Zigetvar'da gizlice Padişah çadırının kurulu olduğu yere defnettikten sonra Pâdişah'ın cesedini sağdan soldan destekledi ve O'nu bir arabaya yerleştirerek dönüşe geçti.

Ordunun bu dönüşü esnâsında **Sinan**, Büyük Çekmece Köprüsü'nü bitirmiş bulunuyordu. Pâdişah'ın vefât etmiş bulunduğunu öğrenmiş olduğu için O'nun arabaya hayattaymış gibi yerleştirilmiş nâşı bu köprüden geçerken O, kendi kendine şöyle mırıldandı:

"- Koca Sultan!.. Sen bu köprüden sefere çıkarken geçmeyi dilemiştin. Sonra dönüşte geçmeyi ummuştun! Halbuki şimdi buradan mübârek naşın geçiyor. Her şey gibi bu köprüden geçiş de "**Niyetle değil, kısmetle imiş!..**"

X
ÇIRAKLIK, KALFALIK VE USTALIK!..

Kanuni Sultan Süleyman kadar halkına ve askerlerine kendisini sevdirmiş bir hükümdar Cihan Târihi'nde pek nâdirdir. Umûmiyetle hayatlarında dâima bir değişikliğe meyyal olan insanlar, kendilerini uzun zaman idâre edenlerden bıkıp usanırlar. **Kanuni** için böyle olmayıp O'nun yarım asra yaklaşan (kırk altı yıl) Pâdişahlığı esnâsında halkın ve askerin sevgisi artarak devam etmiştir.

Bu sebepledir ki, Zigetvar Kalesi'nin alınmasını göremeden vefat eden **Kanuni**'nin ölümünün kuvve-i mâneviyeleri (moralleri) sarsılmasından korkulan askerleri tarafından öğrenilmesi engellendi. Dirâyetli Vezir-i azam **Sokollu Mehmed Paşa** diğer vezir arkadaşları ile de istişâre ederek bu hususta gerekli bütün tedbirleri aldı.

Pâdişah'ın vefatından bir gün sonra Zigetvar Kalesi'nin fethi müyesser oldu.

Sokollu Mehmed Paşa, Pâdişah'ın iç organlarını vefat ettiği çadırın bir köşesine sessiz sadâsız defnettikten sonra bir divan toplantısı emretti. Her divan toplantısında âdet olduğu üzere, kapıkulu askerleri, divan hâricindeki muhafaza hizmetlerini ifâ için yerlerini aldılar. Müzâkereleri müteâkip askere yemek çıktı.

Yemekten sonra yine âdet üzere, en evvelâ yeniçeri ağası sanki Pâdişah sağmış gibi güyâ arzda bulunmak için Otağ-ı Hümâyun'a yani pâdişahın huzûruna girdi. Huzurdan çıkınca yeniçerilere şöyle hitâb etti:

"- Yoldaşlar, şevketlü pâdişahımız buyurdular ki, berhüdar olup yüzleri ak ve gazâları mübârek ola! Yoldaşlıkların tamam edip kaleyi tekmil etsinler; az kalmıştır. Cümlesinin terakkileri (yani maaş zamları) ve bahşişleri verilsin, makbulümdür, hayır duamı alsınlar!.."

Vezir-i azam'la müşâvere neticesi, Pâdişahın ağzından bu sözleri söyledikten sonra, Hünkârın bu emrini süratle yerine getirmek üzere at hazırlanmasını emretti. Lâkin yeniçeri ağasının yüksek sesle verdiği bu emre yeniçerilerin cevâbı:

"- Bahşişler nice olur?" tarzında yarı itiraz havası taşıyan bir cümle halinde yükseldi. Mamafih yeniçeri ağası gâyet tabii bir şekilde konuşarak:

"- Cümlesine ben kefilim, baş üzerine; hemen Pâdişahımızın dileği yerine getirilsin, kaleye yetişelim!.." deyip atına atladı:

O'nun bu şekilde davranışı karşısında yeniçeriler seslerini çıkarmadılar. Böylece kapıkulunun kale tarafına gitmesi ve tâmir işiyle uğraşması temin olundu. Bu arada Anadolu Beylerbeyi **Zal Mahmud Paşa** kereste teminine memur olduğundan askerin bir kısmı bu işe ayrıldı. Rumeli Beylerbeyi **Şemsi Ahmed Paşa** ise, Rumeli askeri ve iki bin yeniçeri ile Bobocsa (Babofca)nın fethiene gönderildi. Böylece ordugâh askerden bir hayli tenhalaştı.

Drava Nehri boyunda bulunan Babocsa önüne Türk kuvvetleri vardığı zaman, içerdekiler müdafaaya güçleri yetmeyeceğini kestirerek şehri yakıp kaçıp gittiler. Böylece ilk defa 1532'de zaptedilip, bilâhare Avusturya işgaline mâruz kalmış olan Babocsa ikinci defa Türk

idâresine girmiş oldu. Babocsa alındığı sırada civardaki kalelerden Belovar ve daha bir iki yer de ele geçirildi.

Vezir-i azam **Sokollu Mehmed Paşa**, Zigetvar Kalesi'nin tâmiri bahânesiyle askeri oyalamakta, buna rağmen günler geçtikçe Pâdişahın ölümüne dâir şüpheler artmakta ve oğlu **Selim**'in İstanbul'a gelerek hükümdar olduğu şâyiası orduda yayılmaktaydı. Bu şâyialar, hiç şüphesiz, Pâdişahın ölüm şüphesiyle ilgili ve onu destekleyen şeylerdi. Bu müddet zarfında **Şehzâde Selim** ise Kütahya'dan İstanbul'a gelip tahta cülûs ettikten sonra Belgrad'a gitmek üzere yola çıkmış bulunmaktaydı.

Pâdişahın ölümünün otuz beşinci günü **Sultan Selim**'e bir ariza yazılmış bulunmakta ve bunda, **Sultan Süleyman**'ın ölümünün gizlenmesi yolunda gayret sarfedilmiş olduğu halde **II. Selim**'in cülûs-i hümâyunlarına dâir haberlerin İstanbul'dan gelenler vâsıtasıyla ordu safları arasına yayılmaya başladığı bildirilmekte, acele ordugâha gelmesi istenmiş bulunmaktaydı.

Askerin mâneviyatının zayıflatılmaması ve düşmana cesâret verilmemesi için ölüm hâdisesi gizli tutulmuş, yeni hükümdar gelmeden ordunun hareketinin doğru olmayacağı düşünülmüştü. Ancak askerin yiyeceği olan zahire azalmaktaydı.

Sultan İkinci Selim, o sırada ulaştığı Belgrad'da eğlenmeyerek yoluna devam etmiştir. **Sokollu Mehmed Paşa**'nın kendisine "Şâyet orduya yolda mülâki olursa askerin cülûs bahşişi isteyeceğini; hâlbuki buna kifâyet edecek miktarda para getirilmediğini, binâenâleyh Belgrad'da beklemesinin münâsib olacağını" bildirmesi üzerine yeni Pâdişah yola devam etmeyerek Belgrad'a döndü.

Yeni Pâdişahın Belgrad'a gelişi öğrenildikten sonra kapıkulu askerinin maaşı verildi. Bunu müteâkip,

veziriazam orduyu harekete geçirdi. Ordu Zigetvar'dan ayrılırken **Kanuni**'nin ölümünün üzerineden kırk dört günlük bir zaman geçmiş bulunuyordu. Hareket ve yolculuk esnâsında da **Kanuni**'nin ölümünü duyurmamaya çalışan **Sokollu Mehmed Paşa** bir takım tedbirler almıştı. Bu cümleden olarak, Pâdişahın naaşını taşıyan arabanın içine, **Kanunî**'ye benzeyen bir adam oturtulmuştu. Has oda ağalarından Bosnalı **Hasan Ağa** olan bu adam, beyaz yüzlü, doğan burunlu, kösec sakallı ve hasta mizaçlı idi. Boynu da bir sargı ile sarılmıştı. Harekete geçirilirken arabanın etrafında vezirler, peykler, solaklar mevkilerini almışlar, alkış tutup tabl-u nekkare ve nefirler çalınarak yürüyüşe başlanmıştır. Yolda gidilirken **Hasan Ağa** zaman zaman sağ ve soluna selam verdiği, veziriâzam da ara sıra arabanın yanına sokularak bir şeyler arzediyormuş gibi davrandığı için, bunu gören askerler, padişahın ölüm şâyiasının doğru olmadığına inanır gibi olmuşlardı.

Bu minval üzere yola devam edilirken eski sınırdan içeri girilince veziriâzam:

"- Şimdi memleket dâhiline girilmiştir, pâdişah hazretleri rikâb ağaları ile yalnız kalacaktır!.." diyerek cenâze arabasını ordudan ayırıp 300 muhâfız ile 6 hâfıza tevdi etti. Bu sırada Belgrad'a dört konak mesâfe kalmıştı. Veziriâzam, hâfızları yanına çağırıp:

"- Arabanın yanına gidip Yâsin, Kehf sûresini ve Kur'an'dan istediğinizi okuyunuz, zikrullah ederek ilâhi okuyunuz!.." dedi.

Bu hâl, pâdişahın ölümünün artık ifşâsı demekti. Sabaha dört saat kala hareket olunup hâfızlar Kur'an okumaya başlayınca kırksekiz günden beri devam eden gizlilik ortadan kalkmış oldu.

Durumu öğrenen askerler, ağlaşıp eğleştiler ve yürümeyip:

"- Hay **Sultan Süleyman Han** diye feryada başladılar ve evvelki hâl ile yani durumu bilmeden gitmek evlâ imiş dediler."

Ordu efrâdının fazlaca teessüre kapılarak yürüyüşü durdurmaları üzerine, veziriâzam **Sokollu Mehmed Paşa** askerin içine girmiş ve onlara hitâben:

"- Kardaşlar, yoldaşlar! Niçin yürümezsiz? Yürüyelim. Bunca yıllık İslâm pâdişahıdır; Kur'an'ı azîm ile tâzim eyleyelim. Bu denlü gazâvât edip Ongürüs (Macaristan) vilâyetin dâr-ı İslâm eyledi ve cümlemizi ni'meti ihsâniyle besledi. Gerek olan bu mudur ki; mübârek cesedini başımızda götürmiyelim. İşte oğlu **Sultan Selim Hân** pâdişahımız on yedi gündür ki Belgrad'da size muntazırdır. Merhum Gâzi padişah rahmetullahi aleyh cümleye bahşiş ve terakkilerinizi tesviye etmiştir!.." demiş, ondan sonra da hâfızlara:

"- Hâfızlar durman Kur'an azîm okuyup yürüyelim!.." demiştir. **Sokollu**'nun bu hitâbı askere ziyâdesiyle tesir etmiş, yürümekten kalan askerlerin cümlesi canlanıp:

"- Derdimize derman Kur'an'dır; din ve imanımız Kur'an'dır; imanla Kur'an'la gidelim." sözleriyle yola koyulmuştur.

Ordu Belgrad'a vâsıl olunca, otağ önünde **Sultan Selim**'in de iştirâki ile cenâze namazı kılındıktan sonra, tabut vezir **Ahmed Paşa**, padişahın sevdiği kimselerden olan **Ferhad Ağa**, eski Mısır vâlisi **Ali Paşa** ve **Şeyh Nureddin Efendizâde**'ye verilerek dört yüz kişilik bir toplulukla İstanbul'a doğru yola revân oldular.

İstanbul görülmemiş bir kalabalık tarafından karşılanan cenâze tekbirlerle Süleymâniye Câmii'ne götürülüp **Ebussud Efendi**'nin kıldırdığı cenâze namazından sonra 28 Kasım 1566 tarihinde bu câmi-i

şerîfin haziresinde açılan bir kabre defnedildi. Pâdişahın mübârek nâşının tam kabre konulacağı sırada Has Odabaşı'nın sesi duyuldu. O koltuğunun altındaki çekmeceyi göstererek yüksek sesle:

"- Muhterem cemaat!.." dedi. "Merhum Efendimizin bendenize bir vasiyeti vardır. Bu çekmecenin kabr-i şerife konulması lâzımdır. Bu O'nun kat'î bir vasiyetidir!.."

Ebussud Efendi:

"- Olmaz! Kabre bir şey konulması mekruhtur!.." deyince orada hazır bulunan Nakıb-ül eşraf (seyyidlerin reisi) ve seçkin kimseler arasında mekruh bir fiile dâir vasiyete riâyet edilmesinin câiz olup olmadığı üzerine kısa bir münâkaşa oldu. Sonunda **Ebussuud Efendi**:

"- Bir kere şu çekmeceyi açıp içinde ne olduğuna bakalım da ondan sonra bir karara varırız!.." deyince Has Odabaşı çekmeceyi açtı. İçinden **Ebussuud Efendi**'nin **Kanuni**'ye verdiği fetvâlar çıktı. Bunu gören **Ebussuud Efendi** eliyle başını tutarak:

"- Vay koca Sultan, sen kendini kurtardın! Ya benim hâlim ne olacak!" diye inledi.

O sırada olup bitenlere şâhid olan yeni Pâdişah **II. Selim**'in gözüne Mimarbaşı **Sinan** ilişti. **Kanuni**'nin mezarı sevgili hanımı **Hürrem Sultan**'ın türbesi yanına kurulan geniş bir çadırın içinde kazılmıştı. Bu çadırı göstererek:

"- Mimarbaşı!.. Bu çadırı sen mi kurdun?!" diye soran yeni Pâdişah'a **Sinan**:

"- Beli (evet) Sultanım! Âdet böyledir!.." karşılığını verdi. Bunun üzerine **II. Selim**:

"- Derhâl buraya vâlidemin (**Hürrem Sultan**) şu türbesinden daha muazzam bir türbe inşâ et!.." tâlimatını verdi.

Mimarbaşı **Sinan** defin merâsiminden sonra evine döner dönmez emredilen türbe için çizimlere başladı. Birkaç kere yeni Padişah'ın huzuruna çıkıp plânı hakkında izâhat verdi. O'nun istediği bazı düzeltmeleri yaptıktan sonra derhâl işe başlayarak onbeş-yirmi gün zarfında **Kanuni**'ye lâyık bir türbe inşâ etti.

Mimarbaşı **Sinan, Kanuni Sultan Süleyman**'ın **Ebussud Efendi**'den aldığı fetvaları mezarına koydurmak husûsundaki vasiyeti üzerine defin esnâsında yaşananlardan pek fazla müteessir olmuş (etkilenmiş) ve bu sebeple kendi türbesi için sakladığı **Hacer-ül esved** parçasını burada kullanmanın daha doğru olacağını düşündü. **Kanuni**'nin takvasına ve şeriâte bağlılığına dâir bu müthiş hâdise O'nun buna kendisinden daha lâyık olduğu düşüncesini ilhâm etmişti. Fakat bu düşüncesini yeni pâdişah **II. Selim**'e söylemedi. O'na bir sürpriz yapmak istiyordu.

Türbenin açılışı esnâsında yeni pâdişah arkasını sandukaya dönerek giriş kapısı hizasından dışarı bakması ricâsında bulundu. Sonra da kapı üstünü işâretle:

"- Efendimiz!" dedi. "Şu gördüğünüz siyah parçacık Kâbe-i Muazzama'nın duvarındaki Hacerül esved'dendir. Onu kendi türbem için saklamıştım. Fakat merhum pederinize hayranlığım ve **Ebussuud Efendi**'nin fetvalarını kabr-i şerifine koydurmak hususundaki vasiyeti bu hayranlığımı bir kat daha artırdığından fikir değiştirdim. O büyük insanı kendi nefsime tercih ederek mukaddes bir emânet olarak saklayageldiğim bu Hacer-ül esved parçasını işte gördüğünüz gibi şu kapı üstüne yerleştirdim. Bu vasfıyla bu türbe Dünya'da emsalsiz bir eser olmuştur."

Verilen bu izâhattan ziyâdesiyle memnun olan **II. Selim**:

"- Mimarbaşı" dedi. "Bu türbe gibi Dünya'da eşi emsâli olmayan bir câmi-i şerif inşâ ettirmek isterim. Biliyorum ki; ülkemizin her tarafında câmi, medrese, şifâhâne, vesâir müştemilâtı ile birlikte pek çok külliye inşâ etmektesin. Bu kadar çok bergüzîde (seçkin eserin) inşâsına nezâret edebilmek için şehirden şehre koşmaktasın. Buna rağmen benim adıma bugüne kadar inşâ ettiklerinin hepsinden daha mükemmel bir câmi inşâ etme işine öncelik vermeni isterim. Bu maksadla en uygun mahalli tesbit etmek için şimdiden çalışmalara başla!"

Mimar Sinan:

"- Emriniz başım üzerinedir hünkârım! Derhâl çalışmalara başlayıp düşündüğünüz eser için en uygun bir yeri tesbit edip size arz edeceğimden emin olabilirsiniz." dedi.

Mimar Sinan günlerce İstanbul'un her semtini inceledikten sonra **II. Selim**'in huzuruna çıkıp:

"- Hünkârım!" dedi. "Bu güzel şehrimizin düşündüğünüz eserin inşâsına uygun olan hemen her tepesi tutulmuştur. At Meydanı'nın (**Sultan Ahmed** Meydanı'nın) Marmara'ya bakan sırtından daha uygun bir yer bulamadım. Fakat burada da **Sokollu Mehmed Paşa** kulunuzun bir güzel sarayı mevcuddur. Murad ederseniz orayı istimlâk edip işe başlayabilirim"

II. Selim:

"- Yoo! Olmaz! **Sokollu Mehmed Paşa** bana babamdan hâtıra kalmış olan bir büyük devlet adamıdır. O sağken konağını yıktırıp O'nu üzmek istemem!.." deyince **Mimar Sinan**:

"- Öyleyse Efendimiz, eski pâyitahtımız (başşehrimiz) Edirne'de bir yer arayalım!" dedi. Bunun üzerine **II. Selim**:

"- Bak bu olur. Netice itibâriyle orası da eski bir

pâyitahttır!.." karşılığını verince **Mimar Sinan**:

"- Emredersiniz efendimiz" dedi ve temennâlarla pâdişahı selâmladıktan sonra huzurdan çıktı.

Bu mutabakat üzerine Edirne'ye giden **Mimar Sinan** orada **II. Selim** için inşâ edeceği külliyeye en uygun yeri seçmek üzere araştırmalara başladı.

1360 yılında fethedilerek 1453'de İstanbul'un fethine kadar Osmanlı'ya pâyitahtlık (başşehirlik) eden Edirne, Tunca Nehri ile İçkale arasında yeni yerleşimlerle bir hayli gelişip büyümüştü. Bu sebepledir ki, fethedilen her yeri hamam, şifâhâne, çeşme ve türbelerle islâmîleştirmekte olan ecdadımız burada da aynı imar ve islâmileştirme hareketlerini gerçekleştirmişlerdi.

Edirne'de İçkale sınırlarının dışında Eski Câmi (1402), Üç Şerefeli Câmi (1447) gibi önemli iki yapı inşâ edilmişti. İçkale'nin güneydoğusunda **Murâdiye** (1446), İstanbul yolundan Edirne'ye girişte **Ayşe Kadın Câmii** (1468), İstanbul-Edirne yolu civârında İçkale'yi doğu yönünde çevreleyen mahallelerin arasında da **Rüstem Paşa Kervansarayı** yer alıyordu. **II. Bâyezid** Külliyesi (1484-1488) ise Osmanlı Devleri'nin Balkanlar'a ve Avrupa'ya düzenlediği seferlerin başlangıcında ordunun topluca namaz kıldığı, nehre yakın düz alanda inşâ edilmişti. Tunca Nehri'nin karşı yakasında yer alan **Edirne Sarayı** ise pâdişah ve şehzâdelerin çok rağbet ettikleri bir yerdi.

Sinan, bu yerleşmeler içinde öyle bir yer seçti ki, Edirne'ye hangi cihetten gelinecek olsa ilk görünen bu şehrin silüetine en hâkim bir mevkide inşâ edilecek olan bu câmi görülecekti. Lâkin burası oldukça sık bir yerleşim bölgesiydi. Bu sebeple bir hayli istimlâk yapmak gerekiyordu.

Mimar Sinan seçtiği bu yer için **II. Selim**'le bir

hayli müzâkere ettikten sonra istimlâklere başlandı. Hemen herkes böyle bir câmi inşâsına mâni olmamak üzere buradaki evi veya bahçesi için takdir edilen bedeli alıp istimlâke râzı olduğu halde sadece bir kadın buradaki bahçeli evini terk etmemekte ısrar etti. Bu bir dul kadındı. Evinin bahçesinde lâle yetiştirip satarak geçimini sağlıyordu. **Sultan II. Selim** ise hiçbir yeri sahibinin rızası olmadan elinden alınmamasını bu işi yapan memurlara iyice tenbihlemişti.

Bu subeple bu kadının bahçeli evine takdir edilen bedel artırıldı. Ancak bu bedel birkaç kere artırıldığı halde kadın orayı terk etmeye yaklaşmayarak direnmeye devam etti. Sonunda bu durum Pâdişaha arz edilince **II. Selim**:

"- Pekâla!.. Ona dokunmadan inşaata başlansın!.." emrini verdi. **Mimar Sinan** hazırladığı plâna göre bu yerin inşâ edilecek câmiin orta yerinde kalacağını söylemesi üzerine Pâdişah:

"- Olsun!.. Sen inşaata başla!.. O eninde sonunda yola gelecektir!.." deyince **Sinan** işe başladı.

Hakikaten Pâdişahın tahmini vechile inşaatın duvarları yükselmeye başlayınca orta yerde hapse tıkılmış gibi kalacağını anlayan kadın verilen bedeli alıp evini terk etti. **Sinan** da bu kadının inadı ve ters davranışı unutulmayıp her dâim hatırlansın diye onaltı tâne olan küçük sütunlardan birinin duvarına ters bir lâle çizimi yerleştirdi ki; burası tam da o kadının evinin olduğu yere isâbet etmekteydi.

Mimar Sinan daha önce Arafat Su Yolları'nın tâmiri için gittiği Mekke'de Kâbe'yi incelemiş olduğundan edindiği bilgileri inşâ etmekte olduğu Selimiye Câmii'nde tatbik etmeye karar verdi.

Gerçekten Mimar **Koca Sinan**'ın, bu eserini kendisi de büyük bir mimar olan **Hilmi Şenalp** şöyle

anlatmaktadır:

Selimiye Câmii'nde, müezzin mahfilini kubbenin tam merkez ve izdüşümünde yaparak, câmiin bütünüyle **Arş** ve **Kâinat**'ı, müezzin mahfilinin ise Arş'ın izdüşümündeki "**Beyt-i Ma'mur**"la beraber, damında **Hz. Bilâl-i Habeşi**'nin ilk ezanı okuduğu **Kâbe**'yi simgelemek istemiştir. Kare plândan dışarıya çıkıntı yapan yarım dâire ise Kâbe'ye bitişik "**El-Hâtim**" denilen "yarım dâire şeklindeki" kısmı temsil etmektedir.

Mimar Sinan'ın Câmiyi ve müezzin mahfilini hakikaten bu duşünceyle mi yaptığını tesbit edebilmek için O'nun yoğurulduğu İslâm Dini ve tasavvuf düşüncesinin kaynaklarına müracaat gerekmektedir.

Kur'an-i Kerim'de, "Melekler de onun kenarlarındadır. O gün Rabbinin Arş'ını, bunların da üstünde sekiz melek taşımaktadır." (Hâkka Sûresi, 69/17) buyurulmaktadır. Bir hadis-i serif'de "Onlar bugün dörttür, Kıyâmet gününde Allah onları diğer dört melekle tey'yid ederek sekiz olurlar." **Marifetnâme** isimli meşhur eserde "Hamele-i Arş, yani Arş-ı Azam'i taşıyan melekler dört tanedir. Kıyamette dört büyük melek daha yaratılarak Hamele-i Arş sekiz olsa gerektir." denilmektedir. Selimiye'de de Arş'ı simgeleyen merkezî kubbeyi taşıyan sekiz ayağın dördü serbest, kıble aksında bulunan diğer dördü ise câmi beden duvarlarına bitişiktir. Dışarda da, kubbeyi taşıyan bu sekiz sütun, kubbe kenarlarında açıkça ifâde edilmiştir."

Kâbe, Hak'la ünsiyeti olması icâbeden "**insan**"a yaratılışının gâye ve sırrını hatırlatan, aslî vatanına yabancılaşmamasını telkin eden **ilahî bir hidâyet** sembolüdür. Kamışlıktan koparıldığı için ayrılıklardan şikâyet eden **"Ney"** gibi, nasıl insanın aslı bu Dünya'ya âid değilse, Kâbe'de, tevhidin ve kudretin

derûnî mânâlarıyla yüklü, öte âlemin nişânesi olan kudsî bir yapıdır.

Kâbe'nin târihi, Mârifetnâme'de şu satırlarla anlatılır: **"Beyt-i ma'mur**, Firdevs Cenneti'nde kırmızı yâkuttan **"yüksek bir kubbe"** idi. Hak Teâlâ, **Hz. Adem** Aleyhisselâm'ı Cennet'ten Yeryüzü'ne indirip tevbesini kabul ettikten sonra O'na ikram için Beyt-i Ma'mur'u Cennet'ten bu Dünya'ya Kâbe'nin bulunduğu yere **Adem** Aleyhisselâm için Cennet yâdigârı olup tavaf ve ziyâret etmesi için indirdi. Biri doğuya, biri batıya açılan iki kapısı vardı. Beyt-i ma'mur'un içinde nurdan üç kandil vardı. Bu kandillerin o zaman aydınlatabildiği yer, şimdi "Harem-i Kâbe'dir." Hak Teâlâ'nın emri ile yedi kat göklerdeki melekler nöbetleşerek iner. **Adem** Aleyhisselâm ile Beyt-i ma'mur'u tavaf ederlerdi. Beyt-i ma'mur **Hz. Adem** Aleyhisselâm'dan **Hz. Nuh** Aleyhisselâm'a kadar yeryüzünde idi. Tufan'dan önce semâya kaldırılmıştır. Kıyâmete kadar orada kalıp, sonra yine Cennet'te olan yerine kaldırılsa gerektir.

Beyt-i ma'mur'un Yeryüzü'nde olan yerinde, **Hz. İbrahim** Aleyhisselâm Hak Teâlâ'nın emri ile Beyt-i Şerif'i bina etmiştir. Eğer Beyt-i Ma'mur gökten düşse tam Kâbe-i Muazzama'nın üzerine düşer. Yerdeki Beyt-i Şerif (Kâbe) ile gökteki Beyt-i Ma'mur arası Harem-i Şerif'tir. Halen Kâbe duvarında bulunan ve öpülen Hacer-i Es'ad, Beyt-i ma'mur'dan yadigâr kalmıştır. Hacer-i Es'ad (mübârek taş) kırmızı yâkut iken Tufan'da, Hak Teâla'nin emri ile Hacer-i Esved (siyah taş) olmuştur." Bir hadiste de, "Kâbe, Arş altındaki Mescid'in (Beyt-i Ma'mur'un) o derece hizâsındadır ki, bu mescidden atılacak bir taş, Kâbe'nin damına düşer" denilmektedir. Edine Selimiye'de de müezzin mahfili, merkezî kubbe anahtarının tam izdüşümündedir.

Hz. İbrahim tarafından Beyt-i ma'mur'un yerine inşâ edilen Kâbe, Cahiliyye Devri'nde **Hz. Peygamber** henüz otuzbeş yaşında iken, örtüsünün tutuşması sebebiyle bir yangın ve daha sonra da bir sel geçirdiğinden, duvarları tahrip olmuş ve yeniden inşâ edilmiştir. Fakat mâlî sebeplerle Kâbe arsasını daraltıp, bir miktarını dışarda bırakmışlar, buranın da Kâbe'den olduğunu belirtmek için etrafına bir duvar çekmişlerdir. iki tarafına birer giriş bırakılan bu duvar, Kâbe'nin kuzeybatı duvarının tam karşısındadır. "**El-Hicr, Hicr-i İsmail**" ismi verilen bu kısım, hâlen "**Hatim**" olarak bilinen yerdir. "Kâbe'den addolunduğu için tavâf esnâsında buraya ayak basılmaz, hâricinden tavaf edilir. **Hz. Hacer** ve **Hz. İsmail**'de burada medfundurlar." Hicr, yarım dâire şeklinde bilinir. İşte Selimiye'de mekânîn tam ortasında bulunan muezzin mahfilinde, bu tarife aynen uyan bir tatbikat görürüz. Üstelik müezzin mahfiline bitişik yarım dâire şeklindeki bu çıkıntı, Kâbe duvarına bitişik "**Hatîm**" gibi kuzeybatı yönündedir.

Kâbe tam kare şeklinde olmayıp, bütün kenarları birbirinden farklıdır. Dikkatimizi çeken bir başka husus da, **Sinan**'in, müezzin mahfilinde, **Kâbe plân ölçülerinin tam yarısını kullanmış olmasıdır**. Kâbe'deki 12 m.lik uzunluk müezzin mahfilinde 6 m. olarak karşımıza çıkar. Ayrıca **müezzin mahfili de** Kâbe gibi **tam kare olmayıp**, diğer kenarı 5,81 m. uzunlukta, Kâbe'nin diğer kenarının yarısı kadardır. Bu tam kare olmayan plânı oluşturan sütûncelerin ayakları ise, adeta **sınırın dışına taşılmadığını** ifadelendirecek şekilde plânın içine doğru, konmuş vaziyettedir. Köşe sütûnceler de her iki istikameti karşılayıp, yine içe dönük durumdadır.

Fusûs'ül-Hikem'de "*Herşeyin aslı su'dur, Arş'ı görmez misin, nasıl su üzerinde kuruludur. Çünkü*

Kâinat sudan meydana geldi ve su üstünde yükseldi." denilmektedir.

Burada Arş'tan maksad, maddî âlemin tamamı olan varlıktır. Şimdi şuna dikkat edelim: Kâbe'nin 25 cm. yüksekliğinde ve 30 cm. kadar dışa doğru çıkıntısı olan taban kısmına **"şadirvan"** denir. Şadirvandan maksat da "su"dur. Selimiye'de, **kubbenin izdüşümündeki, müezzin mahfilinin tam altında, kubbenin odak noktasında da bir şadırvan bulunur.**

Abdülkerim Ceylî'nin **"İnsan-ı Kâmil"** adlı eserinde ise *"Beyt-i mâ'mur, imar edilmiş ev mânâsına gelir. Bu bir mahaldir ki, Allah onu zâtına has eylemiştir. Bunun için onu: Yerden semâya kaldırmıştır. Bunun benzeri insanın kalbidir. Çünkü insanın kalbi, Hakk'ın tecelli mahallidir. Bu insanlık kalıbındaki cisim: İnsan vücûdunda ne varsa hepsini câmidir. Ruh, akıl, kalb vb. Bu âlem de, insandaki cism-i Arş'ın bir benzeridir. Mutlak Arş ise, bütün parçalarını câmî olarak, âlemin heykeli ve cesedidir. Arş cism-i Küllî'dir"* denilmektedir.

Bu bilgilerden hareketle Selimiye câmilerindeki nisbetleri incelersek, şu ölçüler karşımıza çıkar: Selimiye'de kubbeyi tasiyan sekiz ayağın merkezlerinden geçen dairenin çapı 45 arşındır. Kubbe kenarı zeminden 45, minâre alemi ise buradan itibâren 66 arşın yüksekliktedir. Süleymaniye'de zeminden kubbe üzengi seviyesi 45, kubbe alemi ise 66 arşın yüksekliktedir. Ebced hesabi ile 45 **"Adem"**, 66 **"Allah"** kelimelerine tekabül eder. **Mimar Sinan** böylece, **Abdulkerim Ceylî**'nin satırlarında, Şeyh Gâlib'in,

"Hoşca bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dide-i ekvân olan âdemsin sen"

beyitinde ifadelendirdiği düşünceyi, mimârisinde dile getirmiştir. Ayrıca Selimiye'nin kubbesine, tevhid inancını birkaç kelime ile fevkalâde şumûllü olarak hülasa eden *"De ki: Allah birdir, Allah sameddir (herşey varlığını ve bekasını O'na muhtaçtır. O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Her şeyin başvuracağı, yardım dileyeceği tek varlık O'dur). Kendisi doğurmamıştır ve (başkası tarafından) doğurulmamıştır. Hiçbir şey O'nun dengi olmamıştır."* meâlindeki İhlâs Sûresi yazılmıştır.

Bunun arkasına da *"Kerim olan Resûl bunu tebliğ etti, biz de buna şâhid olanlardan olalım"* ibâresi eklenmiştir.

Tezkîretü'l-Bünyan'da, ifâde edilen bilgilere göre kubbe ve minâre ölçülerini incelersek; dört minârenin kürsüleriyle beraber olan toplam ölçülerine alemle beraber kubbe derinliği ilâve edilirse, ebced hesabıyla "cihâryâr"(dört büyük halife) kelimesinin karşılığı olan "420 arşın" rakamı karşımıza çıkar. 112 arşın olan kubbe çevresinin dörde bölünmesi ile karşımıza çıkan rakam ise "**Habib**" kelimesine tekabül eden "28" dir. Selimiye'de taşıyıcı sistemi üç yandan saran dikdörtgen ana yapının köşeleri, minârelerin kürsü ve pabuçlarıyla kenetlendiğinden, minârelerin görünen silûetini, pabuç üstünden aleme kadar olan kısmı verir. Süleymâniye'de, minârelerin görünen silûeti, kürsü üstünden aleme kadardır. Görünen silûetlerin mesafeleri Süleymâniye'nin kubbeye yakın minârelerinde olmak üzere her iki câmide de "**Muhammed**" isminin karşılığı olan "92" arşındır. Süleymâniye'de avlunun köşelerinde yer alan minarelerdeki bu ölçü ise, "**Allah**" isminin karşılığı olan, 66 arşındır."

Tokyo, Berlin ve Aşkabat'ta yaptığı klâsik câ-

milerle zamanımızın **Mimar Sinan**'ı olarak anılmayı hak etmiş olan değerli dostumuz Yüksek Mimar **Hilmi Şenalp**'ın bu tespitlerine daha niceleri ilâve olunabilirse de biz bu kadarla iktifâ ediyoruz.

Koca Mimar, Osmanlı'nın fütûhat, saltanat, ilim ve san'at bakımından en muhteşem devrinde büyük bir imar kudretinin başında, şöhretli bir insan olmasına rağmen, yazma nüshalarda "***mûr-u nâtuvân***" (güçsüz karınca); imzasında "***El-fâkîr Sinan Sermimârân-ı Hâssa***"; beyzî mührünün ortasında "***El-fâkîr-ül-hakîr Sinan***"; kenarında ise:

"***Sermimârân-ı hâssa müstemend***
Bende-i miskin kemine derdmend"

(Fakîr, âciz, hâssa sermîmârânı
Dertli, değersiz, miskin bendeleri)

diye kendisini tanıtmış, böylece; yalnız mimarînin değil, "**tevâzûun**" da üstâdı olduğunu göstermiştir.

Selimiye Câmii bu anlatılanlardan mâdâ daha bir çok incelikleri muhtevî olmak üzere1568 sonlarında temeli atılmış beş yılda tamamlanarak 1573 yılında tamamlanıp ibâdete açılmıştır. Üç yüz bin gül fidanı dikilerek bir cennet bahçesi hâline getirilen bu câmiin açılışında **Sultan II. Selim Hân**'a **Sinan** şu izahatta bulundu:

"- Efendimiz!.." dedi. "Bu câmii şerifin dört minâresini kubbenin dört tarafına oturttum. Her birine üçer şerefe yaptım. İki minaresinin üçer merdiveni vardır, çıkanlar birbirlerini görmezler, ilk merdiven birinci şerefeye, ikinci merdiven ilk iki şerefeye, sonuncu merdiven ise her üçüncü şerefeye çıkar.

Bu şehirde benim bu nâm-ı şerifinize inşâ etmiş olduğum câmiden önce en büyük câmi **Üç Şerefeli** idi. Minâresi azametli ise de kuleye benziyordu. Ga-

yet kalındı. Bu câmiin minâreleri ise, hem nâziktir, hem de üçer yolları vardır ki, bu kadar ince minarede üç yol yapmanın gâyet müşkül olduğunu aklı başında olanlar anlar. Kubbesi de pek azamaetlidir.

Bu câmi yapılırken herkes,

"- Dâire-i imkândan hariçtir" deyu dedikodu yapmışlardı.

"-Ayasofya kubbesi gibi bir kubbe bina olunmamıştır" diye kâfirlerin mimar geçinenleri,

"- Müslümanlara galebermiz vardır!.." derlerdi.

"- O kadar büyük bir kubbe tutturmak gayet müşküldür dedikleri bana dert olmuştu. Allah'ın yardımı ve sizin himmetinizle câmiinizin kubbesini Ayasofya kubbesinden boydan altı arşın, derinlikten ise dört arşın ziyâde kıldım." dedi.

Sonra da câmii bünyesindeki inceliklerden bir çoğunu nakletti.

II. Selim Hân, verilen izahatı dinledikten sonra **Mimar Sinan**'a:

"- Bravo Mimarbaşı! Seni tebrik ederim. Düşünüp hayal ettiğimden daha muazzam bir eser ortaya çıkardın. Senden ve emeği geçen herkesten ben memnun ve râzıyım, Allah da râzı olsun!.." dedi.

Sinan:

"- Binlerce teşekkür ederim efendimiz!.." dedi. "Biz çalıştık, fakat siz de kesenin ağzını bu denlû (bu kadar) açmasaydınız bu eser ortaya çıkmazdı!" karşılığını verdi.

II. Selim'in:

"- Senin gibi mesleğinde mâhir bir Mimarbaşım olmasaydı, bezlettiğimiz (döküp saçtığımız) bunca para bir işe yaramazdı!" deyince **Mimar Sinan** şu karşılığı verdi:

"- Efendimiz!.." dedi. "Eğer bir sanatkâr bende-

niz gibi çok yaşar ve mesleğinde sebât ederse üç safha idrak eder. Bunlar "**çıraklık**, **kalfalık** ve **ustalık**" safhalarıdır. Şehzâde Câmii'ni yaparken çıraktım!.. Sizin sarfettiğinizden fazla para sarfedilmiş olsa bile böyle bir eser ortaya koyamazdım. Süleymâniye'yi inşâ ederken bir kalfa seviyesinde idim. O'nun inşâsı esnâsında kemâle erip usta oldum. Bu da sizin zamanınıza denk geldi. Bahtınız hep böyle âli (yüksek) olsun!.."

Bu sözler üzerine **II. Selim**, Mimarbaşı'nın ustalık devrinin kendi Pâdişahlığına denk gelmesindeki ilâhî takdiri kavrayarak Allah'a hamd etti ve ihsanlara gark ettiği **Sinan**'a:

"- Mimarbaşı!.. Sen sâdece büyük bir mimar değil, Allah'ın aynı zamanda hikmetle tezyin etmiş olduğu tâlihli bir kulsun!.." dedi.

Sinan'ın,

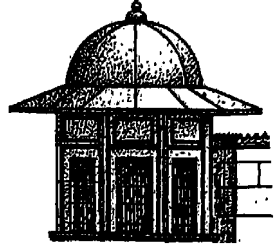
"- Estağfirullah!.." demesi üzerine de:

"- Şimdiden gerü, Şehzâde Câmii'ne "**çıraklık**", Süleymâniye'ye "**kalfalık**" bu nâmıma inşâ ettiğin câmie de "**ustalık**" devrinin eseridir mi denileceğini düşünmektesin!" dedi.

Sinan:

"- Beli Pâdişahım!.. Öyle denilecektir ki; bu gerçekten bu üç eser "**çıraklık**, **kalfalık** ve **ustalık**" eserlerim olarak anılacaktır!.." dedi.

XI
HER NEFİS ÖLÜMÜN LEZZETİNİ TADACAKTIR!..

II. Sultan Selim, Mimar Sınan'a Edirne'de nâmına bir câmi inşasını emrettiğinde O'nun ilk hanımı **Gülşah** vefât etmiş bulunuyordu. **Sinan** çok sevdiği bu hanımından sonra **Mihri** adındaki genç bir kadınla evlenmişti. Uzun hayatı boyunca sadece iki kere evlenmiş olan **Sinan,** dâima sâdık ve sevecen bir koca olarak yoğun çalışmalarına rağmen âile efradını asla ihmal etmemişti. İlk hanımı olan **Gülşah**'tan **Mehmed** adında bir oğlu ile **Ümmî**, **Hüma** ve **Hatice** isimli üç kızı olmuştu. Genç yaşta şehid olan **Mehmed Bey**'den geriye Fâtıma adında bir torunu kalmıştı. **Sinan** bu yetim torununu pek seviyordu. O'na merhamet ve muhabbetle bağlıydı.

Bir gün Süleymâniye'ye nâzır evinde O'nu kucağına almış seviyor ve okşuyordu. Küçük **Fâtıma**'cık nârin elleriyle, dedesinin artık beyazlaşmış olan gür sakalını karıştırıyorken Süleymâniye'nin yüksek minârelerini göstererek:

"- Canım dedecik minârelerin ne kadar da yüksek! Melekler bunların etrafında uçuşurlar mı ?! " diye sormuştu. **Sinan** da:

"- Elbette uçuşurlar!.. Ben zâten minâre şerefelerini melekler yorulduklarında konup dinlensinler diye inşâ ettim!.." karşılığını vermişti.

Sinan, Edirne'de Selimiye Câmii'nin inşaatına başlayınca bu işin uzun süreceğini düşünerek âile ef-

radını da oraya nakletmişti. Küçük **Fâtıma**'cık burada hastalanıp vefat etti. **Sinan**'ı hüngür hüngür ağlatan bu ölüm üzerine Selimiye'nin dört minaresi arasında uçuşan melekleri görsün diye O'nu Edirne'deki Selimiye'ye bakan Nâzırçeşme Mezarlığı'na defnetti. Bundan sonra **Sinan**'ın yeni hanımı **Mihri**'den **Ümmîhan** ve **Neslihan** adlarında iki kızı daha oldu. **Sinan**'ın ilk hanımı **Gülşah**'ın kızlarını kendi kızlarından ayırmıyacak bağrına basan **Mihri** ile Edirne'de huzurlu bir şekilde yaşarlarken bu huzuru bozan bir sebep zuhûr etti. Şöyle ki;

Sinan, 1568 tarihinde temelini attığı Selimiye Câmii'nin inşaatı ile gece gündüz meşgul olmaktayken 1570 Yılı'nda Kıbrıs adası fethedilmiş ve buraya Anadolu'dan müslüman nüfus nakledilmeye başlanmıştı. Kayseri'nin **"Ağırnos köyü"**ndeki kardeşleri ve kardeş çocuklarını da Kıbrıs'a hicret ettirilmekte olduğunu öğrenen **Sinan**'ın bu duruma fena halde canı sıkıldı. İşini bırakıp İstanbul'a gitti. Devrin dirâyetli veziriâzamı **Sokollu Mehmed Paşa**'nın huzuruna çıktı ve:

"- Paşa Hazretleri!.. " dedi. "Biliyorsunuz benim âilemin büyük bir kısmı Kayseri'nin Ağırnos Köyü'nde yaşamaktadır. İşittiğime göre bu köyün halkı ve bu arada pek tabii olarak benim akrabalarım da Kıbrıs'a gönderilecekmiş. Bu gerçekleşirse benim, sık sık ziyâret edebildiğim bu akrabalarımı bir daha Dünya gözüyle görmem mümkün olamaz. Sizden ricâ ederim, Ağırnos Köyü'nü bu tehcirden muaf tutunuz!.."

Sokollu Mehmed Paşa, **Mimar Sinan**'ı çok takdir etmekte ve ona devamlı bir sûrette işler hâvale etmekteydi. Lüleburgaz'da bir câmi, bir dârülhadis, bir çarşı ve Ergene üzerinde **Mehmed Paşa** köprüsünü inşâ ettirmiş ve bu köprü yanındaki kervansarayın kapısına **Hasan Çelebi**'nin hattı ile:

"Bu Kârbansaraya gelen oldu hep revân" mısrâı ile 927 (1564) tarih düşürülmüştü.

Sokollu Lüleburgaz'ı yıllar önce imâr etmiş oldu-

ğu gibi şimdi de kudretli bir Vezir-i âzam olarak devşirildiği Bosna'da Vişegrad ve Drina nehri üzerinde bir köprü inşâsı husûsunda **Sinan**'a talimat vermiş bulunuyordu. Bu köprü de Vezir-i âzam **Mehmed Paşa** köprüsü veya **Drina Köprüsü** adıyla anılacaktı.

Sarp dağlar ve boğazlar arasından aktıktan sonra yeşil köpüklü suların çıktığı noktada Drina Nehri üzerinde bir köprü yapılması için **Sinan** on bir kemerli bir resim çizmiş ve inşâsını yardımcılarından ve Hassa mimarı **Hayreddin Ağa**'ya havale etmiş bulunmaktaydı.

Sokollu Mehmed Paşa:

"- Sevgili Mimarbaşı!.." dedi. "Seni pek telâşlı gördüm! Rahat ol!.. Bu basit bir iş!.. Ben şimdi Ağırnos Köyü'nün tehcirden istisna tutulması için gereken tâlimatı veririm. Bunu unut da sen bizim köprü işini anlat!.. İnşaat ne durumda!?"

Mimar Sinan rahat bir nefes aldıktan sonra:

"- Siz de bu köprü için merak buyurmayınız Paşa Hazretleri!.." dedi. "Bendeniz plânını çizerek inşâ işini en güvenilir yardımcılarımdan biri olan **Mimar Hayreddin Ağa**'ya havale ettim. Ben de sık sık oraya gidip yapılan işleri kontrol ediyor ve gerekli tâlimatları veriyorum. Bu köprü neredeyse ikmal olunmak üzeredir. Dirina Nehri üzerine böyle muhkem bir köprü inşâsına şimdiye kadar hiç bir kimse muvaffak olamamıştır Allah'ın izni ve keremi ile biz yaptık ve bitirmek üzereyiz!.. Yakında sizi açılış merâsimi için oraya dâvet edeceğim!.."

Sokollu sordu:,

"- Bizim köprü **Sultan Selim Hân**'ın câmii şerifinden evvel mi bitecek!.."

Sinan:

"- Elbette, Paşa hazretleri!.. **Selim Hân**'ın câmii şeriflerinin daha en az iki senelik işi var. Sizin köprünün ise bir iki ay zarfında biteceğine garanti gözüyle bakılabilir!.. " deyince **Sokollu**, **Sinan**'a çok çok teşekkür etti.

Kardeş ve kardeş çocuklarını bu sûretle Kıbrıs'a gönderilmekten kurtaran **Mimar Sinan** Edirne'ye dönerek var gücüyle Selimiye'nin bitirilmesi için çalışmaya başladı. 1568 Yılı'nda temelini attığı bu şâheser 1573 de hizmete açıldı. Fakat Osmanlı Medeniyeti'ne böyle bir eser kazandıran **II.Selim** bu muazzam açılış merâsiminden sonra fazla yaşamadı. 1574 Yılı'nda vefat etti. Yerine O'nun oğlu **III. Murad** geçti.

Yavuz Sultan Selim Han zamanında devlet hizmetine girmiş olan **Sinan** bu sûretle dördüncü Padişah'ın devrini idrak etmeye başladı. Lâkin yeni padişah ecdadı ayarında yüksek bir şahsiyet değildi. Bu sebeple **Sinan**'a büyük bir iş havale etmedi. Bir kaç ehemmiyetsiz köprü dışında resmi bir iş verilmeyen Mimarbaşı arı gibi çalışmaya alışmış biriydi. Devlet ricâli adına câmiler, medreseler ve konaklar inşâ ederek yaşı bir hayli ilerlemiş ve yüz yaşını tecâvüz etmişti.

Bir gün dostu **Sâi Çelebi**'yi ziyaret ederek:

"- Dostum!.." dedi. "Ben artık bir hayli ihtiyarladım. Eski tâkatim yok!.. Galiba Ahiret'e intikal zamanım yaklaştı. İsterim ki; başımdan geçenleri hulâsatan yazıya dökeyim. Bana yardımcı olur musun ?! Zira benim ellerim titremektedir. Lâkin - hamd olsun- hâfızam yerindedir!.."

Sâi Çelebi her fâni gibi bu kadîm dostunun da bir gün gelip öleceğini hiç düşünmemişti. Bu sebeple işittiği sözlerden sarsılmakla beraber:

"- **Sinan Ağa**!.." dedi. "Hayır söyle Allah uzun ömürler versin!.."

Sinan:

"- **Sâi Çelebi**!.. Daha ne kadar uzun olacak!.. İşte şunun şurasında yüz yaşını devirdim. Sen benim dediğimi yapar mısın?! Onu söyle!"

Sâi Çelebi:

"- Ne demek!.. Emrin olur!.. " karşılığını verince iki dost derhal işe başladılar.

Sinan söyledi. **Sâi Çelebi** yazdı, bu iş bir hafta kadar devam etmesiyle "**Tezkire-tül Bünyan**" isimli eser ortaya çıktı. Bu eser, **Sinan**'ın **Ağırnos Köyü**'nde devşirilmesinden başlayarak O'nun hayatını hikâye etmekteydi.

Aradan birkaç ay geçtikten sonra **Sinan** tekrar **Sâi Çelebi**'ye müracaat ederek inşâ ettiği eserlerle ilgili diğer bazı mâlumâtı da dikte ettirip yazdırmak istediğini bildirdi. **Sâi Çelebi** en yakın dostu **Mimar Sinan**'ın bu arzusunu da kabul etti ve tekrar çalışmaya başladılar. Bu çalışmadan da "**Tezkire-tül Ebniye**" isimli eser ortaya çıktı.

Bu eserlerde nasıl devşirildiğini, Yeniçeri olup katıldığı seferleri, sonra da elli yaş civarında mimarbaşı oluşunu anlattı. Sonra da seksen yerde câmi-i şerif ve 400'den fazla mescid-i münif, 60 yerde medrese, 31 yerde saray ve 19 türbe ve 7 dârülkurrâ ve 17 imâret ve 3 dârüşşifâ ve 11 yerde köprü ve 15 yerde su yolu kemerleri ve 6 mahzen ve 19 han ve 33 hamam binâ ettiğini bildirdi.

O sırada **Ahmed Ağa**, **Kemaleddin**, **Davud Ağa**, **Yetim Ali Baba**, **Genç Sinan**, **Yusuf** gibi telebeler yetiştirmiş ve bunlar da eserler vermeye başlamışlardı ki; daha sonra İstanbul'da "**Sultan Ahmed Câmii**" ile Hindistan'ın Agra Şehri'ndeki "**Tac Mahal**" O'nun talebeleri tarafından Medeniyet Tarihi'nde birer şaheser olarak hediye edilmiş olacaklardı.

1588 Yılı baharında artık "**Koca**" sıfatı ile anılan **Sinan** hastalandı. Gördüğü bir rüya üzere artık Rabbine kavuşma zamanının geldiğini anlayan **Koca Sinan** sevgili karısı **Mihri**'nin bir hekim çağırmak husûsundaki ısrarlı tekliflerini kabul etmeyerek Kur'an-ı Kerim okuması için bir hâfız çağrılmasını istedi.

Kısa bir süre sonra oraya gelen bir hâfız efendi önce "**Yâsin Sûresi**"ni okudu. **Koca Sinan** yattığı yerden:

"- Devam et!.." mânâsına gelen bir işaret ya-

pınca hâfız Efendi "**Fetih Sûresi**"ne başladı. Fakat sûre bitmeden sustu, zira evin içinde kapı üzerinde gürültülü konuşmalar olmaktaydı. **Koca Sinan** yattığı yerden hâfız Efendi'nin yardımı ile biraz doğrulduktan sonra kısık bir sesle:

"- Nedir, orada ne oluyor?!" diye sordu. Bir cevap alamayınca da hâfız Efendi'ye:

"- Hanımı buraya çağır!.." dedi. Biraz sonra **Koca Sinan**'ın yatağı önüne gelen **Mihri Hanım:**

"- Efendi!.. Sizi bu hasta yatağınızda üzmek istemem!. Fakat bu benim halledebileceğim bir mesele değil. Kapıya gelen iki me'mur kaçak su kullandığımızı iddia ederek suyumuzu kesmeye geldiler!" dedi.

Koca Sinan hâfız Efendi'nin yardımı ile yatağında biraz daha doğrulduktan sonra:

"- Hanım!." dedi. "Onlara bizim evimize aldığımız suyun cennet mekân **Gâzi Sultan Süleyman Han**'ın bir ihsanı olduğunu söylemedin mi?!"

Mihri Hanım:

"- Söyledim amma, dinlemiyorlar ferman görmek istiyorlar!" deyince **Koca Sinan**:

"- O adamları çağır, buraya gelsinler!" dedi.

Mihri Hanım kapıya gitti ve az sonra o iki memurla birlikte Mimar **Koca Sinan**'ın yatağı önüne geldi.

Koca Sinan memurlara:

"- Oğlum muradınız nedir?!" diye sordu

Memurlardan biri bu suale şöyle karşılık verdi:

"- Efendim !. Hakkınızda şikâyet var. Mâlumunuzdur ki, bu şehirde hiçbir evde dâimi bir sûrette su akmaz. Herkes ihtiyacını umûma mahsus olan çeşmelerden bizzat veyahud da sakalar mârifetiyle temin eder. Sizin evin musluğunu açınca kesintisiz su aktığını gördük. Demek ki şikâyet haklı imiş. Hanım efendi, bu durumun Padişah irâdesi ile olduğunu söyledi. Eğer bu doğruysa buna dâir fermanı görmemiz gerekiyor. Aksi halde suyunuzu kesmek mecbûriyetindeyiz!."

Koca Sinan hayretle:

"- Oğlum!. Sen Padişah fermanını ne sanmaktasın! O, böyle küçük işler için yazılır mı?! Bu iş bir timar veya zeâmet tahsisi midir ki hakkında ferman yazıla?!" deyince memur:

"- Kusura bakma Mimarbaşı!.. Bize verilen emir böyledir. Hânenize böyle bir su tahsisi hakkında elinizde bir ferman yoksa maskeme (suyun dağıtımının yapıldığı yere) varıp suyunuzu kesmek mecbûriyetindeyiz" deyince **Koca Sinan** öfkeyle:

"- Ferman, mervan yok! Varın kesin!." diyerek yorganı başına çekti. Bu esnâda **Mihri Hanım**'ın

"- Efendi!.. Sadrazam Hazretleri'ne birini gönderip durumu bildirseniz!.." dediğini işitmemezlikten geldi.

Memurlar çekilip gittikten sonra yorganı aralayan **Koca Sinan** hâfız Efendi'ye:

"- Okumaya deva et!.." dedi

Hâfız efendi Sûre-i Fethi baştan başlayarak tekrar okumaya başladı. Sûre bitince **Koca Sinan** kısık bir sesle:

"- Külli nefsin zâîkat-ul mevt!.. Sümme ileyna turceûn!." âyetini okudu. Bu âyet-i kerimenin meâli "**Her nefis ölümün lezzetini tadacaktır**", "Sonra O'na yani Allah'a döndürüleceğiz!" demekti. Bunu duyan hâfız Efendi, **Koca Sinan**'ın Rabbine dönmek zamanı geldiğini ve artık bunu arzuladığını anlayarak Fetih Sûresi'nden Fecir Sûresi'ne atladı ve okumaya başladı. Yirmi yedinci ilâ otuzuncu âyet-i kerimeler olan "**Ya eyyühen nefsul mutmeinne irciî ilâ Rabbike râzıyeten merdiyye. Fedhulî fi ibâdî. Vedhûlî cennetî**" yani "Ey o rabbine mûti (itaatkâr) olan nefs-i mutmainne! Sen dön o rabbine hem râdiye olarak, hem merdiyye (sen rabbinden hoşnut, rabbin senden hoşnut olarak dön) de gir kullarım içine, gir cennetime!" meâlindeki âyetler okununca sanki bunlar ilk defa nâzil oluyor da Mimar **Koca**

Sinan'a hitab ediyormuş gibi O ruhunu teslim edip yüce Rabbine dönmüş bulunuyordu.

Ertesi gün bu yaşlı çınarın mübârek cesedi, bir cemm-i gafir (kalabalık) mümin topluluğunun elleri üstünde tekbirlerle götürülüp Süleymâniye'nin bir köşeciğinde daha evvel bizzat hazırladığı mütevâzi türbeye defnedildi. Arkadaşı **Sâi Çelebi** O'nun kitâbesi olmak üzere kaleme aldığı şu beyitleri o devrin üstad hattatı **Karahisari**'ye vererek hüsn-i hatla yazdırıp mermere hâkettirdi:

"Ey iden bir iki gün Dünya sarayında mekân
Bay-i asâyiş değildir âdeme milk-i cihan
Han Süleymân'a olup mimâr bu merdi güzin
Yaptı bir câmi verir firdevsi âlâdan nişan
Emri sahile kılüb su yollarına ihtimam
Hayr olup âb-ı hayatı âleme kıldı revan
Çekmece cisrine bir tâk-ı muallâ çekti kim
Aynıdır âyine-i devranda kehkeşan
Kıldı dörtyüzden ziyâde mescid-i âli bina
Yaptı seksen yerde câmi bu aziz-i kârdan
Yüzden artuk ömr sürdü âkıbet kıldı vefat
Yattığu yeri Hüda kılsın anın bağ-ı cinan
Rıhletinin sâî-i dâi dedi tarihini
Göçdi bu demde cihandan pir-i mimâran Sinan
Ruh içün fâtiha ihsan îde pîr ü çivan"[1]

Bu gün şu kitâbeyi okuyan her müslümanın hatırına derhal O'nun son nefesini vermeden okuduğu şu âyet-i kerîme gelir!.. Meâlen: **"HER NEFİS ÖLÜMÜN LEZZETİNİ TADACAKTIR!.."**

1 **Lügatler**: **Güzin**: seçkin, **Merd**: insan, **Firdevs**: Cennet, **Revan**: akıcı, **Cisr**: köprü, **Cinan**: cennetler, **Pîr**: ihtiyar, **Civan**: Genç

Vatan çocuklarının saf dimağ ve gönüllerine, onların ufuklarını aydınlatacak
büyük ve ulvî düşüncelerin ilk tohumlarını ekebilmek,
herşeyden ziyade tarih şuurunun beslenmesiyle mümkündür.

Bu maksatladır ki derin bir İslâmî şuurla yoğrulmuş olan Osmanlı Tarihini
baştan başa bir seri roman halinde ortaya koymak ihtiyacını hissettik.

Bir seri teşkil eden bu eserler, bir takım tarihî kahramanlar vesile edinilerek
genç dimağların İslâmî esasların fiilî örnekleriyle kavrayabilmeleri için yazılmıştır.

Zihnî fikir muhtevaları kasden sakatlatılmış gençlerimizin, hakka ve hayra
yönlendirilmelerinde en müessir bir vasıta olabilecek bu eserlerin
yayınlanmış olanları -şimdilik- şunlardır;

KANLI DÜĞÜN
UZUNCA SEVİNDİK
KIRIK KILIÇ
KAVUKLU İHTİLALCİ
DÜZMECE MUSTAFA
ZAĞANOS PAŞA
CEM SULTAN'IN PAPAĞANI
MALKOÇOĞLU KARDEŞLER -BALİ BEY VE YAHYA PAŞA-
VELİ BAYEZİD'İN BEDDUASI
MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA
BARBAROS HAYREDDİN PAŞA

ISBN 978-975-580-055-4
9 789755 800554